

Ба
8259

З. БЯДУЛЯ

ТОМ I

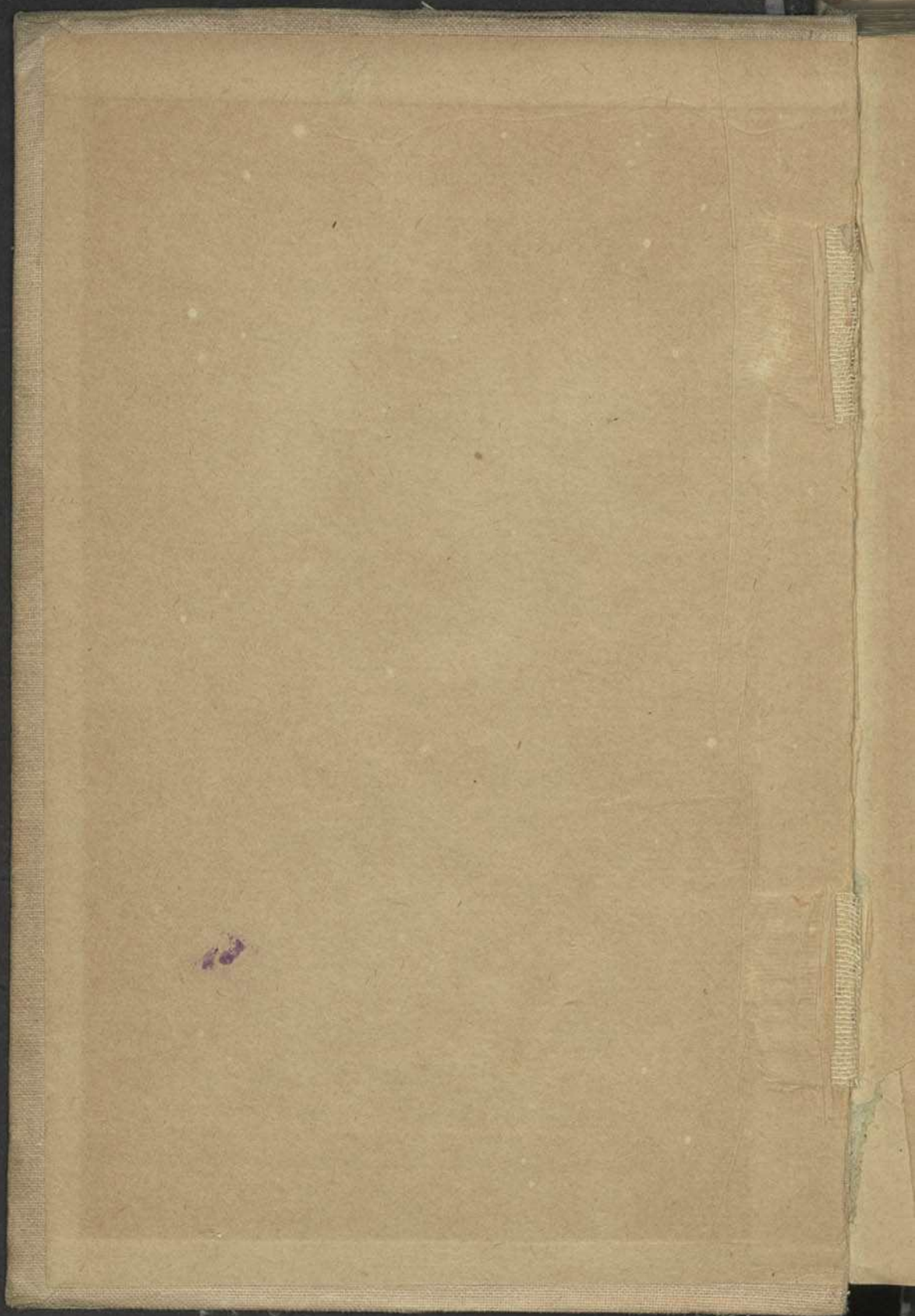
★

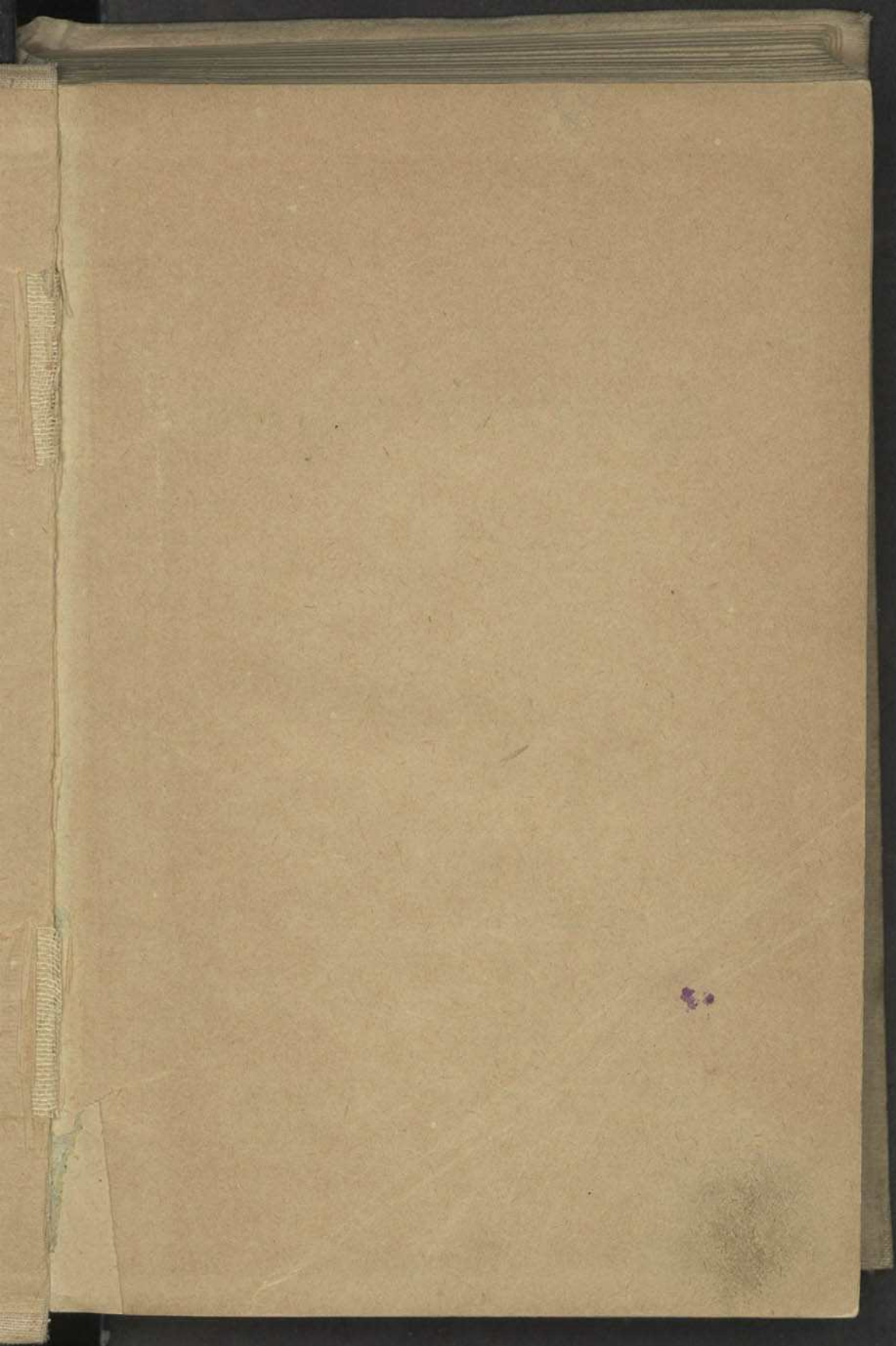
В Г

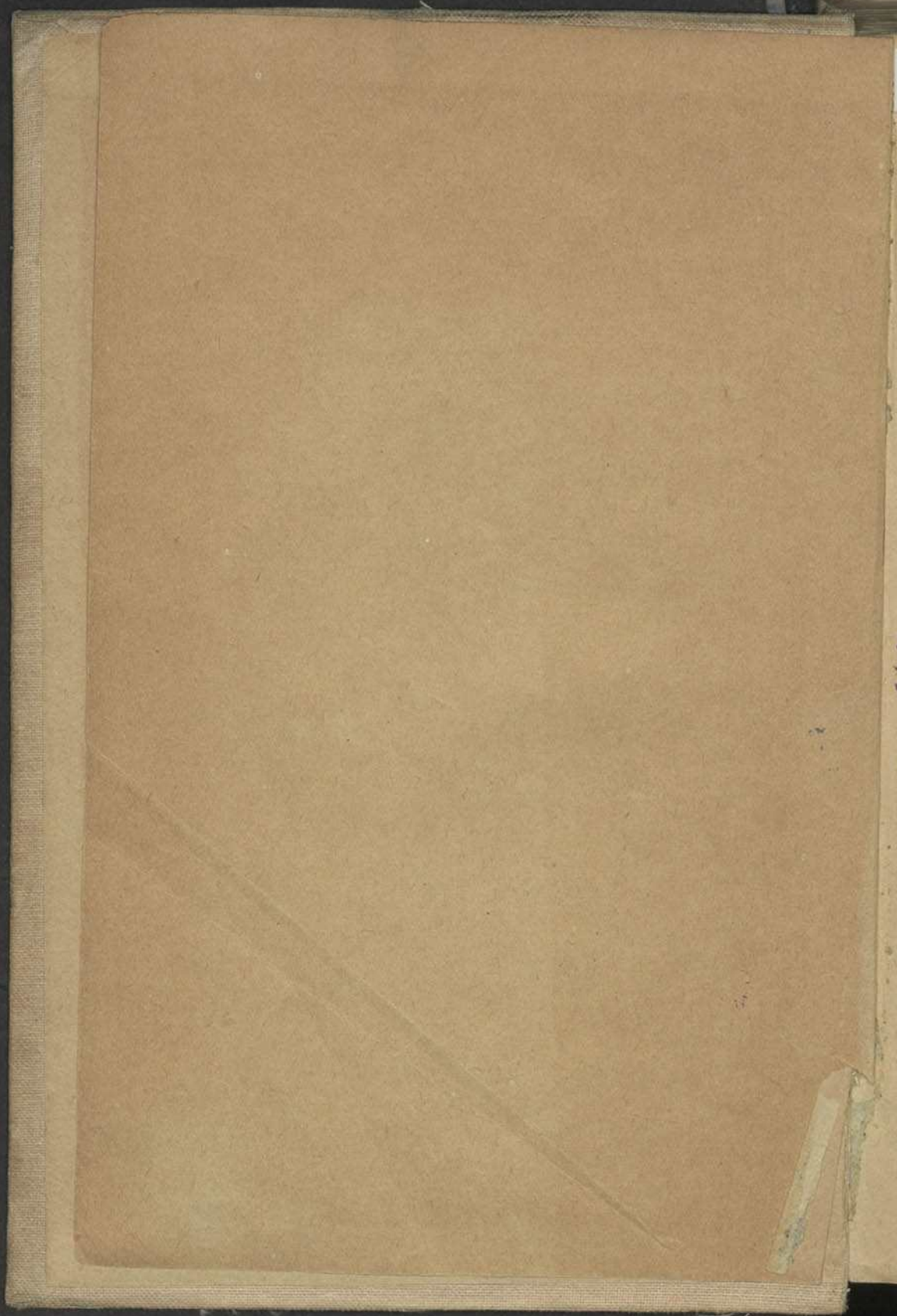
МЕНОН

ДББ

1937

1111
MUNICIPAL
NEW YORK

Ба 8259

3. БЯДУЛЯ

О А 8259

ЗБОР ТВОРАЎ

ТОМ I

947

Ба 8259

Инд. 1963

С. 1/2 однаго

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА
МЕНСК * 1937

3509 TBOPAY

01111

REPUBLIC OF INDONESIA
DEPARTMENT OF CULTURE
1997

25.04.2009

I

СІЛУЭТЫ

1

1874

* * *

На горне души першы верш я каваў,
Мне молатам гора служыла;
Зык песні паўночнай у сэрцы хаваў,
І сэрца свой боль гаварыла...

На струнах души першы верш я зайграў,
Імчаліся рэхі далёка.
Ратай пры іх шнур свой глыбей заараў,
І слёзы туманілі вока...

Пасадзец, 1909 г.

НА БАЛОЦЕ

Вея слепіць абшар на шырокім балоце.
Нібы парусы ў моры, бялеюць стагі.
Пушча стогне, звініць у трывожнай самоце.
І едуць на рум вазакі.

Гурба скача, як конь, лезе злосным мядзведзем,
Гурба валіцца, ляжа, як п'яны ўначы.
Уздагон вазакам нехта весела едзе,—
То купчык на санках імчыць.

Адзінока стаю і чакаю пад хвойй:
Можа снежная вея раптоўна засне.
Хвоя лапай дрыжыць над маёй галавою,
Наводзіць тугу на мяне.

Пасадзец, 1909 г.

* * *

Гараць сняжынкi кволыя
І гаснуць на зямлі.
Хвіліны невясёлыя
У сэрца заплылі.

Вільготнаю лучынаю
Дымяць мае гады.
А дзверы ўсе зачынены,
Куды ісці, куды?

Пад гурбамі-заховамі
Жыву і не жыву.
Хачу чагосьці новага—
Парву ланцуг, парву.

Пасадзец, 1910 г.

* * *

Хоць ты разарвіся—
Не ідзе рукой.
Прырасла нядоля
Хвойнаю смалой.

Дзень за днём праходзіць
Зграяй чорных дум.
Злы смяецца швагер
І багаты кум.

Дзе набыў,—не знаю,—
Свой паганы лёс.
Заяц пераскочыў
Сцежку праз авёс?

Можа ад гультайства
Маю многа мук?
Праца не выходзіць
З гарапашных рук.

Дзень за днём мінае,
Маю шмат турбот.
На абшарах панскіх
Лью салёны пот.

Аб усім аб гэтым
Думаў разоў сто.
Хто тут вінаваты?
Вінаваты хто?

Вып'ю ў манапольцы
Шкалік і другі—
І прапала гора,
І няма тугі.

Засвярбелі рукі,
Зарыпела косць.
Самі лезуць словы,
Лезе з сэрца злосць.

Уцякай ты, жонка,
Дзеці—хто куды,
Бо вярнуся п'яны,
Будзе шмат бяды.

Кругам пойдзе хата,
Пойдзе хадыром.
Зазвіню я шыбай,
Застучу гаршком.

Пасадзец, 1910 г.

* * *

Ці хто забывае цябе, небарака?—
Хто хоча—па карку задасць кулаком.
А ёсць і такія на свеце спявакі,
Што вучаць, як гнуцца пад цяжкім ярмом.

Мацнейшы стаптаў у шаленстве у дзікім
Дачок тваіх гонар у гразь па зямлі.
Ад вечнай бяды, ад нядолі вялікай
Аж вочы туманам, крывёй заплылі.

А праца твая—на раскошы зладзеям,
А сам ты на свеце—няпрошаны госьць,
Табе, як сабаку, даюцца памы,
З агідай кідаюць галоднаму косьць.

Вось бедны рабочы—скалечан машынай,
Пры ёй здабываў ён крываваы пятак.
Яму дабрадзеі капейкі адзінай
Цяпер не даюць, хоць канчайся, бядак.

Хтось часам пра лёс твой застогне паціху,
Ён хутка забудзе, бо часу няма.
Туды і сюды ён—не ведае ліха.
Табе-ж на спатканне прыходзіць турма.

А потым вярoўку намыляць на шыі,
Старанна зацягнуць вужаку-пятлю.
Пасля у мяшок у дзiравы зашыюць.
Вось гэта ты маеш за працу сваю.

Пасадзец, 1910 г.

РАДАСЦЬ

Ад заранкі ружавеюць вокны.
На дварэ гудзе-злуе мяцеліца.
Шум у хаце—Лёлік ажна гойкнуў
„Карова наша целіцца!“

У хляве наш бацька—акушэрам.
Дзеці ўсе задалі матцы загадку:
— Ці „яна“—цялушка—будзе шэрай,
Ці у журавінках-ягадках?

У хляве і ляпка нумар пяты,
Адзінокая са шклом закураным.
Па падлозе дзеці востраць пяткі
І спацыруюць з курамі.

Маці дровы шчэпіць па пацёмку,
Нібы злосна кажа:—чэрці, годзе вам!
Калі не, сягоння дам лупцоўку,
А заўтра дам малодзіва...

Бацька йдзе і нешта ў кажуронку
Гладзіць ён рукою закарэлаю.
— Вось вам, дзеці, новага дзіцёнка,
Цялушку ды яшчэ белую.

— Барада у рабіна такая,—
Бацька з радасцю дадаў, жартуючы.
Нецярпліва маці папраўляе:
— Казаў-бы: „не раўнуючы!“

Мы „гу-га“ на хату ўсю паднялі
І давай знаёміцца з цялушкаю.
За акенцам пасівелі далі.
Далёкі лес—істужкаю.

Пасадзец, 1910 г.

У ЗІМОВЫ ДЗЕНЬ

На гародзіку сасонка
Крэхча, стогне, нібы дзед.
Праз марознае аконка
Я гляджу на белы свет.

А мяцеліца ад злосці
Белай грываю трасе.
Каля млына плача хтосьці,
Вея з бору сум нясе.

У Пасадцы так бязлюдна,
Вёска быццам ува сне.
У каморцы маёй нудна,
Што рабіць? дзе дзецца мне?..

А па небу пльвучь хмары,
Шэра, хоць ты памірай.
Нібы чары, злыя чары
Апаганілі ўвесь край...

Пасадзец, 1910 г.

* * *

На раніцу з неба пакрالی ўсе зоркі
І ноч пабляднела ў цяплыні.
Пад грэбляю кончылі жабы гаворкі,
Шпакі не крычалі над млынам.

Згубіла зарніца чырвоную хустку
На ночным вясёлым гулянні.
Паветра было так пахуча і густа,
Расу вышывала паляна.

І хаты і гумны ў тумане патоплі,
У вэлюмы іх абгарнулі.
На лісцях кляноў запаліліся кроплі,
Расло кукаванне зязюлі.

Прытульна, бы ў хаце, было пад туманам.
Дымлі азімы ля гаю.
Заснула ля крушні пад мшалым парканам
Пастушка—бабуля старая.

Бы корч пажаўцелы—крывы і кароткі—
Тут выкалупалі лапаткай.
У твар калі глянеш—няйначай стагодка,
А з росту—малое дзіцятка.

І нюхала камень худая цялушка.
Дзяўблі гнілы корч гусяняты.
Над дзічкай звінела маленькая птушка,
І пахла дымком гаркаватым.

Пасадзец, 1910 г.

* * *

Начлежнікі пяюць. Над вогнішчам туман.
А спеў—вясёлы сум. А галасы—рачулкі.
Плывуць адтуль з кустоў, з асрэбраных палян
Частушкі—як званкі, частушкі—як бразгулкі.

Начлежнікі пяюць. У словах глуш лясоў,
І дзікай птушкі крык на зыбістым балоце,
І чулы летні шэпт расістых каласоў,
І човен рыбака, і клёны ў пазалоце.

Начлежнікі пяюць. Лунаюць уначы
Да зорак галасы жамчужна-гучнай веяй.
Спявайце галасней! Ты, песня, не маўчы!
Мо' выскачыць з вачэй, бы з крэмя, іскраў веер.

Начлежнікі пяюць. Кіруйце спеў туды,
Дзе ў сэрцы, у грудзях так гарача і цесна.
Вы знойдзеце шмат слоў агнёвых—і тады...
У польмя-пажар разгневаецца песня.

Пасадзец, 1910 г.

17

947

Инд. 1983 г. Б. А. 8859

УСПАМІНЫ

I

Ноч у кажуху туманным.
Ані месяца, ні зорак.
Каля рэчкі дуб зламаны,
Круглы ўзгорак.

Днём відаць быў хвойны грэбень,
А за рэчкаю—стажарні.
Хтосьці войкнуў: „трэба! трэба!
Жарні! Жарні!“

Днём была тут касавіца.
Граў на косах поўдзень яркі.
Два браты пайшлі дзяліцца:
Бойкі. Сваркі.

Ноч маўчыць маўклівей смерці.
Я пры вогнішчы. Вакола
Цемень гойдаецца-ўецца
Цёмным колам.

Будзе досыць бавіць бавы,
Трэба ў мглу ісці густую:
Лес купецкі тут пры сплаве
Я вартую.

Аніводнай блізка вёскі...
Што за прыкрыя тут ночы...
Дзве мільгнулі папяроскі—
Воўчы вочы.

II

Раніца. Не гуслі—гэта раніца.
Агні гараць над рэчкаю—агні.
Грайніца—жаўранкавая грайніца
Звіні, сыр-бор! Вяршынямі звіні!
Сонейка. Зірні на поле, сонейка,
Па шкле нябёс, праменнем бі па шкле!
Гонейка, ты скінь цямравасць, гонейка.
У ймгле ты начавала, ува ймгле.
Грывамі махаюць коні—грывамі:
З начы імчаць начлежнікі, з начы.
Дзівамі, хваіны граюць дзівамі.
Крычы, абшар, ад радасці крычы!

III

Замест неба—бляха.
Дрэмле, спіць абшар.
Сонца стала страхам:
Ні дажджа, ні хмар.

Млеюць траўкі, кветкі,
Ледзь гудзіць пчала.
Высахлі палеткі.
На сасне—смала.

Стома ад спякоты.
Дзецца няма дзе.
Пастушок турботны—
Рыбкаю ў вадзе.

Непакоіць стада
Злосны авадзень.
Проста няма рады—
Эх, паганы дзень!

IV

Прыдзі, віхор, ты прошаны госць,
Хай крывавацяца маланкі.
Прыдзі, віхор, (зямя, нібы косць),
Прыдзі з дажджом-гулянкай.

Хай сыпне дождж з нябесных крыніц.
Бор адкажа гучным крэхам.
Хай кроплі цвітуць з сінявых імгліц,
Як залатыя арэхі!

V

А вось і воблачка—далонь.
Расце далонь над касагорам млосным.
Не воблачка, а сіні слонь.
І неба стала злосным.

Патухла сонца ў дзёгці хмар.
Затросся бор, ад сонца абамлелы.
І пасінеў увесь абшар,
Балота пасінула.

Плыві-ж у грудзі, халадок.
Цяпер так мілы мне, прыемны цені.
Штось раптам асляпіла зрок—
Маланкі замігцелі.

Штось раптам аглушыла слух:
Пярун ідзе па небе гулкім крокам,
Над борама безліч сініх мух—
То сыпнуў дождж з аблокаў.

VI

Праімчала бура на шасцёрцы,
Дзынкнуў дождж у гучныя бразгулкі.
Быў вясёлы вадапой.
Цвёрды карак памякчэў на горцы,
Заскакалі дробныя рачулкі,
Зазвінелі пад гарой.

Зноў зайграла сонейка пад вечар,
Лужа кожная была люстэркам,
Кропля ў кроплю—сяміцвет.
Селянін тугу сваю залечыў,
З радасці ён выпіў поўбутэлькі.
Постаць, вочы—цэлы свет...

VII

Пайду дзівіцца я на летні вечар.
Над пушчай грае зборышча зарніц.
У рэчку ўтапілася іх веча
І гарыць.

Пайду дзівіцца я на цень самотны.
Смуглеюць там бярозы ува сне.
Зашэпча, скалыхнецца дуб вільготны
І засне.

Пайду дзівіцца я на спеў начлежны,
Дзе коні путамі жалезнымі звіняць,
Дзе зоркі запаліліся ў бязбрэжжы
І дрыжаць.

VIII

А вось і ноч. Я зноў адзін ля рэчкі.
Тут за пяскамі блізка хутарок.
Вунь канапля, а на пагорку грэчка.
І пахне так запознены дымок.

Звон камара цянюткі, нібы волас.
Кароткі крык гармоніка і—смех.
Урыўкі слоў. Дзявочы гучны голас.
Эх...

1911 г.

* * *

Тры маладыя бярозкі—бярозавы снег.
Вогнішча я запаліў тут, наладзіў начлег.
Цень да сырой галавешкі спіною прынік.
Дзед да гаршка прыхіліўся—стары вартаўнік.
— „Лезь пад кажух, мой ты родны, прыляж ды засні.
Хай гэтых купчыкаў трасца! Няхай іх агні!
Хай сабе з рэчкі расцягнуць той прускі тавар.
Нам тое самае будзе, смалі іх пажар!“
Я да агню прытуліўся. Заснуў на пяць хвіль.
Снілася: імчуся далёка на сотні на міль.
Вунь гарады... Я іх бачу... Хачу я туды...
Жыць можа буду з бядою, а мо' без бяды.
Цяжка там выбіцца ў людзі, а тут яшчэ горш,
Што мне работа пры сплаве—аддам хоць за грош.
Раптам зямля задрыжэла—канчаецца свет.
Хутка прачніўся—бабухнуў стары пісталет.
Дзед так старанна і рупна дзьмух-дзьмух у курок.
— „З рэчкі крадуць! Эх, і сорам! Такі абібок!“
Водгалас гулкі пачуўся з сабачым выццём.
— „Эх, і жыццё! Дай-жа веры, сабачча жыццё!
Вогнішча дай мы прытушым во зараз, во тут.
Бо мужыкі так злююцца. Нам будзе капут.
Хай той купец гэтак дрыхне, каб каменем лёг!
Пойдзем, мой родны, схавацца вунь блізка пад стог“.
Бор гаманіў неяк грозна ў паўночнай цішы.
Стала маркотна, няёмка ў балотнай глушы...

Пасадзец, 1911 г

ПАСТУШКА

Адзін на балоце. Сягоння нядзеля.
На раніцу птушкі звіняць, як званкі.
Туман нада мною ваўнянай кудзеляй.
Нікога пры сплаве няма ля ракі.

Касцёр зараз згасне. Трашчаць галавешкі.
Закашляла хрыпла ў імбрычку вада.
Спяклася і бульба—малыя арэшкі.
Я чую з туману: „Рабуля, задам!“

Ці голас дзіцячы? Ці голас дзявочы?
Тут пасвіцца стада ў вільготных кустах.
Ідзе хтось з туману. Бліскучыя вочы.
— „Дазвольце пагрэцца...“—У голасе страх.

Пастушка малая. А гразь па калена.
А торбачка збоку. Дубец—як вужак.
Худая дзяўчынка... А зубы—як пена.
Ад холаду рукі і губы дрыжаць.

Вось бусел спусціўся. Пачаў свае гульбы:
Стаіць недалёка на тонкай назе.
— Пагрэйся, дзяўчынка, гарачаю бульбай!
Не знае пастушка, дзе рукі падзець.

І бусел узяўся. Шырокія крыллі
Гарэлі у небе сваёй белізной.
Дзяўчынка пад'ела.— „Завуся Марыляй“.
— Кажы, як жывецца? Не бойся, я свой!

— Дык наша хацінка маленькаю будкай
Адна на паляне, як той вартаўнік.
На прызбе шырокай растуць незабудкі.
Дубок, як падпора, да сценкі прынік.

Дык там мухаморы глядзяць у канаўку,
А воддаль бабуляй шапоча сасна.
Насустрач—даліна, мурожная траўка.
За лугам—магільнік, хмызняк і багна.

Хоць раз ці была я ў матулі пястушкай,
Хоць раз ці карміла матуля як след.
Служу я ў фальварку тут блізка пастушкай,
Служу нізавошта ўжо некалькі лет.

На раніцу статак пускаю на выган,
Адтуль па балоце—на панскі барок.
На могілках страхам нязведаным вее,
Апрыкрыла грэбля, крыжы і пясок.

Хоць ёсць абарона пры самай дарозе—
Нябожчыка бацькі бугорчык зямлі.
Я вочы зажмуру, бягом у трывозе
І плачу пры гэтым у тры ручаі.

Я помню, татуля быў вечна за працай,
Ён парабкам цёнгля служыў у дварэ.
Тады, як і зараз, быў голад у хаце,
Аж нейкая жаласць за сэрца бярэ...

І скардзіўся тата на пана благога:
„Працуеш-працуеш—аднолька бяда.
Ану яго к чорту! Ану яго к богу!
Надыйдзе часіна, ой перцу задам!“

Аднойчы уночы—гу-га-а ў дварэ там,
Агонь аж да неба падняў галаву.
І быў той халодны маёнтак сагрэты,
І лоўка сваволіў чырвоны пявун.

Бярэ мяне радасць—на небе вясёлка,
А людзі—туп-туп і туды і сюды.
Святлютка-святлютка, хоць нітку ткі ў голку!
Завылі сабакі ад нейкай жуды.

Пляваўся, грымеў у пажарышчы бровар,
А дым, нібы хмара, а нейкі смурод.
Іржалі там коні, рыкалі каровы,
З ваколіцы блізкай збіраўся народ.

Тады як да бацькі прычэпіцца пан той:
„Твая гэта справа! Кажы ды кажы!“
І бацьку звязалі. Ад бочкі ды крантам
Яго калацілі на панскай мяжы...

Памёр ён праз месяц. Вунь там пахавалі.
А маці гаворыць: „ён—богу душой“.
Балююць паны, як раней балявалі,
А маці—ўдавою, а я—сіратой.

Дзень кожны я з стадам—сюды на балота.
А гразнуць каровы у гэтай багне.
Дык вось нападае чамусьці маркота,
Хоць кожная купка знаёма тут мне...

А думкі наводзяць на злосць і на смутак,
Хоць птушкі пяюць ад зары да зары.
Ніхто не раскажа—не знаю, чаму так...
Такое жыццё—хоць агнём ты згары!..

Пасадзец, 1911 г.

ВЕЧАР

Нібы мяккія валокны,
Нібы цень густых кустоў,
Змрокі цэдзяцца праз вокны
На мой стол.

Бацька мой сядзіць пануры,
На спіне турбот гара.
Вось пад печ палезлі куры—
Спаць пара.

Цэбар пойла для каровы
Я занёс у гразкі хлеў.
Дзень сягоння хмурыў бровы
Ў хмурнай мгле.

Плача дождж па шыбах нудна,
На падворку многа луж.
І паўзе так час марудна,
Нібы вуж.

Бацька вохкае і квохча,
Богу лаянку задаў:
Гніе сена на балоце.
Вось бяда!

Як той шыбенік, на сценцы
Вісіць скрыпка на цвіку.
Сядзіць Лёлік ля акенца
На мяшку.

Стыдзіў бацька абадранца—
Струну— „рымку“ сын парваў:
Як на скрыпцы буду граць я?
Галава!

І жалобу хлопчык водзіць,
Вочы трэ ён кулачком.
Ноч крадзецца, нібы злодзей,
За акном.

А на прыпечку пад змокам
На трыножцы чыгунок.
Залатым чаруе зрокам
Аганёк.

Трэба ліць у лямпу газы.
Ноч, як цёмны парасон.
Зараз скажа маці сказ свой
Нам на сон.

Пры вячэры прыкрым слоўкам
Маці часта нас кляне.
Тут знаходзіць і адмоўку:
Слова „не“.

„Лыжак сем—нішто цымбалы!
Каб вас д'ябал не качаў!
Каб халера вас не брала!
Саранча!“

„Саранча“ пішчыць, як мышы,
Перад сном вядзе гульнію.
Маці Сонечку калыша:
„А-лю-лю...“

У вясёлым гэтым хоры
Павячэраўшых гуляк
Бацька сам з сабой гавора,
Кажа так:

„Эх, каб заўтра раніцою
Ды яскравая зара“.
Ён ківае галавою.
Спаць пара.

Пасадзец, 1911 г.

* * *

Плача птушка ў пустыры.
Каля плоту дзед завохаў.
А на рэчцы—кроў зары.
Галіной ківае вольха.

У дайніцу—цырк і цырк,
То карову доіць цётка.
А суседка—злы язык—
Ёй пры гэтым пляце плёткі:

„Ой, Агату біў мужык,
Як прышоў дахаты п'яны“.
Ноч вільготная ў імжы,
Сцелем сцелюцца туманы.

„Ой, Марыля ўкрала серп,
А папалася—вот сорам!“
А паляна у расе.
Цень расце пад касагорам.

Буду ноч усю пісаць,
Як ніколі, як ні разу,
Пакуль бацька крыкне: „Спаць!
Кінь ты глупства, шкода газы!“

Пасадзец, 1911 г.

МАРЫ ПАЭТА

З хаціны курнай выйду. Над зямліцай
Наладжу арфу я з зарніцы.

Нацягну струны я з праменняў сонца,
З яго агністых валаконцаў.

Ў зоркі-ноты я ўглядацца буду,
Паймкнецца з сэрца спеў да люду.

І на пажар рубінавага ўсходу
Пра лепшы лёс спяю народу.

Мне будзе месяц медна-гучнай глебай,
Я апрану блакіты неба.

А пада мною хмары стануць полем,
І буду гімны пець аб волі.

Я сэрца вырву, запалю паходняй—
І запануе дзень удодні.

Я вызаву маланкі з навальніцай,
Віхор зайграе па зямліцы.

Пасадзец, 1912 г.

* * *

Вячэрнія гаснуць зарніцы
Палоскаю бледнай над лесам.
Мой бацька іграе на скрыпцы
Хасідскую сумную песню.

Ён цягне смычком так дакучна,
У шафу ўтаропіўся зрокам.
У шыбах пабітых—анучы,
Праз шыбы працэджаны змрокі.

Малыя ў чаканні заціркі
Палезлі гурмой на пяколак.
— Цішэй вы там!—бацька як крыкне,—
Ты што вырабляешся, Лёлік?

А маці, як быццам з пячэры,
Крычыць з-за кутка маніфест свой:
— Яшчэ не гатова вячэра,
Сядзіце вы, чэрці, на месцы!

Падлогу з'еў грыб аж дашчэнту,
І тупаць па ёй так няёмка,
Сягоння няма атрамэнту.
Пісаць буду вершы алоўкам.

Пасадзец, 1912 г.

* * *

Ці ведаеш зямлю арлоў-людзей магутных?
Ці ведаеш ты дні віхораў і агня?
Ці ведаеш ты сказ аб волатах пакутных?
Ці ведаеш ты спеў аб вечным ззянні дня?

Ці чуў ты часам быль аб сэрцах аб мяцежных?
Ці чуў ты гімнаў кліч аб шчасці на зямлі?
Ці чуў ты гул грымот аб гордасці бязмежнай?
Ці чуў ты пра байцоў, што за цябе ляглі?

Вільня, 1912 г.

ПРЫДЗІЦЕ...

Прыдзіце вы, добрыя... Вокам праніклівым
Кіньце на нашу нядолю!
Вас люд наш чакае, зняволены працаю—
Босы і голы...

Прыдзіце вы, светлыя... Дзень ярка-сонечны
Кіньце, вы кіньце, як хлеб нам!
І цені вільготныя ветрамі згоніце
З роднае глебы.

Прыдзіце вы, шчырыя, сэрцам адкрытыя...
Шчырасць хай служыць вам мэтай!
І гніль векавая і хітрасць сусветная
Счэзнуць са свету.

Прыдзіце вы, моцныя, бурамі званья,
З яснай прыдзіце зарніцай!
З дарог-пуцявінаў вы згоніце ворага,
Хутка прыдзіце!..

Вільня, 1913 г.

ПЕСНЯ

Як-бы плача хто ў лагчыне!
Як-бы жаласна п'е,—
То малодую дзяўчыну
Бацька замуж выдае.

Муж багат, але нямілы:
Ён калека і стары.
Дзеўка плача, траціць сілы
Без карысці, без пары.

А саколiк, а Міхалка
Хоць бядак, але прыгож.
Сэрца рвецца на кавалкі,
Вочы мутныя ад слёз.

А тым часам родны бацька
На дачку, як воўк, глядзіць.
„Мая воля, каб це' качка!
Пойдзеш, гадзіна!“—крычыць.

А муж гладзіць плех бліскучы
З відам: „я вам не прастак“,
Лічыць золата у кучы,
Доўга кашляе ў кулак.

А дзяцюк ад буйнай злосці
Непрытомны, аж дрыжыць.
„Я раздроблю гаду косці!
З ёй стары не будзе жыць!“

Сціснуў ён кулак дубовы,
Загарэўся, як агонь;
Лыпіць вочы, хмурыць бровы.
Ой, задумаў штосьці ён!

1914 г.

ПАН

Чым за адным сталом засесці з панам есці,
Дык лепш павесь замок на губы.
Фальшывы панскі хлеб не будзе ў горла лезці,
Бо жарствяком паломіш зубы.

Замест віна твой коўш напоўніць панскай кпінай,
Як скажа: „еш!“ дык знай: „давіся!“
Ён „братам“ назаве, падумае: „дубіна“.
Не шчыры ён. Ты сцеражыся!

Абыйме ён цябе. Падумае: „смярдзючы“.
У словах—мёд, нутро вужакі.
І купіць задармо ён карак твой балючы.
Удвойчы станеш небаракай.

Не вер, не вер яму—і не прасі падмогі,
Бо хлусіць ён—не вер ніколі!
Да сонца, да святла загарадзіў дарогу.
Ты пана бі і вырві волю!

Вільня, 1914 г.

ТЫ...

Перад ліхам і нядоляй
Гнеш свой карак.
Вечна з жонкаю гатовы
Ты да сварак.

Як той конь сляпы, адразу
Бух у яму.
Гнешся ўдвойчы, гнешся ўтройчы
Перад панам.

Бела—чорным называеш,
Палынь—мёдам.
Строіш кпіны ты з свайго-жа
Брата, рода.

На адно адвагу маеш—
Піць сівуху.
На пахмелле—толькі жонку
Біць па вуху.

А дарэчы ты не скажаш
Нават слова.
Толькі бэкаць па-дурному
Ты гатовы.

А прап'ешся—лыпш вочы,
Як цялушка.
Над табою ўецца гора
Шэрай птушкай.

Вільня, 1914 г.

НЕ ЁГОДЗІШ

Красе пакланюся—
„Нявольнік“.
Пра волю скажу я—
„Разбойнік“.

Старое адкіну—
„Распуснік“.
Пра шчасце спяваю—
„Пакуснік“.

На песню кахання—
„Нялюбы“.
На шчырую думку—
„Ты грубы“.

Вільня, 1915 г.

* * *

Заліў быдлячы лой валоў, і твае грудзі—
Бяздумна ты жывеш, без сэрца, без вачэй.
Не трэба нам такіх—няхай такіх не будзе!
Дык згінь, шальмец, як цень захмураных начэй!

Аблічына твая ад сытасці так брыдка,
А плечы, карак твой—бярэмя гнілых дроў.
Напоўнены слязмі твой скарб, твае здабыткі,
А золата-шаўкі іржавіць-пляміць кроў.

Паганіш ты сабой абшар зямлі і неба,
Як дзікі, люты звер, калечыш ты жыццё.
У жвір-пясок такіх аддаць магіле трэба,
З сонечнай зямлі спіхнуўшы ў забыццё.

Вільня, 1915 г.

МОЖА БЫЦЬ...

Можа быць, што пятлю мне
Надзене мой тата.
Можа быць—мая маці
Заменіць мне ката.

Можа быць—хутка вып'юць
Апошнія сілы.
Можа быць—родна хата
Мне стане магілай.

Можа быць—без хаўтураў
Засыплюць зямлёю.
Нада мной толькі дрэва
Кіўне галіною.

Можа быць—толькі птушкі
Пачнуць там гаворкі,
Будуць часам кружыцца
Над жоўтым пагоркам.

1915 г.

ГУСЛЯР

А Змітра старога
Не трэба прасіці
На гутаркі-сходы.
Прыходзіць ён першым,
Выходзіць апошнім.
Ён добра ўсё знае:
Як рэчка спявае,
Як стогнуць сыр-боры,
Як зоркі мільгаюць,
Як родзіцца траўка,
Як неба ў пажары
Мяцеж апранае,
Як плача дзяўчынка
Па хлопцу па любым,
Як тужыць сіротка
Па матцы радзімай,
Як скачуць вяселле,
Спяваюць на полі,
Як гора-нядолю
Ратай спатыкае,
Як парабак горбіць
Спіну ў панскім жыце.
І любіць без конца
Гусляр гарапашных.

І струны на гусях,
І струны у сэрцы,
Як воклічы ў пушчы,
Завуць і варожаць.
На кожнае гора,
На кожную радасць
Знаходзіцца водгук
У сэрцы гусярскім.
У словах у шчырых,
У словах гарачых,
У думках трывожных,
У думках бунтарскіх—
Крыніца пакуты,
Крыніца надзеі.
Бо сэрца народу—
Мазольнага люду—
Ў грудзёх яго б'ецца
Арліхаю вольнай.
Не мае убогі
Ні хлеба—да хлеба,
Дык мае ён сытасць
У песнях гусярскіх.
Не мае убогі
Ні радасці-шчасця,
Дык песні гукаюць
Да смелых учынкаў.

.
А Змітра старога
Не трэба прасіці,
Каб музыкай цешыў,—
Не йграць ён не можа,
Як жыць без паветра.
Ён струн не купляе
У краме за грошы—
Пад небам, пад сонцам
Іх многа, іх многа.
Іх ветрык у жыце
Наладзіць, настроіць,

Жаўронкі на крыллях
Нясуць яму струны.
Азёры і рэчкі
Даюць падарунак.
Начлежнік прыносіць
Паўночныя струны,
І парабак панскі
Їх тчэ ў сваім сэрцы.
Їх мыюць расіцы,
Заранкі фарбуюць,
Салоўкі іх туляць
Да вуснаў дзявочых,
Мяцеліцы ўзімку
Їх грэюць у пушчах.
Працягнуты струны
Ад хвойкі да хвойкі,
Ад рэчкі да рэчкі,
Ад поля да поля.
Жывуць у грымотах,
Маланках і бурах,
З пакутнага сэрца
Агонь высыкаюць.

1915 г.

* * *

Курыць люльку вадзянік,
Туліць рэчку дым-туман.
Да бярозкі дуб прынік,
А ля дуба спіць курган.

Срэбны месяц на лугі
Сее зёрны з серабра.
Кіньце, хвоі, спеў тугі—
Запалілася зара.

Пад курганам спяць дзяды,
Там разбітыя гаршкі.
Замест святасці бяды,
Хай растуць тут каласкі.

Эх, замнога курганоў,
Ды замала добрых хат.
Эх, замнога старых сноў,
А жыццё не йдзе назад...

Пасадзец, 1918 г.

ВОЎК

Сіва-сіняя поўнач паўстала,
Глядзіць з-пад карчышчаў
На зоркі—на макавы цветы
Нябёснага па-загумення.
Хвоі ў белых хвастох з гарнастаю
Між снежных замчышчаў
Зацішна стаяць, як макеты.
На снезе шкляное імгненне.

Невідочны хтось даль аздабляе
Блакітам яскравым.
На кволых пушыстых абшарах
Ткуць лёгкія полагі цені.
Цішыня лёгкім кровам гуляе
Па дрэвах кудравых
І сее вакол з-пад імшары
Пшаніцы бруштынавай жмені.

Ціха туліцца рэчка да бору.
Над борам—папаха.
Кашулю сталёвую з лёду
Накінула рэчка на плечы.
Прышлі ўдзень рыбакі з касагору
Праз снежныя гмахі,

Прысталі, як пчолы да мёду,
Прысталі, як воі да сечы.

І давай лёд калоць зубам-ломам,
Рубаці сякерай,
Акулай-пілой пілаваці,—
Аж пот акрапляў ім бароды.
Вада бухала ўверх з хлюпам-стогнам,
Кіпела без меры,
Пачала вакол аглядацца,
Адвыкла даўно ад народу.

Непакоілі прорубы-раны
На карку балючым.
Глыбокія раны на целе
Зрасліся да цёмнае ночы.
Вышаў воўк на лясную паляну.
Ён крокам бягучым
Да рэчкі дыбаў. І мігцелі
Самотныя воўчыя вочы.

На лёд кінуўся шэрай стралою
З абрыва імпэтна;
І жудкая доля сустрэла
Маркотнага сына гушчару;
Ценькі лёд ён прабіў пад сабою,
Папаў непрыкметна
У проруб ледзь-ледзь зледзянелы.
Ён здаўся пакорнай ахвярай.

Раз паспеў ён з вады паказацца,
„Вой-во-о-ой“—старым звонам,
І згінуў пад лёдам навекі
Так шпарка, аж пошчакі з бору
Не здолелі яшчэ расплывацца
Па белых загонах.
І лямант, бы сведка злых здзекаў,
Самлеў у марозным прасторы.

Ты прыпомні маленькае стада
Улетку на полі.
Да сіўца ты прыпаў і тульгаўся,
Як шкоднік гарэзны.
Цвіло сонца. Былі гэтак рады
Палеткі раздоллю.
Да ахвяры злым катам прырваўся.
Авечку панёс і зарэзаў.

Ты прыпомні начлег ля сцяжарні.
Людзей сілуэты.
Сіпела вужом галавешка.
Туман быў ваўняны і шызы.
Коні путамі гулка бразджалі.
Ты нюхаў паветра.
Зірнуў на аблокаў мярэжку
І гіцлем накінуўся з хмызы.

Ты прыпомні дзень летні на полі.
Дзіцё на іржышчы.
Жняня гнула спіну над жытам,
І пахла жывіцай сасонка.
Ценем краўся ты, лез, як нядоля,
У поўдзённым зацішшы.
Дзіўны спрыт быў табою ужыты—
Ты горла прагрыз парабчонку.

Ты прыпомні адно паляванне,
Стральцоў, злое неба.
Чырвонага вельмі баяўся,
Свае вочы, як брытву, загойстрыў.
У ражок на трывогу спявалі.
Бабухалі стрэльбы.
На снезе крываваыя кляксы,
Сляды ад братаў тваіх, сёстраў.

Ты тады ўцалеў недарэчы.
І вось такім самым
Астаўся. Падлез пад свінушнік.

Многа знішчыў, хоць быў вельмі сыты.
Вось нарэшце... Ты схадзіў у Зарэчча
Па свежае сала...
Адмарозіў сягоння ты вушы,
Змачыў-жа сягоння вусы ты...

След зладзейскі застаўся ў нізіне
Пячаткамі здэку.
Мудры бор гладзіў кудлы сівыя
Шурпатаю лапай-далонню:
„Агідны драпежнік загінуў,
Загінуў навекі“.
І зорак у небе завея
Рубіны губляла ў бяздонне.

Менск, 1921 г.

ДРАВАСЕК

Я сякеру вазьму,
Натачу, навастру,
І пайду у сыр-бор
На зарніцу-зару.

Буду лысьць сыр-бор,
Пойдзе грук, пойдзе стук.
Стары лес задрыжыць
Ад магутных ад рук.

Я пілой павяду
І туды і сюды—
Буду пляжыць гніццё
За вякі, за гады.

І закрэхча, як дзед,
Нездаровы сасняк,
І застанеца жыць
Толькі гай-маладняк.

Пачну песціць яго,
Як дзіцё, гадаваць.
Будуць птушкі у ім
Вечна песні спяваць.

Стане сонейка грэць
Племя юных барын.
Закрасуе жыццё
Ад зары да зары.

Менск, 1921 г.

* * *

Звініць струна сталёвая.
Спяваюць у бары.
Зайгралі гуслі новыя—
І ты загавары!

Зарніцай цені ранняца,
То новы дзень расце.
Гудуць вятры на раніцу
У залатым трысце.

Звіняць званы сякерныя
У тлуме баравым.
Ужо сюды не вернецца
Ні плач, ні смех савы.

Вязуць бяровенні гонкія
У вёску вазакі.
Спалохана завойкалі
Апошнія ваўкі.

Буяе радасць клопатаў—
Расце за зрубам зруб.
І прападзе тут пропадам
Апошні душагуб.

Менск, 1921 г.

СТАРАРЭЧЫШЧА

Нядаўна плыла старая рака,
Снавалі вужы па плыні вады.
Шумеў ачарот, трава-асака,
Цяпер там лаза маўчыць ад нуды.

А рэчка адтуль звярнула набок,
Прабіў новы шлях вясновы імпэт;
Расце ў вышыню зялёны дубок,
ЛЯ рэчкі старой—хваіна-шкілет.

ЛЯ рэчкі старой засохла жыццё,
Адцяў востры склют сям'ю вербалоз.
Над ёю труной—вісіць забыццё.—
Аджылае ўсё спаткне такі лёс.

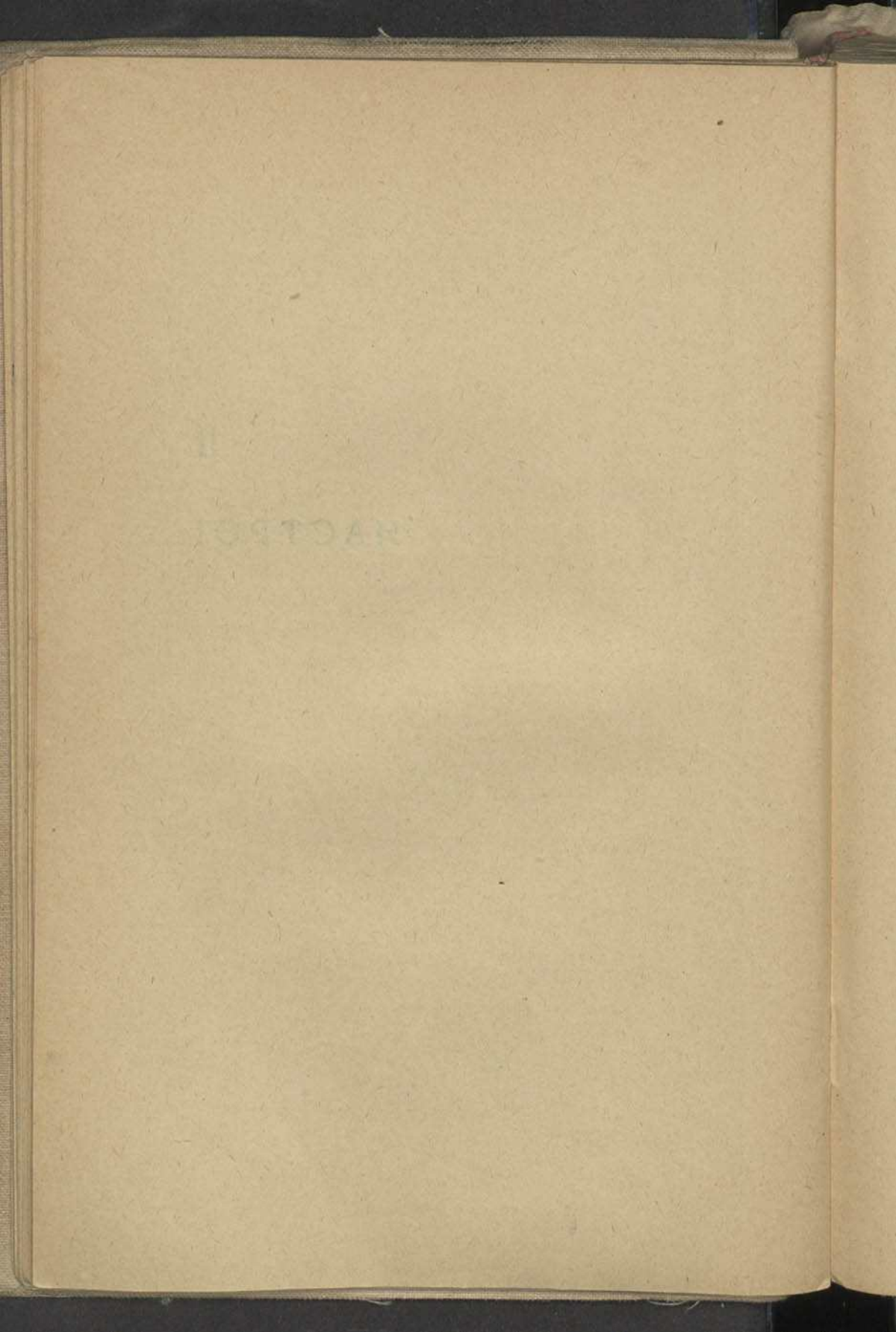
1922 г.

CHAPTER I

The first part of the book is devoted to a general survey of the subject. It is divided into three sections: the first dealing with the history of the subject, the second with its present state, and the third with its future prospects. The author's aim is to provide a comprehensive and up-to-date account of the subject, and to show how it has developed over time. He begins by tracing the roots of the subject back to its earliest origins, and then follows its progress through the centuries. He then turns to a consideration of the subject as it exists today, and discusses the various theories and methods that have been developed. Finally, he looks forward to the future, and suggests some of the ways in which the subject might be further advanced.

II

НАСТРОИ

* * *

Зарніцы над рэчкай гарэлі сягоння—
І чырвань кідалі ў бяздонне, ў бяздонне.

Зарніцы квітнелі ў мігценні, у мгненні—
І з кожнаю хвіляй бляднелі, бляднелі.

Зарніцы пагаслі, сінявілі змрокі—
І зоркі пусціліся ў скокі, у скокі.

Засрэбрыў жар-месяц самотныя далі—
Імшалыя узгоркі маўчалі-маўчалі.

Дрыжэлі барыны, сівелі туманы—
І ціха луналі кажаны-кажаны.

Пасадзец, 1909 г.

* * *

Вунь бярэзнік на пагорку.
Ён на сонцы беліць шоўкі.
І кудзерцамі ў расе,
Нібы хлопчык, ён трасе.

Вунь ручай звініць дукатам,
Сустракаецца ён з братам—
З ручайком пяе другім
Небу, сонейку свой гімн.

Вунь на полі рунь рунявіць.
А над полем ветрык жвавы.
Ад мяжы і да мяжы
Ветрык конікам бяжыць.

Вунь, глядзі, пасецца цёлка.
Хлопчык выразаў свісцёлку.
Да бярозкі ён прынк,
П'е салодкі сакавік.

Вязьнь, 1909 г.

* * *

Рэчка зыбіць сваю зыбку
Між абоймаў цёмных вольх.
Хтосьці ўночы кінуў рыбкам
З неба срэбраны гарох.

Граюць зоркі ў водным люстры
І мільгаюць так і сяк.
Кажа рыбкам ветрык шустры:
— Рыбкі, пробуйце на смак.

Вось гарох ды цукраваны,
Еш, маленькі дабрадзеі!
Залатой нябеснай маннай
Сытна кормяць і людзей...

Ілья, 1909 г.

ДЗЕНЬ ДОБРЫ!

Над сажалкай сіняй зара начавала,
Было там і зорак нямала.

У сажалку зоркі праменні кідалі,
Свяціліся блізі і далі.

І грала зара сваім крыллем агнёвым,
Адсвеццем на лісцях дубовых.

— Няма нада мною,—сказала зарніца,—
Святлейшай на свеце сястрыцы.

— Няма тут над намі,—сказалі і зоркі,—
Ярчэйшай палянкі, узгорка.

Спяваў у арэшніку шэры салоўка,
Хваліў іх і спрытна і лоўка.

Тут ветрык прагнуўся на яснае ранне,
Пачаў між лістоў сваё гранне.

І сонца з-за гаю зірнула харобра:
— Дзень добры! дзень добры! дзень добры!

І зоркі патухлі, патухла зарніца,
І змоўк салавей на галінцы.

1910 г.

ВОСЕНЬ

I

Пад асенняй віхурай над хатаю
Ноч мільгае вялізнаю рыбай,
Адарванай галінаю кратае
Цёмнасіною мокрую шыбу.

Па траве дождж шапоча і шастае,
Пад страхою шукае прыпынку;
Гнецца-корчыцца дрэва кудластае—
Не дае злы віхор адпачынку.

Гой-гой...—гойкаюць грозна і весела
Па страсе ашалелыя ветры:
З адзічэлага бору занесены,
З-пад хаванкаў балоцістых нетраў.

Їм забаўна між хат запалоханых,
Їм па комінах граць вельмі цесна:
Паміж хвояў, дажджамі заплёханых,
Прывальнай, прастарнай і пачэснай.

На балоце рудаўка багністая
Рассыпаецца ў плачу і квоху:
— Гэй, брыдзіце ка мне, ветры мгістыя,
Па сцяжынках пуховага моху!

— Гэй, брыдзіце ка мне! Гнёзды людныя
Не шануюць, не любяць віхораў.
Там маўклівыя людзі і нудныя
Без жыцця, без размаху-прасторы!

II

Топ-топ-топ! Капытам бразь
Конь мой па каменных.
Плюх-плюх-плюх... Вада і гразь,
Цвёрдае карэнне.

Ноч. Віхура рып і рып.
Скрыгат па дарогах.
Дрэвы ў лесе скрып і скрып.
Цемра па разлогах.

Трах-трах-трах!.. Зламаўся дуб.
Пошчак страляніны.
У рудаўку—у жуду
Зараз конь мой рыне...

Конь храпе, на корч палез,
Чуе воўчы пах ён.
Ноч насунула на лес
Чорную папаху.

Шу-шу-шу!.. Шапоча гай,
Строгі ён і хмуры.
Смела, конь мой, цьму глытай,
Мчыся разам з бурай!

Пасадзец, 1911 г.

ЗІМОВАЯ РАНІЦА

На галаву дзеда-хвойніка
З неба віно палілося—
З яркачырвонай ракі.
Выплыла сонейка.
Нізка над вёскай
Млелі дымкі.

Пушча сівая дзівілася.
Сон свой тлумачыла рані,
Сон без страхоцця, без хмар.
Шыр залацілася,
Ззянне і гранне.
Светлы абшар...

Свежая, новая раніца...
Вострыя стрэлы-праменні...
Шызы над вёскаю дым...
Эх, (ці так станецца),
Знішчы ўсе цені,
Дзень малады!

Далі, бы вокны празрыстыя,
Сонейка шыбы прыгрэла,
Водыр сняжысты з палёў.

Дахі іскрыстыя
Слухалі смелы
Хор вераб'ёў.

Зычна званіла, крынічыла
Блізка крынічка за горкай;
Не змаразіў злы мароз,
Хоць невялічкая,
Нібы то вока—
Рогат да слёз...

Эх, каб і сэрцы, каб нашыя
Так не баяліся гора,
Грозных жыцця непагод,—
Шмат назапасілі-б
Сіл у прасторы
З году ды ў год!..

Пасадзец, 1910 г.

* * *

Вецер доіць малако са стрэх:
Лужы ў снезе пад страхою,
Нібы п'яўка, вецер смокча снег,
Ходзіць-бродзіць з цеплынёю.

У туманнай у вільготнай мгле
Разгубіліся ўсе зоркі.
Песня гулка звоніць на сяле,
Гул бразгулак за пагоркам.

Серабра палоскі ад акон
Прыляглі да частакола.
І дрыжыць раздзеты смуглы клён,
Мокнуць гурбы навакола.

Свіст і рогат. Гурт хлапцоў, дзяўчат,
А наперадзе гармонік.
Хтосьці скача, хтось пускае жарт.
Гэтак весела сягоння.

Пасадзец, 1910 г.

ЗІМОВАЯ КАЗКА

Вісіць снежная ноч, вісіць лютая ноч
Сівай футрай над пушчай кашлатаю.
Белым пер'ем снягі, белым сырам снягі,
Долы-горы пад снежнымі шатамі.

Ў адзічэлым бары, непрабудным бары
Жывуць людзі маўклівыя, злосныя.
У хароме шкляным, на пасцелі шкляной
Дрэмле дзеўчына сонцавалосая.

Вы завіце яе, вы будзіце яе—
І закрэхча хваіна высокая,
І заплача віхор, і застогне віхор,
Загалосіць зіма белавокая.

І ад страху зіма, ад спалоху зіма
У шаленстве марозным замеліца.
Некілзаным канём, сіва-белым агнём
Пойдзе дуба сляпая мяцеліца.

І дзяўчына ўздыхне, цяжкі сон перарве,
Пальцам бровы ачысціць ад шэрані.
І зірне навакол, непрытульна вакол,
Выюць сумна ў бары ваўкі шэрыя.

Вы будзіце яе—і надыйдзе вясна,
Засвяткуюць жаўронкі над нівамі.
Крыкне лёд на рацэ, пойдучь крыгі ракой,
Зіму змыюць паводкі гуллівыя.

Пасадзец, 1910 г.

* * *

Лезе ў вочы зьянне месяца.
Месяц яркі, як пажар.
Мне здаецца, стаіць лесвіца
З азярода аж да хмар.

А па лесвіцы па срэбранай
Нехта лазіць угару.
І кашуля на ім зрэбная,
І глядзіць ён на зару...

А зара яшчэ ледзь сцелецца,
Грае міскаю нябёс,
Сыпле іскры на аселіцу,
На вяршаліны бяроз.

А туман дыміць над грэбляю.
Млын, бы човен уначы.
Вецер носіць вільгаць глебную.
Птушка крыкне, замаўчыць.

1911 г.

* * *

Грала, грэлася заранка.
Мэкала цялушка.
Пелі срэбныя вяснянкі
Над бярозкай птушкі.

Закружыла ў рэчцы кругі
Плойма шустрых плотак.
А туман вісеў над лугам,
Над каравым плотам.

Пасвятлела на паляне.
А на траўках—роскі.
Пахне раніца сняданнем
І дымком над вёскай.

Ля пагорку ў сонцаззянні
Нехта месіць гліну.
О, калі настане ранне
Для усёй краіны?

Пасадзец, 1911 г.

СПЯКОТА

Наша поле—дзірван. І пячэ і пячэ...
І жыве дзе-ні-дзе толькі грэчка.
Просіць піць сухі луг, просіць піць сухі шнур,
І патрэскана дно сухой рэчкі.

Саранчай авадні. Проста жыць не даюць.
І кусаюць так злосна, балюча.
Ёсць пацеха адна—урадзіўся палын,
На гародзе аж цэлыя кучы.

Стогне блізкі сусед: „Голад пойдзе тут граць!“
А цымбалы ў мяне—лыжак восем.
Эх, каб дождж на тры дні... Гэта-ж ліпень у нас,
А жаўцеюць лісты—проста восень...”

Пасадзец, 1911 г.

* * *

Вісіць серп залаты над спалоханым борам.
Жне вяршаліны хвой гэты серп залаты.
На нізінах туман, бы кудзельнае мора.
У тумане паніклі платы і кусты.

Каля млына вада „кап“ і „кап“ з чорнай скрыні.
Кропля кожная—стрэл а паўночнай цішы.
Чулы аір дрыжыць, як птушыныя крылі.
Стаіць дуб-вартаўнік на расістай мяжы.

Пасадзец, 1911 г.

* * *

Абліта ззяннем зорак росная паляна.
Застыў пад мгненне ценяў чулы зарасняк.
З-за шыза-дымнай хмары круглы месяц глянуў,
У рэчку кінуў-сыпнуў бірузовы мак.

У блізкай вёсцы ўсхліпнуў, заспяваў гармонік;
Ён рэзаў, бы касою, цішыню начы.
Затросся лісцем свежым малады альхоўнік,
Ты, сэрца, адпачні тут, сэрца, замаўчы.

Пасадзец, 1911 г.

* * *

Яшчэ бялелі касагоры,
Ад снежных плямаў пара йшла,
Звінелі жаўранкі над борам,
Кідалі ўніз кавалкі шкла.

Рачулки моршчыліся ў пене,
І крыгі сінія плылі.
Вятры зайгралі і запелі,
Як гітарысты, па зямлі.

Пад сонцам грэліся бярозы
У белым тонкім палатне.
І зелянелі вербалозы,
І за гарой папар чарнеў.

Пасадзец, 1911 г.

* * *

Лугам-лугам зеляненькім
Пайду-пайду каля гаю.
Дзе саколiк мой мiленькі,
Я касцоў там запытаю.

Жытам-жытам залацiстым
Палячу я матылёчкам.
Песняй-песняй серабрыстай
Буду клікаць галубочка.

Шляхам-шляхам бесканечным
Я пушчуся з усёй сілы.
Там устрэчны-папярэчны
Мне раскажа, дзе мой мiлы.

Рэчкай-рэчкай паплыву я
За далёкі акiяны.
Сваё шчасце там знайду я,
Я знайду, дзе мой каханы.

1912 г.

ДАЗВОЛЬ...

Дазволь цябе любіць, як кветачку на полі,
Як явар малады, што над ракой стаіць,
Як залатую птушку, што жыве на волі,
Дазволь цябе любіць.

Дазволь цябе любіць за песню, што я чую,
За срэбны гучны смех, што чыстатой звініць,
За вочы ясныя, за душу маладую
Дазволь цябе любіць.

Дазволь цябе любіць за светлыя часіны,
Якія ты даеш мне ў шчасці перажыць,
За шчырае натхненне, мілая дзяўчына,
Дазволь цябе любіць.

Вільня, 1911 г.

* * *

Я пайшоў у сыр-бор,
Дзе гняздзяцца арлы,
Аб дзяўчыне маёй
Каб не слухаць хвалы,

Каб для сэрца знайсці
Адпачын-супакой
Сярод пушчы нямой,
Сярод гушчы глухой.

Там забуду ўначы,
У лясной цішыні
Аб дзявочай красе,
Аб сардэчным агні.

Я пайшоў у сыр-бор
Гаіць раны душы
Пад мяцеліцай зор,
Пад віхурай цішы.

Наўмысне сыр-бор
Мне аб ёй гаманіў,
Аб ёй мшалы курган
Казкі дзіўныя сніў.

Сярод пушчы нямой,
Сярод пушчы глухой
Дзве хваіны стаяць
І гавораць аб ёй.

Пасадзец, 1912 г.

* * *

Свеціць месяц. Б'ецца сэрца.
Янка стук і грук у дзверцы:
— Адчыні, мая дзяўчына,
Будзе радасць уначы нам!

— Маці злосная аблае.
Маці кажа: я малая.

Свеціць месяц. Ён праз вокны
Сцеліць срэбныя валокны.
Янка торгае за клямку:
— Адчыні, мая Маланка!

— Як-жа выйду я на росы—
Ножкі дробныя ўжо босы.

Месяц свеціць. Лезе ў вочы.
Трачу розум свой дзявочы.
— Мне сабака рукі ліжа,
Адчыні-жа, адчыні-жа!

— Я ўжо косы расчасала.
Дай сабаку лустку сала.

Месяц свеціць. Зорка з зоркай
Пачынаюць шэпт-гаворку.
За сцяною чую шолах:
— Адчыні—я друг, не вораг.

Ціха дзверцы адчыніла.
— Дзе ты, Янка? Дзе ты, мілы?

Месяц свеціць. У мігценні
На палыні граюць цені.
Спіць сабака ў цёплай будцы,
Кветкі яблыні трасуцца.

Па расе слядоў не бачу,
Сніла сон такі, ныйначай.

Вільня, 1913 г.

ЛЯ СРЭБНАЙ ЗАТОКІ

Ля срэбнай затокі, ля рэчкі на лузе
Дубок прытаіўся і рос.
На ім салавейка спяваў свае песні,
І траўкі блішчэлі ад рос.

І слухалі кветкі, расліны малыя
Званочкі яго веснавія.
А хмарка, як лебедзь, над лесам ляцела,
А зорка, як вока, мігцела.
Дзівіўся чарот залаты,
І плоткі глядзелі з вады.

Удзень тут хлапчына туліўся маленькі
І жаласна ў дудку свістаў.
І дзынкалі пчолкі, мятлічкі лясныя,
І ветрык на вуха шаптаў.

Тады ля барыны буяла сон-кветка
Пад сонечнай яснай паветкай.
Хмяліла чаромха на вольным абшары...
Дрыжэла і млела імшара.
Раса прылягла да зямлі,
І гутаркі хвоі вялі.

Пад хмарай затока, і моршчыцца рэчка
Ад цёмных разгойданных хваль.
Вясна праляцела, праймчалася лета,
Бы коннік у смуглую даль.

І высах, загінуў лужок зеляненькі,
І ссеклі дубок маладзенькі,
І песня салоўкі зусім анямела,
У рэчцы вада памутнела.
Чарот шмат зрабіўся радзей...
І плоткі залезлі глыбей...

Лес лісці губляе—пажоўкля лісці,
Іх носіць па лужах віхор.
І неба у шэрую світку адзета,
Там сумна, бы хтосьці памёр...

І плача і енча хваіна на полі.
І вецер асенні скаголіць.
Дождж сыплецца буйны у самыя вочы,
Балота пад лапцем так квохча.
І млее душа у нудзе—
Прытулку не знойдзеш нідзе...

Вільня, 1913 г.

* * *

Палумесяц арэ залатыя барозны.
Над рачулкаю вольха ківае пагрозна.
Млее хвоя, дрыжыць ува сне.
Ой, чаму я згубіў супакой свой раптоўна?
Ой, чаму гэтак вочы гараць непрытомна?
Ой, чаму стала сумна так мне?
І баліць, вакол шыі вяроўка пляцецца.
Нешта кажа мне сэрца.

Над лагчынай туман шэра-дымнай кудзелай.
Сіне-росную гафту даліны адзелі.
Будзіць далі трывожны трызвон.
Гулам-гудам злосць-гнеў ён разносіць па краі.
Ой, чаму мне здаецца, што нехта канае?
Ой, чаму чую стрыманы стогі?
Ці да шчасця зачынены дзверы і дзверцы?
Нешта кажа мне сэрца.

Птушкай лезе ўспамін з абяздоленай вёскі.
Там замёрлі жыцця галасы, адгалоскі.
Людзі сталі маўклівы, як пні.
Пазадушана ўсё пад цяжарам магілы.
Чорным крыллем бяда нават сонца займгліла.
І прапалі, патухлі агні.
Цішыня. Анямеласць галечы і смерці.
Нешта кажа мне сэрца.

Вільня, 1913 г.

ДОЧ МЕСЯЦА

Па сцезцы праменняў у ззянні агнёвым
Спусцілася месяца доч на зямлю,
Дубок на паляне знайшла на шаўковай,
Прыпала, казала: „Браточак, люблю!“

І доўга лісцінкі яго цалавала,
І доўга галінкі яго мілавала,
І грэла ад холаду роснай зямлі
Густою касой і грудзьмі.

На рэчку дзівіўся жар-месяц чырвоны.
У пушчы шукаў ён лятуху-дачку:
Мо' дзесьці завабіў узгорак зялёны,
Мо' недзе збірае грыбкоў у ляску.
І дзетак маленькіх—ружовенькіх зорак—
Паслаў ён на ціхі ля рэчкі узгорак.
Гукалі-шукалі—нідзе не знайшлі,
Вярнуліся, з чым і пайшлі...

Да раніцы месяца доч загуляла,
Звінелі і песні і казкі яе.
Агніца-зарніца даўно запалала...
„Пусці... палячу, бо татуля прыб'е...“
І просіць дубок: „Пачакай, залатая...“
Лісцінкі у коскі яе уплятае.

Дубок не пускае. „Пусці, дарагі...
Жар-месяц глядзіць на лугі...“

„Вунь бачыш, ад злосці бляднее жар-месяц,
Пусці, мой хлапчынка, дахаты пара,
Бо хмаркі угледзяць, бо зоркі прыкмецяць...
Пажарыць над гаем сястрыца-зара.

Вунь крыляца качкі над росным чаротам,
Вунь птушкі звіяць над туманным балотам,
Пусці-жа, дубок, узляцець угару,
Бо тут у цябе я памру...“

Дубок не пускае, цясней прыгартае,
Галінкамі моцна красуню абняў.

Доч месяца млее, доч месяца тае,
Доч месяца ціха сканала да дня...

Блішчаць на дубовых лістках не расінкі,
А буйныя, светлыя кропкі-слязінкі.
То плача ад жалю, ад гора-бяды
Зялёны дубок малады...

Вілья, 1914 г.

ЗАЗІМАК І АДЛІГА

Кінуўся з лесу зазімак,
Белы па дахах брыдзе;
Сыпле мукою на рынак,
Квохае ў мутнай вадзе.

Вербы фарбуе сівізнай,
Вые ваўком між муроў;
Гойкае, кліча на трызну
Стромкіх слупоў—званароў.

Пробуе водгукі дротаў,
Быццам гуллівы гусяр;
Паліць між гмахаў з ахвотай
Снежны, пушысты пажар.

Плача адліга ў тумане,
Вільгаць збірае ў палёх:
„Вострыш, зазімак, зарана
Соткі марозлівых ног“.

„Плюхну на карак балотам,
Вочы гразёй заплюю.
Скончыш, зазімак, пад потам
Дзікае веча—гульнію“.

„Бразну дажджом з сваёй сіты,
Лакам пакрыю дамы.
Будзеш, зазімак, пабіты
Аж да мяцельнай зімы“.

1914 г.

* * *

Б'ецца восень халодная ў рэчную шыбу.
Безупынку трасе адзінокай вярбой.
Я далёкі вандроўца. Хачу да сялібы.
Па калена ў гразі на дарозе глухой.

Вунь стагі, нібы волаты, спяць на балоце.
Вунь узняў многа рук ясянёвы шкілет.
Дождж лупцуе па шыі, цапамі малоціць,
Мне здаецца, хаджу многа зім, многа лет.

А за мной непрытульнасці ў полі імглістым,
І крычыць вараннё, як на нейкі пажар.
Ногі лезуць у цеста, у квохат багністы.
О, задушыцца дзень пад дзяругамі хмар.

Пасадзец, 1915 г.

З ПЕСЕНЬ ЗІМЫ

Мароз сунуў голаў у веце,
А грудзі ў абшары упякаў.
Як п'яўка, паветра ссе вецер,
Як смаглая п'яўка.

Завея так слепіць гушчары
З нязнанай заядлаю злосцю.
Бы косці кідае ў абшары,
Зарыпалі косці.

І трэ сук аб сук сухастойка,
Галінамі дзынкае, грае.
Няма ёй прытулку, утойкі,
Ратунку няма ёй.

У хвойным шурпацістым шуму
Вандруе жалоба спрадвечна.
Аб нечым лес кажа ў задуме,
Спеў-шэпты аб нечым:

„Вунь слепіцца-ўецца дым снежны,
Вунь гурба ля рэчкі, як мамант.
Злы лямант напоўніў бязбрэжжа,
Мяцеліцы лямант.

„А потым ад вешняй залевы
Тут крыгі паймчаць карагодам.
Ад мёду захмеляцца дрэвы
І неба ад мёду.

„І зноў тое самае сонца,
Зямлі векавечны гадзіннік.
Так дзівіць штогод, як дазорца,
Штогод гэтак дзівіць.

„Балота заціснута ў жмені,
Вякоў карагоды абрыдлі.
Бі рыдлем па трухлых карэннях,
Завея, бі рыдлем!

„Навошта нам вёсны і леты,
Дакучны нам восені, зімы.
Стаім мы далёка ад свету,
На месцы стаім мы.

„А далі—празрыстыя нетры—
Нас вабяць, як сінія вочы.
Мы хочам брысці з вольным ветрам,
На волю мы хочам“.

Пасадзец, 1916 г.

ГАНУЛЬКА

То не жаўранак над гаем,
То Гануленька спявае,
Каля рэчкі-весялушкі
Пяе песні, нібы птушка:

„Набяру я збан вадзіцы,
Буду мыцца, весяліцца.
Расплятаці буду косы,
Басаножкаю—на росы“.

„Як рассеюцца туманы,
У люстэрка-рэчку гляну
На свой белы твар дзявочы,
На васількавыя вочы“.

„Назбяру шмат кветак белых,
Назбяру шмат ягад спелых
І пайду я пуцявінай
Па зялёнай па лагчыне“.

„І пайду цяністым борам,
Сонцаграйным касагорам.
Там схаваяся далёка
Ад зайздроснага ад вока“.

„Там на пасеках мядовых,
Там у пушчах у хваёвых
Прыпаду да мшыстай горкі,
Там сустрэнуся з Ягоркам“.

Так Гануленька спявае
І на кладачку ступае.
Кладка крэхча ля парэчкі.
Бух—Ганулька ўпала ў рэчку.

Застагнаў чарот зялёны,
Закружыўся вір шалёны,
Кружаць кругі, зыбяць зыбкі,
Устрывожыліся рыбкі.

Праз дзён колькі пад ракітай
Знайшлі людзі збан разбіты.
Хоць шукалі многа часу,
А дзяўчына не знайшлася.

Каля рэчкі стаў Ягорка.
Хлопцу сумна, хлопцу горка.
Ён на чулых гусях грае
І з грамадай размаўляе:

„Не тапчыце дробнай роскі,
Дробна роска—яе слёзкі.
Вы не рвіце незабудкаў,
Незабудкі—яе грудкі“.

„Не чапайце тут парэчкі,
Васількоў ля гэтай рэчкі:
Куст парэчкі—стан дзявочы,
Васількі—Ганулькі вочы“.

„Не касіце кволай траўкі,
Не чапайце птушкі-грайкі:
Квола траўка—яе волас,
Спевы птушкі—яе голас“.

Менск, 1917 г.

ВЯСНОЙ

То не снег—то чаромха цвіце:
Падарунак вясны-дабрадзейкі,
То не снег—то бярозка расце,
То не снег—матылёчкаў сямейка.

То не шоўк—гэта рунь пад гарой,
То вясны маладой арнаменты,
То не скарб дарагі над зямлёй—
То праменняў блішчаць дыяменты.

То не водгукі струн залатых,—
То жаўронак чаруе ратаяў;
Ён у спевах вясновых у тых
Хараство ніў-палёў усхваляе.

І, здаецца, не ў першы разок
Гэта щчасце вясна прынасіла.
Але вабіць вясновы дзянёк,
І насыціцца вока не ў сіле...

Мая радасць імчыць да нябёс,
Да бязмежных у далі паветак,
І раблюся я братам бяроз,
Ручаёў, матылькоў, кволых кветак.

Запалонен я песняй зямлі,
Загубіўся у ёй, як пячынка.
Не магу ад яе адыйсці,
Як ад дуба малая галінка.

Пасадзец, 1918 г.

* * *

Кажа вецер-віхор: хвойкі, елі зламлю,
Загудзе на мяжы дуб магутны;
Падмяту гнілы ліст, я прастор аднаўлю,
Зажурчу рэчкай шэрай і мутнай.

На падмогу мароз затрашчыць паміж стрэх,
Па лугах і лясах загуляе;
Як кужэльны абрус, замігціць яркі снег,
І заслепіцца неба над гаем.

І карэнні раслін да зялёнай вясны
Хай ляжаць у зямлі пада мною,
Калі моцны яны, калі свежы яны—
На вясну закрасуюць красою.

Гэй, не бойся віхроў, маразоў і снягоў,
Хто адважны, трывалы, упарты!
А хто слаб—прападзе між балотных лугоў,
А хто слаб—таму бура не жарты...

Менск, 1918 г.

СНЕГ

Снег...
Падае,
Падае,
Падае.
Ткуць абрусы па зямлі
Рупна ткачыхі сівыя.
Лёгкай вясёлай грамадаю
Лыжнікі лес аплялі,
Мчацца удаль, як завея.

Снег...
Сеецца,
Сеецца,
Сеецца
На расцяробы, лугі
Праз невядомыя сіты.
Пожні, паляны, аселіцы,
Дрэвы, кусты і стагі
Раптам убраліся ў світы.

Снег...
Сцелецца,
Сцелецца,
Сцелецца
Па далячынях пасцель

На незлічонья мілі.
Лыжнікі ловяць мяцеліцу,
Бег так імпэтна расце,
Быццам прычэплены крыллі.

Снег...
Кружыцца,
Кружыцца,
Кружыцца.
Свежасцю пахне абшар,
Свеціць пасрэбраны ельнік.
Скінулі лыжы і дужацца.
Вочы гараць, як пажар.
Кожны па вопратцы—мельнік.

Снег...
Носяцца,
Носяцца,
Носяцца
Лыжнікі ў мармурны дзень
Па мармуровым прастору.
Сціхла мяцеліца-злосніца.
— Хлопцы! разгон, як нідзе!
Хлопцы! Раз-два з касагору!

Пасадзец, 1921 г.

СНЯЖЫНКІ

Сняжыначкі-пушыначкі
Ляцелі матылькамі.
Над хмызамі над шызымі
Дыміліся дымкамі.

Зіхцеліся, мігцеліся
У розныя калёры.
Драбнютка, пякнютка,
Як зоранькі, як зоры.

Насіліся, кружыліся
Над цхімі палямі,
Даліначкі сняжыначкі
Пакрылі дыванамі.

Над ёлкамі, над хвойкамі
Спявалі спевы-баі:
„Мы хатачкі-палатачкі
Будуем тут у гаі“.

„Маленькія, міленькія
Дзіцяtkі-птушаняткі,
Ляціце вы, скачыце вы
У светленькія хаткі!“

„Вушастыя, пушыстыя,
З драцінкамі-вусамі
Вы, зайчыкі-малойчыкі,
У хаткі к нам таксама!“

Сняжыначкі-пушыначкі
Спявалі песні-баі:
„Мы хатачкі-палатачкі
Будуем тут у гаі“.

Менск, 1921 г.

* * *

Зіхаціць, зіхаціць срэбны тур.
Гэта месяц цвіце на хвалне.
Ён укінуў у рэчку каптур.
Сее жэмчуг па роснай даліне.

Сіні цень, сіні цень ледзь паўзе
Пад цымбалы галін, пад трымценне.
А бяроза на белай назе,
Нібы ўскочыла раптам з пасцелі.

Плыве спеў, плыве спеў з далячынь
Праз шацёры пахучых прысадаў.
Ён палоніць святлом уначы,
Ён палоніць вязнаным загадам.

Як віно, як віно хмеліць ён,
Кліча ў светлы жаўронкавы ранак.
У ім—былі старой ціхі стогн,
У ім—радасці новых вяснянак.

І на кліч, і на кліч я іду.
Спеў расце—усё бліжай і бліжай.
Агняцвет, самацвет шчырых дум
Я на нітку мелодыі ніжу.

Менск, 1921 г.

* * *

Ад плачу птушкі невядомай
Я прачнуўся раніцой...
Гушчар дрымаў на мшалай горцы
Пад туманістай імглой.

Вятрак пісаў крылом па небе
Сонцаграйны сказ вясны;
Сляпілі неба руні хмарак,
Нібы спозненыя сны.

Спяваў асвір над старай студняй
Роем з'юшаных пчалін,
Бязрозка шастала ў аконца
Сотняй пальцаў рук-галін.

Жабрачкай дрэва выстаўляла
Чорны сук на стары плот.
Здаецца, во скранецца з месца
На жабрачы свой абход.

А птушка плача, на абшары
Кліча сонечны прамень.
Стаіць цяплынь і пахне мёдам
Новы, ціхі, вешні дзень.

1922 г.

* * *

Апранута ў лісцях мядзяных,
Гучыць і шуміць на палянах,
Бушуе і бухае бура.
Прытуліца шчыльна да дрэва,
Засвісне разгойданым гневамі,
Аж бровы ад гневу зажмурыць.

Пад шызым плашчом-балахонам
З натугі закрэхча, застогне.
Ваюе з застоенай сілай.
З пагрозным і страшным імкненнем
Карчы вырывае з карэннем,
Бы казачны смелы асілак.

І пройдзе па рэчцы сталёвай,
Каб знішчыць старыя заховы
Ля дзікага гразкага броду.
Замеліць пясок, запытлюе,
Заглушыць выццё-алялюя:
Малітвы далёкага роду.

А хмары—сінь-чорныя хмары—
Як дымныя ў небе пажары,
Задумалі грозную думу;

Пад небам вісяць, як абрус той,
Їх многа над полем, іх густа,
Аж прыкра ад іхняга тлуму.

Маланка пляце агнявіцы:
Па небу значкі-бліскавіцы
Пайшлі мігаець, сляпіць вочы;
А гэтыя бліскі без меры,
Як пісаны верш на паперы,
Чытае пярун і рагоча.

Любуецца рытмам і складам,
Любуецца музыкай, ладам,
„Трах-трах“, раз і два—проста любя!
Ляскочыць, малоціць цапамі,
Агнёвымі сыпле снапамі,
Прыносіць камусьці загубу.

А хмары цямнеюцца болей
Над дзікім балотам, над полем,
Бы ноч над гушчарам імглістым.
І плача і жаліцца неба:
Лупцуе слязамі па глебе,
Лупцуе патопам дажджыстым.

І змеіцца рэчка жывая,
Паводка лугі залівае
У новай вясёлай гамонцы.
І мые, змывае абшары,
Балоты, загоны, выгары
Пад яркім, пад радасным сонцам.

Менск, 1921 г.

* * *

Між бору, між балот, сярод лугоў, далінаў
Захлюпаны ляжыць стары абрыдлы шлях;
Кульгае жабраком удоўж гняздоў-хацінаў,
Паўзе, як слізкі вуж, па стоптаных палях.

А спіну яго ўсю паранілі калюгі,
Каменне, гразь на ім—паклажаю жуды.
Ішлі па ім вякі і людзі, і звяругі,
Тут—косці, чарапы, драпежныя сляды.

Пад ціскам кол і ног, пад цёпканнем марудным
Балюча крэхча шлях, плюе крывёй-гразёй;
І заглушаюць боль лясныя перагуды,
І восень мчыць па ім з дажджыстай бараной.

Няхай ужо скарэй на хлопкія абшары
Пасцягвае зіма свой ільдзяны граніт.
Няхай ужо скарэй марозам запажарыць,
На чорны шрам зямлі паложыць снежны бінт.

А за зімой услед паводка веснаваа
Няхай прымчыць, як госць, на сонцавых санях.
Хай крыгі зазвіняць, хай рэчка загуляе,
Хай змые бруд зямлі і выкупае шлях.

Хай тысячы людзей вязуць сюды каменне,
На многа вёрст вакол хай пойдзе грук і стук.
Лапаты заблішчаць пад гранне светаценьяў,
Адзене шлях стары магутны гулкі брук.

Абাপал ля канаў зялёныя прысады
Хай лічаць тут вярсты па сто, па сто, па сто.
На радасць для людзей тут пойдучь доўгім радам
На мякка-пружкіх шынах срэбныя аўто.

*

О, хочацца скарэй забыць сляды стагоддзяў,
Пад спевы яркіх дзён забыць жуду гразі.
Хай новы кліча шлях ў адноўленай прыродзе,
Бы ў яркі сакавік зялёны кліч азім.

Менск, 1922 г.

ЗІМНІК

(пейзаж)

Па зімніку проста
Ідзеш да ракі.
Сівеюць усюды
Карчы і сукі.

Завалены снегам
Абшары балот.
На белых разлогах
Лаза, нібы дрот.

Альшэўнік без лісцяў
Задумны такі;
Галіны, як жылы,
Плятуцца ў кручкі.

Блішчыць палітура
Па гладзі зямлі.
І гурбы-мядзведзі
Шыр-даль абляглі.

Замёрзла зыбуха,
Застыгла дрыгва.
Прытоптаны к нізу
Чарот і трава.

Сярод азярынаў
На коўдрах снягоў
Праложаны трэлі
Да белых стагоў.

І трэлі плятуца
Туды і сюды,
І хочуць схавацца
Ад белай жуды.

Няма дзе схавацца,
Мароз аж пячэ.
Ён голаў аб хвоі,
Бы камень, таўчэ.

І снег на галінах,
Як сала, як сыр.
Ідзе ў пуць-дарогу
Асілак-пастыр.

Ідзе ён, ідзе ён—
На месцы стаіць,
Лес, стоячы, дрэмле,
І дрэмлюць стагі.

А ціш... Сваё сэрца
Ты чуеш у ёй.
А птушак нідзе тут
Над снежнай зямлёй.

Пад лёдам празрыстым
У зычнай труне
Ляжаць таямніцы
У рэчцы на дне.

А рэчка пад лёдам
Свая—не свая.
Чужыя ёй хвоі,
Чужая зямля.

Плынь рэчкі не кіне
Імпэтна цябе,—
Ідзі, як па мосце,
Па гладзі яе.

Направа, налева
Таўчэцца крышталь.
Нябёсы з зямлёю
Сшывае шыр-даль.

Туманяцца далі,
Іскравіцца дол,
І круціць і верціць
Віхура вакол.

У шэрай спадніцы
Імглы ільдзяной
Галосіць, скаголіць
Галоднай ганнёй.

На хвоях высокіх
Кудзелю прадзе,
А хтосьці мяцёлкай
Паляны мяце.

І пыліць і трусіць,
І сее муку,
Качаецца, стогне,
Ляжыць на баку.

На сумных пустэчах
Пякуць пірагі,—
Вялізныя булкі—
У горы-стагі.

І кашляе пушча,
Ад сцюжы хрыпіць,
І дрэва па дрэве
Іграе, скрыпіць.

І звон нейкі звоніць,
Гудзіць нейкі гул;
На снежным прытуле
Брыдзе непрытул.

Штось мелецца ў лесе,
Між жорнаў на мак;
Малоціцца нешта,
Дрыгочыць таптак.

А бліскі сняжынак
Варожаць абшар,
— Бы кветкі, шчакочуць
І вочы і твар.

1922 г.

ПАВОДКА

Над нябеснымі загонамі
Нехта буйна забуяніўся—
Барадаты, залаты.
А паводка гучна-звонная
Пеніць рэчкі бурна-грайныя,
Ліжа бурья кусты.

Ззяе-грае сіва-сіняя,
Поле, пушчу вабіць вабамі,
Сыпле пэрлам жмут у жмут;
Пад аскобленай асінаю
Карагодзіць хмельнай бабаю,
Люстрам бразне ў кожны кут.

Вербы нізка нахіляюцца.
На галінах соскі кволыя
Сонца смаглае сасе.
Крыга кручай разбіваецца,
Льецца ў полі песня вольная
На вясновай паласе.

Красавік смяецца сонейку
Пад жаўронкамі—пад граннямі
Лёгкакрылых балаўніц.

А паводка йдзе к сасонніку,
Аздаблена вырнай раніцай,
Гафтай зорных зараніц.

Хай ачысціцца зямеліца
Для сяўбы і для рунявасці,
Хай сплыве вада з гары.
Хто адважыцца-асмеліцца
Затрымаць паводкі жвавасці—
Той апыніцца ў віры.

Мевск, 1923 г.

НА ПРАДВЕСНІ

Аздобіў сакавік у златаблеск даліны.
Быў чысты, нібы шкло, абшар-прастор нябёс.
Сінь-даль адзела туль з сярэбранай тканіны,
Здалёку цёмны бор вяршалінамі трос.

Крахтаў лядок—па ім брылі ласі паціху,
Сляды іх ног ляглі па зімніку старым.
Над імі граў прамень агнёваю арліхай,
І жаўранкаў званкі бразгулілі з гары.

Тут брыў сабе гусяр—вясёлы ветрык гулкі—
І пальцам, як струну, ён пробаваў дубок.
А воддаль на лужку свяцілася рачулка,
Ляжаў на ёй акном бруштынавы лядок.

Ля зімніка карчы цямнелі, як мурыны,
Як нейкая гання няведамых звяроў.
Блішчэлі, як крышталь, пад лёдам азярыны,
Туманілася ціш над каркам пустыроў.

Сцяжарні тут і там на ўзгорках лугавінаў,
Як дзіды, тырк і тырк у ціхі карагод.
Па лёдзе, па зямлі пякліся журавіны,
Бы кропелькі крыві на чыстым люстры вод.

Увосені да іх пад невады туману
Багністы страх балот не дапушчаў дзяўчат.
Ад воч і рук людскіх былі яны схаваны.
Па роўнядзі імхоў расло іх тутка шмат.

Празрысты быў лядок, як з павуціны сетка,
Як шыбіна ў расе—пад сонцам ён спацеў.
Пад жылістай лазой, дзе вадзяныя кветкі,
У глыбіні Вясна знайшла сабе пасцель.

Мяцеліцы Вясну надоўга пакаралі,—
Каб не трывожыла, накінулі дрыму.
Чырвоныя з брусніц былі на ёй каралі,
І на жывых грудзях жылі усю зіму.

Разрэзаным грыбком разявіліся губы,
Усмешка расцвіла на твары ува сне.
Як брызгі малака, бялелі яе зубы,
Во зараз між расніц сінявы зрок блісне.

З-пад вадзяных лілей пажоўклых і дрыжучых
Чуваць быў лёгкі шэпт, дрымотны подых-гук.
З-пад залатой лускі, з-пад бурбалкаў бліскучых
Прыкметны былі ледзь абрысы ног і рук.

Яна прарвала сон, прабіла лёд рукою
І рассяваць пайшла пралескі па зямлі.
І зацвіла вясна ў праменнях над ракою,
І выраем удаль вяснянкі паплылі.

*

Так паляшук стары, жыхар глухой мясціны,
Казаў мне пра вясну і браўся за дуду.
„Не верыш—сам схадзі на тья лугавіны!“
І жмурыў вока, ён і гладзіў бараду.

Менск, 1922 г.

ЛЕТНІК

(пейзаж)

Па летніку грэбля
Вядзе да ракі.
Мільгаюць абাপал
Сямейкі-кусткі.

Тут ветрык, як хлопчык,
Ківае, трасе
Бярозку кривую
У дробнай расе.

На купіне зыбкай
Тырчыць мухамор,
На шапцы чырвонай
Шмат беленькіх зор.

На ножцы бусловай
Сабачы грыбок
Уверх падымае
Свой жоўты чубок.

А порхаўка млее
Пучочкам-канцом
На моху ў гняздочку
Птушыным яйцом.

А яшчарка-цнотка
З агнём у вачах
У хованкі з жабай
Гуляе ў карчах.

Во зніклі-прапалі,
Няма іх нідзе:
Адна—паміж травак,
Другая—ў вадзе.

А вожык здалёку
Паўзе з-пад кустоў,
І яшчарку й жабу
Ён зглымзаць гатоў.

А з вожыкам жарты,—
Дык жарты з агнём,
У дужкі бярэцца
Ён нават з вужом.

А грэбля крывая,
Як той паясок,
То зверне направа,
То зверне набок.

І цягнецца цягам,
І жэрдкі—квах-квах!..
І сук часам шлёпне
Цябе па нагах.

І грэбля да броду
Цябе давядзе
І кіне ля рэчкі
Ў вялікай бядзе.

У рэчцы па пояс
Абхопіць вада;
Няма тут парома,
О, гора-бядя;

Пясок залацісты
Хрущіць паміж ног,
А рыбка мільгае,
Як месяца рог.

Тут кветкі, як зоркі,
Травіца, як пух,
А колькі пстрыкатых,
Крылатых пяху!..

А далі якія—
Дымяцца, як дым...
Вунь хмарка харомам
Блішчыць залатым.

Вунь комін хацінкі
Ў аблокаў ланцуг
Уткнуўся, як шпілька,
Ў бавэльны фартух.

А далей смуткуе
Стагодні сыр бор;
Густой барадою
Ён лезе ў прастор.

А дрэвы стуль вабяць
Дзесяткамі рук,
Па імені кліча
Няведамы гук.

І дуб табе—братам,
І хвойка—сястрой,
І цёткай—бярозка,
І ёлка—кумой.

1922 г.

* * *

Ні хмаркі адной. Гарачы дзень вясны.
Стаіць стромкі бор высокім шчытным тынам.
Жывіца-смала па зморшчынах сасны
Плыве ручайком—растопленым бруштынам.

Прайшоў тут сякач, з сякерай пагуляў,
Параніў на жарт красуню-баравіну;—
І сок, як алей, цячэ аж да камля.
На верас цячэ з-пад самай сэрцавіны.

І хмеліць смала гарачы яркі дзень,
І радасць бярэ, што пахне так жывіца.
І над галавой жаўронак спеў вядзе.
І блізка чуваць дзіцячы смех крыніцы.

1922 г.

* * *

Гэй, на золак рана ўстаньце,
Ў полі трубіць гучны рог.
На зялёнай на палянцы
След расісты нейчых ног.

Зараз, зараз брызне сонца,
Вунь з-за рэчкі к нам плыве.
Чуем сонца на сасонцы,
Над травою ды ў траве.

У спяванні птушкі малай,
У журчанні ручаін,
У казанні хвойкі мшалай,
У ружовасці далін.

1922 г.

III

ВАЙНА (1914—1917)

Blank page with faint, illegible markings.

ВАВІЛОН

І моліцца народ. У страху неба хваліць.
І дудкі і званкі аж глушаць Вавілон.
У золаце жрацы. Агні святыя паляць,
І звязаных ахвяр і матак—плач і стогн...

Гарачаю крывёй апырсківаюць хорам.
Хмялее старшы жрэц, мутнее яго ўзрок.
Ён падымае твар к высокім дальнім зорам
І пачынае скок—набожны дзікі скок.

Як музыка, жрацу плач страху, стогны болю...
Канаючых ахвяр прыемны кожны рух...
„О, болей-болей мукі Крыві нам болей-болей...
Хай есць святы агонь! Хай есць галодны дух!“

„То выкуп за жыццё. То ключ ад брамы рая.
То радасць для багоў. То гордасць для людзей“.
Зайздросны маткі лёс: дзіцё сваё кідае
На полымя, дзе шмат згарэла ўжо дзяцей...

Вільня, 1914 г.

МЯЦЕЖНІК

Смерць...
Бура...
Трывога...
Не йдзі...
Ой, не йдзі ты,
Асілак-юнача!
Бо перад табою
Страшная дарога,
Пагінеш...
Пагінеш...
Няйначай...
Пад небам імчацца чырвоныя коні,
Пярун з навальніцай
Рагочуць на гонях.
І страх,
І дрыготы
Абшар абвілі,
Віхорыцца ўсё на зямлі...
І кроў...
І руіны...
Ой, горкая будзе, дзяцюк, твая доля!—
Смерць зрэжа касою,
Бы кветку-расліну,
Груган знясе косці па полі...

.....

Пайду я!
Злавацца!
Хмялець!
Загарэцца!
Ўсім светам магу кіраваць я, здаецца!
Як пушчаны некім,
Імпэтнай стралой
Памчуся ўгару!
Над зямлёй!
Мне полымя!
Крылі!
Я—
Сокалам вольным у тья абшары,
Дзе громы ў высотах пуціну прарылі
Сусветнасць
Я кіну ў пажары...
Хай граюць,
Буяюць
Віхровыя хвалі!
Хай плачуць,
Хай скачуць—
Ім вольніцу далі.
А мора мяцежнае—
Маткаю мне.
А бура—
Ў грудзях у мяне.
Я—гнеўны паўстанец!
Я—вольны мяцежнік!
Я—славай кірую!
Я—сонечны воін!
Я—гром-зоратканец!
Я—з цемрай вячыстай ваюю!
Я—волю з жалезных клыкоў вырываю!
Я—гнеў гарапашных!
Я—злосць агнявая!
Я—помста
За здзекі,
За кроў,

За шмат слёзі
Мне—крок
Ад зямлі да нябёс!

.
Паймчаўся
Далёка...
Прапаў...
І не вернецца смелы
Ніколі...
Яго не ўбача ўжо матчына вока...
І грудзі парвуцца ад болю.
Яму за адвагу
Пахвалы не трэба.
Яму шлях бунтарскі—
Зарніца у небе.
Ён—
Шчасце,
Ён—
Мара
Адважных людзей.
Ён—песня
Старых і дзяцей.

Вільня, 1914 г.

АД КРЫВІ ЧЫРВОНАЙ

Ад крыві чырвонай фарбаваўся Нёман.
Гаціліся гаці з трупаў па вадзе.
Дзікі свіст і бразгат. І выццё і гоман.
Бітва, як ніколі... бітва, як нідзе...

Людзі, коні разам гойдаліся ў сечы,
Малаціў галовы алавяны град...
Вочы непрытомны. Крык нечалавечы.
Смерць прымала строга жудасны парад.

Затуманіў неба шыза-дымны порак.
Жорлішчы гарматаў кархалі агнём.
Ціхія сялібы нішчыў „свой“ і „вораг“.
Працу, пот гаротных панясло віхром.

У зямлі глыбока рыліся шрапнелі,
Над зямлёй высока віўся самалёт,
Чорным шумным стадам груганы ляцелі,—
На крывавым полі ладзілі свой злёт.

Груганню спажыва вельмі ўжо багата.
Трунак хмельны льецца хмельнаю ракой.
Ой, крыві залішне. Ой, крыві занадта,
Ажна ахмялелі, патанулі ў ёй...

Вільня, 1914 г.

НЕ МЫ...

Не мы выпівакі
На гэтым на балі,
Не мы граем вальсы
На жудкіх цымбалах,
Не мы захацелі
Крывавай забавы,—
А дзікая зграя.
Аднекуль з вяршалін
Пачуўся шэпт-шолах,
Аднекуль заслепіў
Паганы дым-порах
Над краем.
Не мы вінаваты,
Што кроў пацякла.
Не мы вінаваты,
Што гібель прышла.
Не мы...

Вільня, 1914 г.

ВАЙНА

Ад людскіх ад трупаў нівы пасыцеюць;
Буйны град з жалеза хлыне на зямлю.
Ад крыві гарачай скалы памякчэюць.
Смерць пачне ігрышча, дзікую гульню.

Пойдзе вой на воя, пойдзе брат на брата;
Так удзень да ночы, уначы да дня.
Будуць, як ніколі, пошасці багаты,
Будзе, як ніколі, дзікая разня.

Ад разрыўнай кулі бацька з крыкам ляжа,
Апаганяць жонку, возьмуць у палон.
А далей што будзе, час сляпы не кажа,
Пакуль што на свеце толькі плач і стогн.

Вільня, 1914 г.

* * *

І будзе на палях трывожная работа.
І будзе працы шмат на гонях, на шнурах.
І не паможа тут гультайства, неахвота,
І не паможа страх.

Спякота або дождж, пагода—непагода,—
Ты вырваны карэнь з радзімай стараны.
Ты вырваны з гнязда—не трэба тваёй згоды—
Пагналі бізуны.

Давай зямлю араць гранатамі тым часам,
А тысячамі куль пасля баранаваць,
Гнаіць крывёй людскай і дымным цёплым мясам,
Штыхамі растрасаць.

І пойдзе так сяўба—жалеза і патроны,
І буйны колас-смерць пад сонцам зашуміць.
Пагібель будуць жаць—і пошасці і стогны,
Пакуту малаціць.

І дзень і ноч працуй—о, дзе спачын пасцелі?
З вачэй тваіх зірне шаленства каламуць.
Кашуля пагніе на адзічальым целе,
І чэрві загрызуць.

Зайграе на гумне агнёвае вяселле,
Замест вясновых руж захмеліць пах гнілля.
Над яблыняй вясной гарматная капела
Заменіць салаўя.

У яме будзеш жыць на многа міль ад хаткі,
І нават твой пясок разбурыць лётагуб.
А голад, як той воўк, у грудзі роднай маткі
Запусціць востры зуб.

Вільня, 1914 г.

БРАТЫ

Два браты пайшлі ўначы
Цікаваць, дзе вораг.
Сцерагліся, ціха шлі,
Каб не чуўся шолах.

Два браты далей-далей
Сыпалі паволі.
Шалясцелі дзераўцы,
Цёмна было ў полі.

Два браты пачулі шэпт:
„Вораг нейкім чынам...“
І прыпалі да зямлі,
І прыпалі шчыльна.

Два браты сустрэлі тут
Ворага разведку.
І са стрэльбаў раз і два
Выпалілі метка.

Два браты стралялі так
На чужым загоне,
Аднаму пачуўся стогн:
„Гэта брат мой стогне...“

Два браты—давай назад.
Гора, а не надта:
Брат паранены ляжыць
На плячах у брата.

Брату ў поцемках лягчэй
Вырвацца з бядоты.
На плячах цяжар жывы
Дадае ахвоты.

Брата брат нясе далей;
Млеюць ногі, рукі.
Трэба роднага свайго
Ратаваць ад мукі.

Брат пацее і нясе.
Кроў ільецца з потам.
Трэба брата данесці—
Палягчэе потым.

Брату цяжка. Зараз вось
Будзе адпачынак.
Да акопаў да сваіх
Прывалок хлапчыну.

Павіднела навакол.
„Што гэта за дзіва?“—
Родны брат астаўся там,
А на ім—праціўнік...

Вільня, 1914 г.

АРЛІХІ

І луналі ў бяскраі
Сталёвья дзве
Самалёткі-арліхі.
То былі не палёты,—
А ліха.
І—
Скрыгаты,
Рогаты,
Рыпаты,
Хрыпаты
У лёце.
То былі не палёты—
Страхоцце.
Бы гулі
Плоймы гулкіх
Вялізных чмялёў.
Аж аглохнуць маглі-бы,
То былі не палёты—
Пагібель.
Яны
Бомбы кідалі
З гары—
З вышыні
Сотняў метраў.

Аж дрыжэла зямля
І паветра.
Грух і грух,
Грох і грох
На галовы людзей
І на спіны.
Што за страшныя, лютыя кпіны.
Непакоілі
Грудзі зямлі
Зусім новым,
Нязведаным страхам,
Непакоілі
Воблачным шляхам.
А гарматы
Зенітныя,
Нібы з вады—
З глыбіні—
Кракадзілы,
Падымалі насы што ёсць сілы.
І плявалі агнём—
Не траплялі
У магутныя крыллі.
Угару
Свой праклён гаварылі.
І ляцелі праклёны
Арліхам
У зычную летнюю просінь—
Нібы хмаркі-дымкі з папяросаў.
А тым часам
Арліхі мільгалі,
Бы уранне зарніцы.
Сваім гульням
Не зналі граніцы.
Їх смяшылі
З зямлі
Алавяныя грозныя гукі,
Їх смяшылі
Смяротныя мукі.

Эх, стральцы вы,
Стральцы!
Вы страляеце знізу
Дарэмна!
Хіба толькі на жарт
Ды нікчэмны...
Што ім значыць—
Асілкам—
З зямлі
Прытка-лёгка пчолы?
Лепей кіньце—
Не выйдзе нічога!

.....

Але
Раптам,
О, шчасце,
О, лебедзік-шчасцейка,
Дзе ты?
Тым арліхам
Змяніла планета...
Нешта
Крыллем круць-верць...
Нешта
Цягне на пругкую глебу...
Ім апрыкрыла яснае неба?
Гэтак падае ўніз
Злы груган
На слабую афяру.
Так кідаецца
Воўк
На атару.
Ой,
Упалі
З высот!
Пацямнелі
Сталёвыя
Блескі...

Разляцеліся

Крылі

У трэскі.

Аграмады абломкаў

Уткнуліся

Ў пухкае поле—

І з зямлі

Не паднімуцца болей.

Нежывымі ляжалі пілоты—

Адважныя людзі.

Пакалечылі

Твары і грудзі.

А наводчык-стралец

Паглядаў на здабычу

Паволі,

Нібы ведаў заране

Їх долю.

Вільня, 1914 г.

... І сотнями тисяч
Ратаю лягли там,
Гніюць у зямлі без пары.
Каго баранілі,
Каго яны білі—
Не знаюць і самі яны...
Дубы маладыя,—
Краса і надзея,—
Падрэзаны вострай пілой,
Вясновыя кветкі
Зялёнага поля
Сарваны крывавай рукой.
І маці старая
Б'е грудзі аб камень.
І корчыцца з плачу стары.
І ластаўка так
Над разбітым гняздом
Канчаецца з плачу.

1915 г.

√ ЮДА ЖЭНІЦЦА...

Юда жэніцца на полі,
Маладуха яго—смерць.
Злыдні носяцца ў раздоллі,
Ладзяць гульні—круць і верць.

Гэй, бярыся зух у бокі!
Жвава рухайся, народ,
Ў заварожаныя скокі
Сып, ідзі, шалёны зброд!

Пустамельны прапаведнік,
Купчык—важнаю гарой,
Бочак золата наследнік,
Клічце кліч у стройны строй!

Ў карагод у свой пякельны,
У разгойданы віхор
Зацягніце цягай хмельнай
Плойму цел у сотні гор.

Замест він, у коўш атруту
Лі з ачумленых катлоў!
Слэз, крыві, хвароб, пакуты
Не шкадуе душалоў.

Хтосьці ў прысядкі на цыпках
Дробным крокам прабярэ,
Хтосьці гіцлем дзікім цыкне,
Вышэй голаў задзярэ.

Кінь свой сорам, чалавеча!
Чэсьць сваю не сцеражы!
Бо раз'юшанае веча
Тут не ведае мяжы.

Чалавечыя законы
Тут не хочуць панаваць.
Болей мукаў... Болей стогнаў...
Болей жыццяў перарваць...

Няма сэрца. Няма жалю.
Няма людскасці ў душы,
Бо ніжэюць смерці шалі,
Звер пануе—так пішы.

Хтосьці плача, хтось смяецца,
Шле праклёны на прастор.
І гуляе ў ліхалецце
Незакелзаны віхор.

Мора полымя і крыкаў,
Мора слёз, крыві, касцей.
Нейкі страх і гнеў вялікі.
Гэй, у скокі! Гэй, хутчэй!

Юда жэніцца у полі,
Маладуха яго—смерць,
Злыдні носяцца ў раздоллі,
Ладзяць гульні—круць і верць.

Вільня, 1915 г.

КАТ

Першы кур п'яе. Паўночная гадзіна...
Маўклівы, чорны кот праз мой пакой бяжыць...
Жудасць, смерць і страх плятуцца павуцінай.
Зданнё вядзе свой спеў, зданнё, як ліст, дрыжыць...

Сэрца ў цішыні трывожнасці чакае...
Груган шуміць аб шкло. Груган—мой родны брат.
Ноч маўчыць, як день, нязнаная такая...
О, буду я ў крыві купацца, бо я—кат.

Бацька мой і дзед былі таксама каты:
У спадчыну яны сякеру далі мне.
Над людзьмі твару я гібелі і страты,
Нарэзаў шмат галоў бунтарскіх у турме.

Кур другі п'яе... Як госць магільны, б'ецца
Груган аб шкло акна. Сякера круць і верць
На каменнай сцяне; у рукі мае рвецца,
Бо рэзаць хоча ўсіх, усюды тварыць смерць.

Даўную іржу гарачаю крывёю
Я выцерці хачу цяпер на новы лад.
Сякера круць і верць,—не мае супакою
і астрынёй зіхціць,—ёй будзе працы шмат.

Я папыву ў крыві, я папыву з ахвотай.
Афярамі людзей бясконца я багат.
Гэй, рыхтуйся, друг-сякера, да работы!
Вось трэці кур пяе. Я—кат! Я—мсцівы кат!

1915 г.

„ЖЫДЫ“

I

Ноч без месяца, без зорак.
Вышла восень на падворак,
А на ёй сукенка з воўны.
Ці туман быў—усёроўна.
Колькі гора і пакут,
Мы гасцей чакаем тут.

Зараз будзе тры нядзелі—
Мы не спалі, мы глядзелі...
Аж дрыжыць у нас хаціна
Ад гарматнай страляніны.
Значыць хутка казакі
Зоймуць нашыя куткі.

Уначы відны пажары,
Дым удзень заместа хмараў.
То праходзіць гурт жывёлы,
То праедзе невясёлы
Доўгі бежанцаў абоз.
Многа гора, многа слёз.

„Што тут будзе? Што тут будзе?
Азвярэлі гэтак людзі.
Ходзяць чуткі-забабоны,
Нібы немцы мы, шпіёны.
Дзе-ж дзяцей схаваем, дзе?
Дзе-ж і бэбахі падзець?“

Маці шэпча ціха-ціха:
„Ну і гора, ну і ліха...
Ты парай нам, ты-жа пісар“...
Тут я ўспомніў: „рукапісы“...
Адна рада, адзін ход—
„Дай рыдлёўку! На гарод!“

Уначы капалі яму,
Бо тут блізка за лясамі
Чуваць грукат-стукат бойкі.
Хусткай трэ матуля вока.
Каля хаты на мяжы
Сядзіць Лёлік і дрыжыць.

А пры ім малая Сонька:
— Скажы, Лёлік, я—жыдоўка?
Рэня, Геня, тата, мама,
Местачковыя таксама?
Я тут блізка, як на грэх.
Аж бярэ і злосць і смех.

Чорнавокая малая
Ад хлапца не адступае:
„Чым, кажы, мы вінаваты?..“
У мяне аж зубы сцяты...
„Дык завошта б'юць жыдоў?“—
Гэтай Соньцы пяць гадоў.

Бэбахі схавалі ў яме.
Бацька з ціхім сумам глянуў.
„Небяспечна, хоць і ноччу—

Навакол чужыя вочы...“
Параўнялі пласт зямлі.
Хутка госцікі прышлі.

II

Ляманты і крыкі.
Востры свіст нагаек.
Лаянкі і рогат.
Звоны балалаек.

На крывавым гэтым,
На шалёным балі
Шмат чаго „героі“
Тут патрабавалі:

„Дай перш-на-перш выпіць!
„Дзе жанкі і дочки?
„Будзеце вы помніць
„Нашы дні і ночкі...

„А жыццё і грошы
„Возьмем у вас самі.
„Мы-жа немалыя—
„Бачыце—з вусамі...

„Германы! Жыды вы!
„Нутраны наш вораг!
„Дзеля вас на фронце
„Нюхаем мы порах.

„Голаў ды за голаў.
„Можаце маліцца...
„Сам казаў наш сотнік—
„Нехрысці вы, гіцлі...

„Можа горш за турка,
„Можа горш за немца...
„Разбярэм тут хаты
„Па адных паленцах...“

Ляманты і крыкі.
Востры свіст нагаек.
Лаянкі і рогат.
Звоны балалаек.

Раптам прычытанне:
„Ой, забілі дзядзьку...
„Бедны Мордха-Лейба,
„Цётка небарачка...“

Тут жа ўсёй сям'ёю
За хлявом стаім мы.
Сонька шэпча з страху:
„Гора нам... Жыды мы...“

Вочы яе—процьма.
Ёй сто год, здаецца.
Гэткія пакуты
Ў гэткім малалецтве...

Маці кажа „цорэс“,
І бядуе тата.
„Што жа нам рабіці;
Як пакінем хату?“

Маю прапанову:
Пойдзем у сасоннік.
На маіх руках
Маленечкая Соня.

Лёлік мяне моцна
За руку трымае,
Трэба як хутчэй
Дабрацца нам да гаю.

Мы давай наўцёкі,
А за намі лямант.
Візгатлівы голас:
„Мама! Мама! Мама!“

Ляманты і крыкі,
Востры свіст нагаек.
Лаянкі і рогат.
Звоны балалаек.

III

Цішыня, цішыня паміж хвоямі...
Пад кашлатым карчом мы сядзім.
Нашы страхі ў пацёмках загоены
На пару самотных гадзін.

Выплыў месяц з-за хмараў закураных,
Бяльмом-вокам пажоўклым зірнуў.
Сядзіць бацька маўклівы, нахмураны,
А Лёлік ля маткі заснуў.

Грае месяц над хвойнымі стрэхамі,
Срэбны вэлюм кідае на пні.
Шышкі падаюць з дрэва арэхамі,
І дзіравіца шоўк цішыні.

Цені сінія ходзяць уводдалі
І мільгаюць, дрыжаць у ваччу.
То галінкі ад ветру загойдалі,
А Соня: „Я есці хачу...“

Мы сядзім, бы не чуем, аглохлі мы...
Мы забылі раней пра той хлеб.
Маці сумна сказала завохкала:
„Нямала йшчэ будзе патрэб...“

IV

Восеньская раніца над борам.
Бледная зара над касагорам.

А вароны „кра“ і „кра“.
Недзе ды гарматныя грымоты,
Недзе ды стракочуць кулямёты.
„Ну і тарарам!“

Бацька гэта кажа жартаўліва.
Мы глыбока ў лес, далей ад ніваў,
Уцяклі усёй сям'ёй.
Восень чырванеецца на клёнах,
Уцякае вецер ад праклёнаў,
Нібы мы, да хвой.

Вунь на небе сонца бледнай плямай.
Пругкі мох і верас пад нагамі.
Вунь бярэзнік малады,
Стукат-грукат, шум і крык на тракце.
Мы назад: глыбей-глыбей схавацца...
Гэта-ж мы „жыды“...

V

Над кустом лазовым
Жаўранак звiніць
Сумна, жаласліва:
„Цiрлi-цiрлi-нiць“.

Матку жаль бярэ:
Ў гэтых чулых гуках
Мацi чуе спеў,
Скаргу-плач аб муках.

Выцiрае вочы
Ды глядзiць на нас:
„Учыні-жа цуд свой,
Божанька, хоць раз...“

Сонька знайшла грыб
І есцi хоча, плача.
— Кiнь,—кажу я,—кiнь,
Бо гэты грыб сабачы!

Незнаёмы ўзгорак,
Дрэвы навакол.
Нехта лес сячэ тут,—
Свежых шмат сукоў.

Хлопчык-пастушок
Маленечкі, з трубою,
Пугай ляск і ляск
Над самай галавою.

Некалькі авечак
І кароўкі дзве,
Маці да хлапчыны
Потайкам ідзе.

Ад яго нясе
Малы кавалак хлеба,
Свой загад малой:
„Еш, бо есці трэба!“

„Уй, як смачна“,—кажа
Дзеўчынка ў адказ.
Нават забывае
Страх на гэты раз.

Над кустом лазовым
Жаўранак звініць.
Сумна, жаласліва:
„Цырлі-цырлі-ніць“.

VI

Зьянне жоўтае ад дрэваў,
Ад пажоўклых ад лістоў.
Серабрыцца рэчка злева,
А насупраць—шэпт кустоў.

Скупа лес прыгрэты сонцам.
Вунь гаёчкі, як сады.
Мы ідзем у нейкай гонцы.
Мы—„праклятыя жыды“...

Каб хаця ніхто не ўбачыў,
Бо 'шчэ прыдуць з казаком...
Чуем раптам брэх сабачы,
Нейкі шолах за кустом.

І выходзіць стуль кабетка.
Стала. Здзіўлена глядзіць.
Кажа: „Хаімка, суседка,
Далібог, ка мне не йдзі...“

„Гаварылі з вёскі людзі,
Каля нашых тут стагоў,—
Калі вас прымаць хто будзе,
Дык зарэжуць і таго...“

„Зараз хлеба прынясу вам.
Вы-ж галодныя мабыць“.
Бацька ёй на гэта з сумам:
„Дык скажы мне, як тут быць?“

„Далібог, сама не знаю.
Памазгую з мужыком.
Эх, бяда, бяда такая...
Каб агонь тых казакоў!“

VII

„Чаму так бацька дзікім вокам
„На мяне глядзіць?
„Чаму аб ёлку хвойка бокам
„Трэцца і скрыніць?

„Чаму так страшна ў лесе ў гэтым,
„Мама, мне скажы?
„Ой, хтосьці стрэльнуў з пісталета
„Вунь на той мяжы.

„Баюся... Нешта лезе ў горла...
„Душыць у грудзях...
„Глядзіце... птушачка памёрла.
„Вунь гуляе страх...“

VIII

Гэта Сонька, гэта Сонька
Раптам трызніць пачала.
У яе гарачы лобік,
У вачах блішчыць імгла.

Я бягом пайшоў да рэчкі.
У руках прынёс вады.
На мяне глядзіць мой бацька.
„Ну, што скажаш? Мы—жыды?..“

Над лясной малой палянай
Неба чыстае, як сталь.
Дрыжыць маці, як асіна.
Эх, і час у нас настаў!

Адчуваю моцны голад.
Мне здаецца—гэта сон.
Падышлі мы ўсе пад ёлку—
Пад зялёны парасон.

IX

Вось хлеб. Вось малако.
Вялізны белы кот.
То прытуліў нас бацька пастушка.
Тут хутарок адзін—
Знаёмы селянін.
Ён доўга ў лесе нас шукаў.

У печы аганёк.
Агнёвы язычок
Са смакам ліжа ніз скаварады.
Ячня... Смачна... Эх...
А маці кажа: „трэф“.
„Няможна есці. Гэта-ж мы жыды...“

Здаецца, райскім пахам аддае...“
Смяецца гаспадар,
Да жонкі: „сала жар!“
А раптам—страх... Знайшлі нас казакі...

„О, сёстры!“—Гэта сон.
Вось ёлка-парасон.
Той самы лес. Заснуў я ля ракі.

Х

Нам хлеба прынясла ранейшая жанчына.
Жбаночак малака стаяў тут на траве.
Тры тыдні мала спаў—прыемны адпачынак.
„Пад‘елі, дык хадзем!“—жанчына нас заве.

„Хадзем да нас. Нам горш, як ёсць, не будзе.
Так мой мужык сказаў. О, літасцівы бог!
Суседзі мы. Мы-ж не ваўкі, а людзі“.—
Адважны такі тон... Адважнасць у вачох...

І мы туды пайшлі. Жылі там цэлы тыдзень.
Жылі, як у гасцях, у бедных тых сялян.
Мінуў той жудкі час, як нейкі злыдзень,
Як над ракой вільготны дым-туман.

Назад прышлі ў разбураны Пасадзец.
І маці ў нас: „ці выпіт келіх мук да дна?“
Зноў трэба ў хаце гаспадарку ладзіць.
Эх, вайна...

Пасадзец, 1915 г.

ШАТАН СМЕРЦІ

Над зямлэй лунае чорны шатан смерці,
На кані крылатым перуном грыміць.
Неба запалала, неба разарвецца,—
А зямля ў трывозе, як дрыгва, дрыжыць.

Над зямлэй лунае жудасная смага,
Туманом вільготным ахапіла свет.
Злыдні разгарнулі цвета ночы сцягі;
Смерць касою піша мсцівы свой завет:

„Кроў, агонь і гібель на палі-абшары!
Стогн, кананне, трупы—асалода мне.
Мне, як сведкі, служаць страшныя пажары,
Трупы-галавешкі ў непрабудным сне“.

„Чалавек няшчасны, выпі коўш паўнютки!
Гэй, хутчэй за працу, гідкі, дзікі кат!
Кроў, агонь і гібель, запануйце хутка!
Забівай адважна брата свайго, брат!“

1916 г.

* * *

То не хаты, а курганы.
То сляды вялікіх станаў.
То не дрэўцы на мяжы—
Крыжы... крыжы...

Адзінокія магілы,
Маладыя нашы сілы.
Стрэл глушыў апошні стогн—
І сон... і сон...

Сонца—сэрца па-над гаем.
Сіні вецер тут гуляе.
Уначы сава-пугач
Ў плач... у плач...

Нібы серп з чырвоным кантам,
Свеціць месяц на курган той.
Зорка зорцы на мігі:
„Зірні... зірні...“

І куды ні кінеш вокам,—
Ці то блізка, ці далёка,—
Свет курганамі багат.
Іх шмат... іх шмат...

1916 г.

СУХАВЕІ

Скачуць-плачуць сухавеі.
Стогне поле. Рэчка млее,
Апаўночы ўсходзіць сонца—
То пажарышчы ў старонцы.
Стрэлы, смерці адгалоскі—
Бежанцы брыдуць па вёсках.
Плуг сталёвы з'есць іржа,
А сялібу з'есць пажар.

.....

Скачуць-плачуць сухавеі.
Па шнурах ваўкі завылі,
У самотнай сумнай далі
Шмат магіл параскідалі.

Ходзіць голад па дарогах,
Гоніць пугай гурт убогіх.
І канца вайне няма.
Цэлы свет—адна турма.

.....

Скачуць-плачуць сухавеі.
Хто зямельку пажалее?
Эх, вы людзі... эх, вы людзі...

Што вы робіце? Што будзе?
Ці то ўвечары, ці ў ранні
У вачах адно пытанне:
Тры гады ўжо праплылі...
І калі канец, калі?

Пасадзец, 1917 г.

* * *

Ты слязамі і крыжамі
Адзначаў пакутны шлях.
Гнаўся голад, гнаўся холад,
За табою гнаўся страх.

І старыя, і малыя
Уцякалі хто куды,
А пажары на абшарах
Нарабілі шмат бяды.

Ад краіны да краіны
Разбрыліся ўцекачы.
Стогн нядолі ў пустым полі,
Стогн удзень і па начы.

І баракі для прымакаў
Будаваці ў гарадах.
І капалі дзе папала
Долы-ямы ў пустырах.

Маці лямант па-над ямай:
„Ой, і жыў ты, як не жыў...“
Эх, занадта, забагата
Тут раслі твае крыжы...

А мацнейшы, адбарнейшы
У аюпах дзесь гніе.
Па ім кулі спевы-гулі
Там заводзяць на вайне.

Менск, 1917 г.

У ЗІМОВУЮ НОЧ

Дзе зямля тут? Неба дзе?
Вее з вышкі. Вее з долу.
Гурба—дуба. Гурба йдзе,
Затуляе шыр падолам.

П'яны мельнік—сівы дзед
Курадыміць з белай мшары,
Замятае тут-жа след
Па аслепленых абшарах.

Хтосьці водзіць нейкі звод,
Нейкі лямант сярод ночы.
Хтосьці ладзіць карагод,
Кружыць кругі ў твар, у вочы.

Ты, малое, спі цяпер,
Нікуды-жа не ідзі ты.
Белы снег, як белы звер,—
Ім-жа будзеш ты забіты.

Не ідзі-жа пад віхор,
Юлька-краска, з роднай хаткі:
Там угледзіш ты шацёр,
Там пачуеш голас маткі.

Там зазвоніць—нібы звон,
Там заззяе—нібы ззянне.
Не ідзі туды на згон,
Не ідзі туды на гранне.

Праб'яжыш там, праб'яжыш
Трое межаў, трое гоней.
Вось стаяла—вось ляжыш.
Над табою бор зазвоніць.

Бор зазвоніць над табой,
Ты пад звон той заначуеш.
Снег насыплецца гарой—
Не пабачыш, не пачуеш.

А у хатцы, бач, тапчан,
На тапчане тым бабулька,
Да дзяўчынкі кажа: „Глянь,
Кот свой тварык мые, Юлька!“

На пяколку шэры кот.
„Ён чакае падарожных“.
І бабулька сцяла рот,
Штось не спіцца. Штось трывожна.

У куточку вунь партрэт
Генерала ды старога.
Свеціць вока, эпалет,
Нос—цыбуля, вусы—рогі.

Важны, строгі знак вайны,
Важны, строгі генерал той.
„Вось якія, вось яны,
Што забралі сына гвалтам!“

Генерала рваць даўно
Ўсё хацела, ды баіцца.
„Вось дзе гора, вось яно!
Ах ты, злодзей! Ах ты, гіцалы!“

А газніца то блісне,
Асвятчае бляскам хату,
Кветкі, траўкі на акне
Дзіўнай фарбай так багаты.

Бы галінкі рэчных лоз,
Бы лілеі з дыяменту,
Лье краплінкі дзед-мароз,
Не шкадуе атраменту.

Вось газніцы-аганёк
Змеркне дымам на хвіліну,—
Атуляе цень куток,
Атуляе ўсю хаціну.

На пяколку кот сядзіць,
Паглядае на закуткі.
„Ой, бабуля, ой, глядзі...
Енерал той, як жывюткі!“

„Як жывюткі... далі пані!“—
Кажэ Юлька:—„Ці вы чулі?“
Скача з жаху на тапчан
На ратунак да бабулі.

— „Ляж ты, дзеткі, ува сне
Не пабачыш гэтай цэры!“
— „Маці цукру прынясе
Ад таго ад афіцэра...“

— „Ляж, унучка, тут пры мне
Будзе добра, цёпла спаткі“.
— „Мой татуля на вайне.
Прывязае гасцінец татка...“

— „Маці збегла з казаком,—
Кажэ бабка,—дык маўчы ты.
Родны тата пад агнём
У акопах спіць забіты...“

Юлька плача. Спаць пара.
Кот мурлыча на пяколку.
— „Бабка, бабка, енерал
Зноў пужае страшным вокам!..“

— „Прыкусі лепш свой язык“,—
Юльку бабка сунімае.
За сцяною нейкі зык.
— „Хай была-б ты лепш нямая!“

І бабулька крыж кладзе:
... Мо' хоць гэта ды паможа?..
„Гора едзе на бядзе...
Так трывожна і трывожна...“

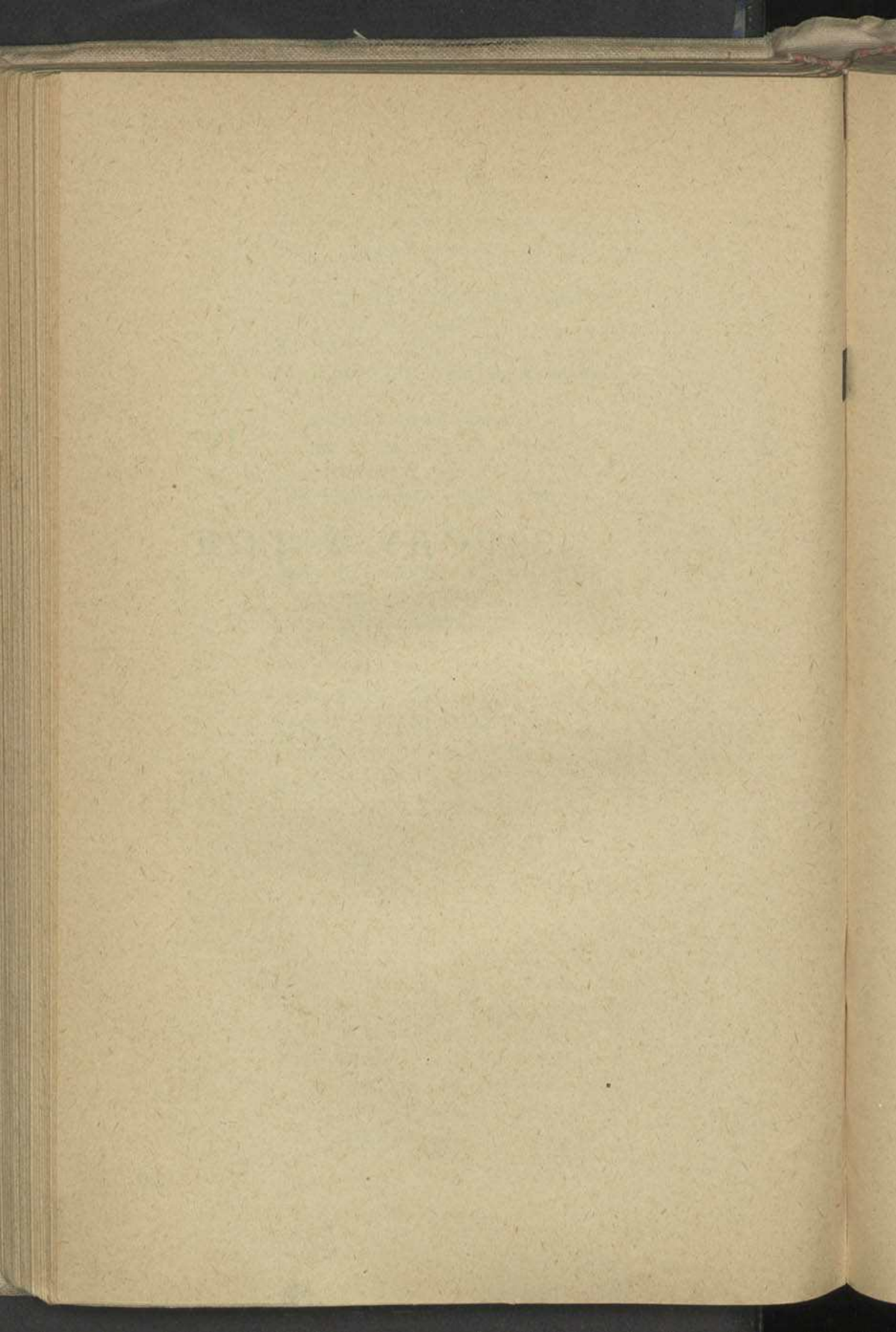
„Дзе пакіну сірату?
Злая сіла пакарала“...—
І глядзіць на пустату,
На благога генерала.

А газніца—блясь і блясь,
Цень кідае, або ззянне.
Злосным вокам кожны раз
Генерал са сценкі гляне...

1917 г.

IV

З ГОДУ Ё ГОД

* * *

Нас пакута гартавала,
Гора сілы дадала.
Нас паліла сонца ўдзень,
Халадзіў уночы цень,—
Мы надзеі не кідалі,
Мы ішлі, бо звалі далі.

Рагаталі буры-ветры,
Сустракалі процьмы-нетры,
Ваўкі вылі па лясках,
Нас пужалі ў пустырах.—
Мы ішлі, не зналі страху,
Каб не збіцца хоць са шляху.

Так ішлі мы без аглядкі,
Карчы рвалі нам апраткі,
Ногі раніў да крыві
Камень, кінуты людзьмі.—
Мы прышлі, прышлі ў старонку
З ночнай цьмы ў ззянне слонка.

Менск, 1917 г.

ВОЛЯ

Песня волі заве па гарах і далінах—
Навальніца-віхор па стагольніх барынах.
Па халупах старых, па забытых кутках
Згінуў страх, згінуў страх.

Скінуў вечны ланцуг сын бяды, сын няволі.
Ён пайшоў грамадой супроць ворага ў поле.
Пад агнёвы штандар,—хто ў пакуце-бядзе,—
Ён ідзе, ён ідзе.

Па харомах вяльмож і царкоўных званіцах
Анямеў п'яны спеў і патухлі агніцы.
Шпег дрыжыць, кат маўчыць—ім так прыкра жыццё:
Страхаццё... страхаццё...

Паратунку няма у глыбокіх у нетрах.
Не прымае зямля, помстай пахне наветра.
І адплата ідзе пад агнём, пад віхром:
Бухнуў гром, бухнуў гром...

Менск, 1917 г.

У КУЗНІ

Звініць, звініць
Праз ночы, дні.
То молат-зух
Так дзынк і дзынк
І дзьмуць мяхі.
Агні. Агні.
Не гром. Не стрэл,—
Кавадлы зык.

Як сонца—сталь.
Іскрыцца сталь.
О, дуж каваль!
О, дуб каваль!
Ён стукне—раз!
Ён стукне—два!
Эх, маладзец!
Эх, галава!
І бразы! І бразы!
І грох! І грох!
Араць—
Куе
Нарог.
Вуглі гараць—
Як гнеў, як злосць.

Гэй, шмат работ!
Гэй, працы шмат!
Аж абцугі
Трашчаць, бы косць.—
Каваль пяе.
Каваль так рад.
А люд вакол—
Плячо ў плячо.
Ці вер—не вер
Сваім вачом.
Напор грудзей.
Узмах рукі,—
Таму сярпок,
Таму цвікі.
І грук! І стук!—
Адна краса!
Касьба—

Касцу

Каса.

І круць і верць
Туды-сюды—
Тачыла рве
Луску іржы.
Няма бяды.
Няма нуды.
Наш люд живе,
Наш люд зажыў.

Каваль, тут днюй!
Каваль, начуй!
Сякеру дай!
Дай секачу!
Чакае люд
Каля дзвярэй.
Гартуй скарэй!
Шліфуй скарэй!
Старое прэч—

Плыве ў нябыт.

Сяўба—

Сей

Новы быт.

Гады, вякі
Ідуць на злом.
На змену ім—
Вось новы дзень.
Ля кузні сход—
Як буралом.
Вясёлы дзень,
Увесь—прамень.

Куюць-куюць тут
Для грамад.
Даюць-даюць тут
Шмат прылад.
Бярэ малы.
Бярэ стары.
Бягуць бягом
На пустыры.
Гатова—ідзі!
Пайшлі! Ідуць.

Будуй!

Ты не

Марудзы!

Менск, 1918 г.

ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ

На руінах-папялішчах,
На крывавах на ігрышчах
Банкетуе пан.
Кат гуляе ў нашым краі,
І жыццё перарабляе
У курган.

І няма ратаю рады.
Ад ганебнай дзікай здрады
Страціў волю ён.
Не спявае—ціхім стаў ён,
Толькі звоняць пумы з сталі—
Звон і стогн.

Гэй, ачніся, люд-саколе!
Ты на панскім на раздоллі
Запалі агні!
Ты у пушчы збірай веча
І свой гонар чалавечы
Барані!

Менск 1920 г.

ХТО ГЭТА ІДЗЕ?

Ой, хто гэта ідзе
У вопратках чырвоных,
З адвагаю ў грудзях,
З сякераю ў руках?
Кіпіць у жылах кроў.
Агні ў вачах бяздонных.
Адным прыносіць смех.
Другім прыносіць страх.

Ой, хто ляціць шывчэй
Вятроў, віхроў, грымотаў,
Бы шугануў сыр-бор
На вольны на загон?
Пальецца кроў ракой,
Пальецца кроў ў ахвоту:
Асілак спец на йдзе,
Ён звоніць гучна ў звон.

Дрыжы, магнат-сатрап!
То раб разбіў кайданы.
Пусціўся ён у свет
Да сонца і да зор.
Ён спаліць, як агнём,
І здзекі і абманы:

Засвеціцца зямля,
Ачысціцца прастор.

Нясе ён волю ўсім
Пакрыўджаным народам,
Нявольнікам зямлі
Нясе ён лепшы лёс.
Імчыцца на кані:
„Гэй, парабкі, на сходы!“
Ён славаю грыміць
Ад нізу да нябёс.

То—працы вечнай сын.
То—сын жуды-нядолі
Паганаму жыццю
Паставіў рубяжы.
Змагацца ён пайшоў
З агідай злой у поле,—
Дрыжы, груган, дрыжы!
Дрыжы, сатрап, дрыжы.

Менск, 1921 г.

* * *

З палаючых квятаў-агнішчаў,
З крываваых, грымотных ігрышчаў
З узгор'яў-курганаў сталёвых,
З асілкаў-маякаў дубовых,
З сям'і навальніцаў-віхораў,
З пявучых, міргаючых зораў—
Радзіўся бунтар.

І словы яго цудадзеюць—
Ад іхніх грымотаў хмялеюць.
І водгук яго—водгук мора—
Калыша даліны і горы.
І сонечнай воляй натхнёны,
Магутныя піша законы
Вялікі бунтар.

Асеннім гнілішчам—старое,
Вясновым растком—маладое.
Аджыўшае—совы, кажаны,
Густыя гнілыя туманы;
Раджонае—сокалам-птахам
Лунае над горным над гмахам
Віхораў і бур.

Рукой мазалістай, жылістай
І молатам зычным, іскрыстым
Арліныя песні куюцца,
Гартуюцца, горда пяюцца,
Гудзяць сямізвонным металам,
Буяюць зварушаным шквалам,
Іх подых—агонь.

Бухторацца моцныя грудзі.
Як мора, мяцежныя людзі,
Праменіцца вока бясконца,
Шыбае да самага сонца,
Дзе новая праўда мяцежыць,
Дзе новае неба бязбрэжыць
Над новай зямлёй.

1921 г.

ПЯТАЯ ГАДАВІНА КАСТРЫЧНІКА

Поўдзiesiąтка летаў,
Поўдзiesiąтка зім
Вулканамі гараць
На рубяжах двух светаў,
І плыве ў хаціны
Пераможны гімн,
Нябёсамі для нас
Знамёны з мака-цветаў.

Проціў нас паўсталі
Ворагаў палкі.—
Мы чысцілі іх след
Вяхоткаю сталёвай.
Хвілямі і днямі
Ідзем мы праз вякі,—
Мы ў будучыню йдзем
Насустрэч долі новай.

Менск, 1922 г.

АРАТЫ

Панясу кавалю
Скарб-саху я сваю.
Ён ачысціць нарог
На вялікіх агнёх.
Молат гучна гримне—
Ржа-луска адпадзе.
Скарб-саха, не на жарт,
Будзе мець моцны гарт.

На шнурах-пустырах,
На здзічэлых палях
Буду глебу раўняць,
Буду поле араць.
Шыр запахне раллёй,
Жыватворчай зямлёй.

Там, дзе страхі былі,
Дзе гарматы раўлі,
Там, дзе смерці садом
Папяліўся агнём,
Дзе дыміла расой
Чалавечай крывёй,
Пад стагнаннем зямля,—
Пойдзе праца мая.

Што прайшло, то—нішто,
Я ўзмацнею ў раз сто.
Загарыцца ў грудзях,
Заіскрыцца ў вачах.
Устрахну галавой,
Узмахну я рукой,
Запяю з зор да зор
На бязмежны прастор.

Менск, 1922 г.

ВОЛЯ

Трупы ляжалі, як горы.
Стогны плылі на прасторы.

Воўкам агнёвым пажары
Вылі на нашых абшарах.

Над папялішчамі смела
Воля на крыллях ляцела;

Горнай арліхаю славы
Ляцела яна над дубравай;

Волатам юным у зброях
Дух падымала у боях;

Коннікам ранняй зарою
Вабіла вока людское;

Бурай-віхорам над глебай
Спеў падымала да неба;

З хваль выплывала агніцай;
З неба свяціла зарніцай;

Бедных надзеяй карміла,
Люд у бядзе весяліла;

Клікала ў бой на змаганне,
Клікала з рання да рання.

Гімнам варожыла сэрцы:
„Смела! Не бойцеся смерці!“

1922 г.

МАЛАДОЙ ГВАРДЫ

Агнёвыя віхоры вам песні гучна пелі,
У музыцы гарматаў вы казачна раслі.
Вас гадавалі грозна віхровыя капелы
На збуранай зямлі.

Вы ў рытмах вольных спеваў купаліся, бы дзеці,
Глыталі вокам чырвань мяцежніцкіх сцягоў.
І вырваліся гнеўна з вулканаў ліхалеццяў,
Бы мора з берагоў.

Вы рынулі з падвалаў мазольнага бяздолля,
Вы ў полымя бароцьбаў ішлі адной сям'ёй,
З юнацкаю адвагай работалі ў падполлі,
І кожны з вас—герой!

Як вёскі ад бандытаў і плакалі і вылі,
Як стрэхі зашыпелі у жудасным агні,—
Вы мкнуліся грамадай у пушчы векавыя
Краіну бараніць.

Рука паганца-пана капала вам магілы,
У бітвах партызанскіх загінула вас шмат.
А смерць за волю бедных загартавала сілы,
Мацнелі вы ў сто крат.

Гарматнае вяселле заціхла на абшарах,
Бандыцкія ігрышчы загінулі ў палёх.
Ваш дух юнацкі, бодры над краем запажарыў,
Вы затрубілі ў рог.

І закіпела праца на новым мірным фронце.
Куды ні глянь—усюды ваш слаўны карнавал.
Руйнуе ўсё старое у звольненай старонцы
Ваш бурна-гучны шквал.

Сяйбіты сонца вы. У вёсках перад вамі
Званічны гук магілы плыве, імкне ў нябыт;
Вы будучыню смела схвацілі абцугамі,
Стварылі новы быт.

Бы седзіцё начамі над строга-мудрым Марксам,
А вочы маладыя—гарачыя вуглі.
Палётам дум юнацкіх уносіліся к Марсу,
А працай—ў глыб зямлі.

Менск, 1923 г.

КРЫЛАТЫЯ МАШЫНЫ

Во зараз, во зараз, во зараз
Пабачыце казку-праўдзівасць:
У сонечным вечным пажары
Задзвіцца дзіва.

Во феніксаў дваццаць міфічных
Сталёвай сям'ёю прыгожай
Пад стукат, пад грукат стозычны
Даль-высь заварожаць.

Во крыллі трапечуць нервова,
Маторы абшарам запелі.
Во клічуць сто віхраў з заховаў
Прапелеры смела.

Машыны аж глушаць паляну,
У вырай рой феніксаў рвецца,
Чакайце, чакайце—зарана,
Стрымайце імпэт свой!

Пілоты глядзяць у бяздонне,
Рулі ахапілі харобра.
Крылатыя борздзя коні
Закелзаны добра.

Гэй, гэі! Шарахнуліся птухі...
Квануліся з месца суро́ва.
На полі імчыць завіруха
На колах гумовых.

Пырх пырх—і паляна пустая.
Ляцяць. Чуць ухопіш іх вокам.
Над полем, над рэчкай, над гаем.
Ой, ой, як высока...

Імчацца, імчацца, імчацца
Над пухкай, над снежнаю хмарай.
Сталёвыя гулкія раці
Глытаюць абшары.

Драбнее, драбнее, драбнее
У сіняй пустэлі дружына.
Баечныя цуды-пігмеі,
У небе—крапіны.

Ў абоймы стыхіі зразмаху
Памкнуліся з прагнай ахвотай.
Не ведаюць сполаху-страху.
Гэй, слава пілотам!

То робяць круць-верць у паветры,
Кульгаюцца ў сінім прасторы.
Нырцы задаюць на шмат метраў:
Блішчаць метэоры.

Во, во, упадуць, як Ікар той,
Насмерць разаб'юцца ў хвіліну.
Падняліся зноў. Гэта жарты—
Жартуюць машыны.

Зноў пырхаюць, глушаць бязбрэжжа,
Імчацца блакітнай дарогай.
Нябёсам кідаюць мяцежны
Нястрыманы рогат.

Менск, 1923 г.

БЕЛАРУСЬ

I

Цябе вякі, як мумію, спавілі
Папоўскай цьмой і панскім бізуном.
Ляжала ты стагоддзямі ў магіле.
Не знала дня, святла тваё акно.

А над табой жрацы, бы ў ночы совы,
Спявалі кант і жудасна гулі.
Выцё званіц глушыла шум дубровы,
Задушак шэпт палохаў шыр раллі.

Касцёл, царква жар-сонца затулялі,
Туманіў мозг вядзьмарскі забабон.
А здзек-груган з высатаў, знізу, з даляў
Ірваў твой спеў— „мужыцкі“, „хамскі“ стогн.

Страшным судом цябе званар палохаў,
А бізуном—агідны пан ліхі.
Ў нядзельны час бядак крахтаў і вохаў—
Грашмі ў царкве замазваў ён грахі.

Як п'явак жмут, смакталі кроў бажніцы,
А гандляры—як стада, плойма хмар.
Радзіны, смерць, хаўтуры ці жаніцьба—
Два макляры пры гэтым: поп, карчмар.

Застыла ты, як той вулкан, знадворку,
Малілася „за душачак дзядоў“.
Была ты ўся курганам-лысагоркай,
Музеям цьмы пазгубленых гадоў.

А пад старой пад шматвяковай світкай
Кіпела кроў бунтарская ў грудзёх,
Хоць гнулі ў крук, цягнулі жылы ў ніткі
Здзіракі тры: і пан, і цар, і бог.

Прыгоннік-раб загартаваўся ў полі;
Ўся Беларусь абросла мазалём.
А цёмны лес русаліўся аб долі,
Трывожыў сны падземны буралом.

II

Праз грукат-крык сусветнай дзікай бойні,
Праз груды цел, праз алавяны стогн,
Праз пустыры разрытых родных гоней,
Праз мора слёз, праз царскі трухлы трон,

Праз дым, пажар магнацкіх гнёзд прынадных,
Праз стогн, праз гнеў і праз бяссілля злосць
Паноў, мяшчан пры керамшчыне здраднай
Да нас прымчаў Кастрычнік—слаўны госць!

Бы Святагор, вядомы з казкі сівай,
Ён родны край ператварыў у дзіў;
Свабодны гімн запеў на рабскай ніве,
Ён прышлы час, бы казку, спарадзіў.

Як геній зор, Кастрычнік зірк у сенцы—
Пакіраваў свой бег усцяж назад,
Еўропа—стук панамі у акенца:
Ты адчыні ім браму, хоць не рад.

У першы раз—Вільгельм тут еў сняданне,
У раз другі—Пілсудскі зводзіў звод.
Буржуй быў рад: „Пануй-жа тут, мой пане“—
І піў да дна атруты коўш народ.

Сярмяжны гнеў як бухнуў буйнай бурай—
Пачалі мсціць дзяцюк і стары дзед.
Магнат дрыжыць, трасецца яго скура:
Шмат вілаў, кос забразгалі ў багнэт.

Таіў наш бор спяванне партызанаў,
Таіў кляцьбу—прысягу пры агнях.
Бор знае моц савецкіх камандзіраў,
У зброі ўсе, з адвагаю ў грудзях.

Паўстанчы край і вечарам і ўранку
Глядзеў на смерць, на груды цел, на кроў,
Зрываў з паноў арлістую „пазнакку“
І спраўдзіў сказ—паданне гусляроў.

Кастрычнік зноў наводзіць лад у хаце:
Працоўных друг і рупны гаспадар.
Пануе ўсюль асвета, творчасць, праца,
Макцветны сцяг шатром абняў абшар.

Іржу вякоў скрабе наш вой чырвоны,
Зрывае з воч халопскую луску.
Штыхом, мячом запісаны законы,
З якіх карысць усюды бедаку.

Замест каляд, Кастрычнік піша эру:
Сусветны Май—наш пролетарскі фэст,
Замест „святой“ часоў паганскіх веры—
Здабылі мы Комуны маніфест.

Імчыць-імчыць ад вёскі і да вёскі,
Ён у палях, далінах, пустырах;
Грымяць усюль адгукі-адгалоскі,
Шуміць-гудзіць па местах-гарадах.

Нябесны „цуд“ ён рупна комсамоліць,
Трасе царквой, здымае „божы“ звон.
А словы—гром, а словы—гучны молат.
Юнак-прарок бязбожніцтва—то ён.

Знаходзіць цуд працоўны у навуцы,
У радыё—ўсе фокусы багоў.
Ратаі ўсе ў навукі хорам мкнуцца,
І пастухі—сыны ясоў, лугоў.

Наш край цяпер чытае рупна кнігу,
Варожаць слух казанні лектароў;
Гарбар, шавец і гарапашнік з нівы,
Жанчыны—ўсе бяруцца за пяро.

Царкву, касцёл, мячэць і сінагогу,
Дзе фальш лунаў у хмарах блуду, цьмы,
Народ бярэ назад у пана-бога—
Пад школу, клуб „нябесныя дамы“

Ш

А Беларусь бязбожніцаю стала,
Цвіце, расце партыйкай маладой,
Глядзіць удаль—ў Еўропу капітала,
Трасе сярпом і молатам з гразьбой.

На ёй блішчаць і літары і кропкі
Ў агні сцягоў савецкіх устаноў.
Рабочы там і парабак з маёнтку,
Вартуюць край ад дзікіх грызуноў.

О, шчасця шмат над старай лысагоркай,—
Тут „хлоп“ былы знайшоў сябе цяпер.
Варожыць цвет пяціканцовай зоркі,
Абліт красой узор СССР.

О, колькі ў тых у літарах значэння!
За іх сыноў шмат лепшых палягло.
Тут не адно людское пакаленне
Сваіх байцоў за волю аддало.

Няхай наш сцяг спрабуе здзерці з месца
Ганебны пан, сусветны капітал:
Тады мы ўсе—чырвоныя армейцы!
Тады мы ўсе—чырвоныя страшны шквал!

А Беларусь магутнай будаўніцай
Куде свой лёс, будзе новы быт.
Усюль кіпяць бурлівыя крыніцы,
Ніводны кут у краі не забыт.

Куде ў адно і гарады і сёлы,
Ў адзін саюз, у творчы, моцны чын.
Працоўны люд спявае гімн вясёлы,
І мазалю тут ёсць і супачын.

Працоўны люд у пух пратворыць глебу
Імпэтам сіл спружынавых канёў;
Акрыліць край і заваюе неба
Шматкрыльны ўзлёт сталёвых жураўлёў.

Менск, 15/V 1923 г.

НА ВЫСОКАЙ ГАРЫ...

На высокай гары
Зарумяніцца сцяг,
Загрыміць смелы кліч
Па лясках і палях.

І засвеціць агонь,
І збярэцца народ—
І стары і малы
На вялікі на сход.

Як затрубяць у рог,
Навакол пойдзе гуд.
І збяруцца усе
На вялікі на суд.

Свет стары, свет рабоў
Тут сканае, памрэ.
Будуць косці яго,
Як пясок на дварэ.

Будзе вартасці мець
Толькі воля адна
Ад высокіх ад гор
Аж да морскага дна.

Будзе вартасці мець
Толькі праца і пот,
Так закон надалей
З роду новага ў род.

Менск, 1921 г.

ЧЫРВОНААРМЕЙСКАЯ

Їдзем, ідзем мільённым крокам
У стройныя рады.
Їдзем наперад з вострым вокам—
Мы ведаем куды.

Раз-два! Раз-два!

Їдзем, ідзем праз месцы, сёлы
Па тысячы, па сто.
Їдзем—хто быў галодны, голы—
Мы ведаем на што.

Раз-два! Раз-два!

Разбілі мы вякоў аковы—
Адвечную турму.
Не верыць ворагу на слова—
Мы ведаем чаму.

Раз-два! Раз-два!

Їдзем удаль, бо на ўсім свеце
Рабочы люд паўстаў.
Працоўны выйдзе з ліхалецця—
Бо наша правата.

Раз-два! Раз-два!

Гаворым мы на розных мовах,
А з думкаю адной.

Мы ведаем, дзе друг, дзе вораг,—
Чырвоны сцяг вышэй!
Раз-два! Раз-два!

Палкі варожыя йшлі следам,
Растоптаны ў пяску.
Мы знаем шмат гадоў пабеды
На сваім вяку.
Раз-два! Раз-два!

1925 г.

ШЛЯХІ

У бары сава рагоча,
Ля ракі чарот шапоча,
Цені спяць у пушчы ўночы, —
Здань заве мяне:

„Прыхадзі таемным шляхам,
„Прыхадзі паўночным страхам,
„Прыхадзі пад хвойны гмах мой
„Прыхадзі ка мне!

„Я—тваё жыццё і доля,
„Я—тваё пад небам поле,
„Я—тваая, бы думка, воля,
„Я—твой вечны лёс.
„Без мяне ты жыць не можаш,
„Без мяне ты заняможаш,
„Без мяне душу стрывожыш,
„Шмат пральеш ты слёз...“

Не ісці—загіну тут я,
Не ісці—адны пакуты,
Не ісці—наvek закуты,
Не ісці...—пайду!
Вышаў я на шлях далёкі,
Вышаў я у бор высокі,
Ды куды глядзела вока—
Што-ж я там знайду?

Над зямлёй палалі зоры,
На зямлі гулі вихоры,
На спіне ляжалі горы,
А душа ў бядзе.
Брыў там, лез па розных красках,
Па балотах топкіх, гразкіх,
Чуў пра лёс у песнях-казках,
Маску ён адзеў.

Зазвінела звонам зброя,
Слаўным быць магу героем,
Кіраваць пабедным боем
З гордасцю ў ваччу.
Выбірай на ўсе гатункі:
Веснавыя пацалункі,
Залатыя падарункі.
Не—я не хачу.

Не хачу я брата працы,
Я не ведаў, з кім змагацца,
Для каго на гуслях граці,
Хто тут свой, чужы?
Лесуны у пушчы звалі
На расістыя крышталі,
На русальчыныя балі
Без пуцін-сцяжын.

Доўга брыў таемным шляхам,
Доўга брыў паўночным страхам,
Доўга брыў пад хвойным дахам,
Брыў уніз з гары.
Раніў грудзі да крыві я,
Былі сцежкі там крывыя,
Цёмныя і векавыя,—
Так аж да зары.

Вышаў я на сонца-ззянне,
Вышаў я з балота ўранне
Пад жаўронкавае гранне.
Вось і новы шлях.

Там, дзе бедныя паўсталі,
Засвяцілі блізі-далі
І прапалі цені-здані,
І прапаў мой страх.

Вось каму спяваць павінен,
Вось каму я многа вінен—
Гэтым родным нізавінам
Тут мой новы лёс.
Вось дзе трэба быць героем,
Зазвіні ты звонам, зброя,
Заспявай ты, спеў, зарюю,
Годзе плачу, слёз!

Тут сярпы насталяваны,
Малаты загартаваны,
Бой ідзе нарыхтаваны,—
Бой на цэлы свет.
Вось тваё жыццё і доля,
Вось тваё пад сонцам поле,
Вось твая, бы думка, воля,—
Калі ты паэт!

Менск, 1919—1932 г.

* * *

Я—спадчына вякоў, сын даўніх пакаленняў,
Я—быстралётны цень тысячагодніх ценяў,
Я—хуткамігі блеск ранейшых мігаценняў;

Я—тку далей узор няскончаных тканінаў,
Я—непрыметна плынь стардаўных ручаінаў,
Я—кволая трава вячыхіх лугавінаў.

Хачу я ўдаль зары да новых таямніцаў,
Хачу дастаць вады з няведамых крыніцаў,
Хачу дастаць агню з высокіх зараніцаў;

Хачу парваць ланцуг тысячагодняй сталі,
Хачу прабіць сцяну да новых, светлых даляў,
Хачу каб мерцвякі ў адвечным сне маўчалі.

1922 г.

МОЙ СКАРБ

Мой скарб мацней жыцця і смерці,
Бясмертны ён у смертным сэрцы.

Мой скарб блішчыць—мой скарб багаты,
Даступны ўсім—ён не закляты.

Мой скарб—ад зор, мой скарб—ад неба,
Мой скарб—ад гор, мой скарб—ад глебы.

У глыбі вод, у шэптах бору,
У шоўку траў, у птушках хоры.

У серабры вільготных росаў,
У харастве дзявочых косаў,

У марах-снах, у тайных муках,
У гусяроў на струнных гуках.

1922 г.

* * *

Стозычныя, высокія
Барыны загулі.
Да неба кінуў вокам я,
Зірнуў у глыб зямлі.

Тут песень шмат—не злічаны—
Пра новае жыццё.
Мінулыя аблічыны
Плывуць у забыццё.

Люблю цябе, край волатаў,
Край вечных сонц і зор.
Магутны ты, бо молад ты,
Імпэтны, як віхор!

1922 г.

* * *

Думкі апоўначы—кветкі расістыя—
Сэрца смяротнага спевы вячэстыя.

Птушкамі ціхімі імчаліся ў выраі,
Ў неба халоднае біліся крыллямі.

Пчолкі маўклівыя—зоранькі пільныя
Іх сустракалі там цішай магільнаю.

Месяц палохаў іх сном-таямніцаю,
Путаў іх, блутаў іх срэбнай расіцаю.

Хмаркі кудзельныя, лёгкія, зграбныя
Цьмой-павуцінаю клікалі-вабілі.

Далі трывожылі снімі дахамі,
Хвойнымі процьмамі, шызымі страхамі.

Думкі апоўначы—ягадкі спелыя—
З неба вярнуліся асірацелья.

Думкі, да месяца не узнімайцеся,
Лепш вы зямеліцы блізкай трымайцеся.

1922 г.

* * *

Я—кропля вялікага творчага мора,
Я—іскра квяцістага полымя зораў,
Я—водблеск нябёсных адвечных прастораў.

А думы—вясны залатой агнявіцы,
А думы—зямлі жыватворчай крыніца,
А думы—лугоў аксамітных расіца.

Памру—не памрэ безупынная сіла,
Што думы пад неба да зорак насіла,
Што кіне вянок на нямую магілу.

1922 г.

V

КАЎКАЗ

V

SAVANNAH

ВАНДРОЎКА

Чалом, чалом,
Узгоркі і даліны,
Малінавыя далі Беларусі!
Я хутка
Свой кажух вясковы скіну,
Яшчэ тры дні—
У леце апынуся.
Бывай, бывай,
Зіма з вішнёвым цветам,
Дзе рэчкі звоняць
Звонам лёду!
Імчуся ўдаль.
Лячу, як птушка ў лета,
Дзе сонца лье на мора
Колер мёду.
Бывай, бывай!—
І праз акно вагона
Я чую кліч,
Хваёвы кліч барыны.
Ружовы снег загафтаваў загоны—
Палаюць-ззяюць
Блескам азярынаў.
Лагодны фон
Альховых акварэляў

Пажарыць шыры
Кволым мігаценнем.
Хваіны дзве
На ўзгорку заімглелі,
Ківаюць мне здалёку, як два цені.

*

Імчуся ўдаль,
Насустрач—край кабзарны.
Буея стэп
Мазанкамі ў бязбрэжжы,
Тут жыў Тарас
Пад небам светазарным,
І спевамі
Ён парабкаў мяцежыў.
Другая была:
Ішло змаганне класаў:
Гэй, хто—каго?
Хто выжыве—хто згіне?
Тут кожны яр
Крывёй, агнём сцілаўся—
І змыў Дняпро
Няволю з Украіны.
Ты нам—сястра!
Спагадная суседка!
Мы павязаны
Поясам Дняпровым.
Зірні, глядзі—
Ты з смуглай малалеткі
Цвіцеш, расцеш
Красуняй чорнабровой.
Наш лёс адзін—
Мы чуем стогны з Віслы:
Дратуе пан
Наш луг мядова-росны.
Дзе зграя хмар
Над хатамі навісла,
Зардзеюць дні
І восеняў і вёснаў.

*

Імчуся ўдаль—
І сінь запаланіла.
Буе стэп
Кавыльнай даляй.
Які вѣхор,
Якія дзівы-сілы
Зямлі абшар
Так гладка вытапталі?
Вісяць арлы
Над бураю грамадай
Пад шолахам
Дажджыстай мжыстай мгліцы,
А дзе-ні-дзе
Нязнаным белым стадам
Тут распаўзліся
Белыя станіцы.
Вятры гудуць—
Дагэтуль не забылі
Крываваых баляў
Дзікіх атаманаў.
Глыбокі Дон
Дзівуе срэбнай быллю
Прыбрэжны дол
Шуршавістых бур'янаў.
Над ім масты—
З жалеза гафтаваны—
Звіняць, вісяць
У лёгкім скоку.
Чаўноў і параходаў
Караваны
Пеняць сінь вады
І вабяць вока.

*

Імчуся ўдаль.
Пад цёмнасінім дахам
Не ноч, не дзень—
Агні, агні бясконца.

Агні мігцяць
Пад ночнаю папахай.
Данбас, Данбас
Мільгае праз аконца.
Канцэсіі даўней,
Шальмоўства і сваволля.
Кайлом цяпер
Тут гаспадарыць зручна.
І ноч блішчыць,
Як цёмнае вуголле.
І ноч блішчыць,
Як антрацыт бліскучы.

*

Мінула ноч.
Азоўскіх вод лавіны
Сабе прастор
Прарэзалі шматмільны,
Паскублі стэп
Сталёвым вострым клінам
І волава
Ў прасторы растапілі.
На зычны грунт
Накінулася мора—
Няхай любуецца
Яго блакітным зместам!
У сінь-атхлань
Лятуць сапфіры зораў,
Падол нябёс
У зыбунах-усплесках.
А злы Норд-Ост
Ў яго цяжар трыльённы
Кідае парусы
Спалоханых аблокаў.
І шум шуміць—
То шквальны шум шалёны,
І грук гручыць
І зблізку і здалёку.
Ты што глядзіш так,

Дочка рыбалова?
Прарочыць сэрца
Міламу загубу?
У грозны час
Пусціўся ён на ловы,
У страшны час
Адаўся мору любы...

*

Імчуся ўдаль.
Дык вось яны—варшыны...
Пагрозныя, каменістыя цуды,
Бы ланцугі
Няведамых машынаў
Спляліся тут
У казачныя жмуты.
Дык вось яны...
За сівымі гарамі
У бітву йшла
Эпоха на эпоху.
І дваццаць шэсць
Ляглі тут ў адно ранне,
І тысячы
Не ведалі спалоху.
Гара з гарой
Вяла свае гаворкі
На гарматнай
На жалезнай мове,
І шчоўкалі,
І сыпалі вінтоўкі
Алавяным
Градам па галовах.

*

Дык вось яны...—
Хрыбты за стэпам Дона
У шызым дыме
Раніцы лагоднай.
У вышыню,

У сіняе бяздонне
Глядзяць яны
Так пышна і так горда.
„То дзікуны
„З шчацінаю з жалеза,—
„Вялізныя, шматвёрставыя дзівы,—
„Стапталі стэп:
„На цёплы Поўдзень лезлі,
„Увесь Каўказ
„Сабой заграмадзілі.
„На вадапой
„Ішлі да мора стадам—
„Іх вабіў крык вады
„Ў прасторах.
„І не маглі
„Дабрацца ўсёй грамадай
„Да гучнага,
„Да сонечнага мора.
„Эльбрус, Казбек
„Іх пасвілі, іх гналі.
„А пастухі
„Ў папахах белых
„Кідалі ў далі
„Яркі глянец эмалі.
„І пастухі й жывёлы
„Скамянелі“.

*
Стары грузін
Мне баіў байку гэту—
Ён чуў яе
Ў зурновых спеваў-граек.
Мо' выдумка
Каўказскага паэта?
Мо' горны сон
Прыбрэжных шызых чаек?

*
Во сказ другі
Пра горныя хрыбёты,

Не сказ, а былъ
Мильёналетніх мгненняў:
З грудзей зямлі,
З яе глыбокіх гротаў
У рой агнёў
Вулканы чырванелі.
Пагрозны шквал
Палаючых лавінаў
Спыніў свой сон,
Падняўся дуба ўгору;
Прабіў ён шчыт зямлі,
Як шалупіну,
Давай гуляць
На ўздыбленим прасторы.
З грудзей зямлі,
З-пад вечнае няволі,
На барацьбу памчаў
Агнёвы сокал;
Скакаў увысь,
Пляваўся і скаголіў,
Падняў мяцеж
На сотні міль навокал.
На сотні міль
Грымоты рагаталі,
Абшар зямлі
Затросся ў страшнай трасцы.
Ў крывавай мгле
Палалі блізі, далі.
Прастор стагнаў і выў,
Як звер у пастцы.
На сонца дым насунуў
Акуляры зрокаў,
А ноч у дзень
Агні ператварылі.
І выў віхор,
Сляпіў ён даляў зрокі
І фарбаваў у чырвань
Свае крылі.

Каменне пер'ямі
Вулканы ўвысь насілі,
Металы плавiліся
Ў жыжу-масла.
Гулялі віхар з віхрам,
Сiла з сiлай,
Успыхвалі фантанамі
І гаслі.
Бурболiла зямля
Ў дрыгве вулканаў,
І смажыла спіну,
Пяклася ў гарце,
І бурбалкі раслі—
Загартаваны
Грамады гор,
Што вось стаяць на варце.

*

А горы ўвысь
Дзiвуюцца на далі,
Як волаты
У вопратках з граніту.
На iх плячах
Вякі прадуць паданні
Пад ранічным,
Вячэрнім аксамітам.
Дык вось Каўказ,
Дзе Лермантаў задумны
Знайшоў прытул
Сярод сваіх даймонаў.
З бярозавых далін
Выгнаннік сумны
Тут жыў, спяваў
На склоне горным.
Дык вось Каўказ,
Тут гаварылі класы
На гарматнай
На жалезнай мове,

Цвіце красой,
Буяе нашым часам,
І сівы сказ
Абвеян казкай новай.

Гагры, 5/І 1926 г.

БУДУ ПІЦЬ ПАХУЧЫ СМУТАК ЗМРОКАЎ...

Хтосьці дзень зарэзаў, бы ягнёнка,—
Шмат крыві у мора палілося,
На заход пачаў бамбук гамонку,
Задрыжэлі пальмы ў адгалоссі.

Запалалі горныя абрысы,
Запалалі—згаслі ў задуменні.
Вецер цёплы лічыць кіпарысы;
Хвалі граюць, мчацца, як алені.

Буду піць пахучы смутак змрокаў,
Покуль ноч на параход навісне.
А пасля пайду брысці далёка,
Дзе ліяны на гары спляліся.

Там авечак цэлыя атары,
Там агнішчы чабаноў абхазскіх,
Там смуткуе, весяліцца тара,
Там яна—абрываў стромкіх казка.

Там пяе пастушка маладая.
Песня-быль мацней жыцця і смерці.
Дзіўны голас ловаць блізі, далі.
Сум і радасць—дзец! яе сэрца.

Сум далёкіх, сум сівых стагодзяў
Морскі вецер хай грызе, хай ліжа.
І буе радасць у народзе,
Пяюць песні аб адным і тым-жа:

Як у замках здзек чынілі з люду,
Як у саклях горцы гаравалі,
Як гулялі царскія прыблуды,
Як Саветы волю здабывалі.

Вабяць вочы, нібы успаміны,
Цэлы свет іграе ў іхным ззянні.
Вельмі лёгка ў Чорным моры згінуць,
А лягчэй—хто ў вочы яе гляне.

Гагры, 1/III 1926 г.

Иван Гоголь

САКАВІК

Вясновым гляцам замільгалі дні.
Їх сакавік паіў півтом блакітным.
А сонца мёд ліло каўшом уніз—
Гарачым мёдам даль была абліта.

Вясновым кветам расквітнелі дні.
Їх сакавік аздобіў горнай краскай.
Вятры цяснін пагаслі, як агні.
А мора млела бірузовай казкай.

Вясновай песняй заспявалі дні.
Їх сакавік напоўніў гучным граннем.
Птушыны клік з высатаў падаў ніц—
Зямля звінела звавам з рання ў ранне.

На алеандрах захмялелі дні,
На маладзік памаладзелі ночы.
Ї красавалі нават пні.
Палала кроў. Палалі вочы.

Гагры, 15/ІІІ 1926 г.

* * *

Хвалі гралі стаямі,
Гнулiся хрыбты.
Пена млела, таяла
Ў мгненні залатым.

Хваля хвалю горбіла,
Звон звінеў шклянны.
Гойдаліся гойдаўкі,
Зыбуны-чаўны.

Хвалі-граікі бавілі
Мора аксаміт,
Вабай-клікам вабілі,
Клікалі ў блакіт.

Кіўкамі ківаліся
Ў шызы курадым,
Звонам-зовам звалі ўсіх:
— Гэй, да нас сюды!

Гагры, 22/III 1926 г.

* * *

Ноч разліла свой атрамант
Па-над морам паміж скал.
Ходзіць-бродзіць сівы лямант,
Карак б'е за валам вал.

Вецер грае, водзіць спевы,
Звоніць тысячамі кос,
Сыпле пукі пер'яў з пены
На заслюнены адкос.

А на мысе на Піцундзе,
Што разлёгся, бы ягнё,
Вырастае ў блеску-цудзе
Вабным вокам аганёк.

Дайце човен, рыбаловы,
Каб лягчэй за матылька.
З думкай радаснай, агнёвай
Папльву да аганька.

Вецер грае на прасторы,
На хрыбтах імглістых хваль.
Як і сёння, заўтра мора
На чало накіне даль.

Гагры, 21/II 1926 г.

* * *

Каго сюды пазвалі,
У гучных бліскавіцах,
У спеўным дыму і агні?

Вярхом на стромкай хвалі,
Віхура скача, мчыцца,
Нібы коннік на кані.

Каго сюды пазвалі,
Апранутага ў гуках
Ды з сінявай барадой?

То вецер арэ хвалі,
Наводзіць шум і грукат
Невідочнаю сахой.

Каго сюды пазвалі
З аблочнай горнай далі
У сівым шаломе хмар?

То шторм разгойдаў хвалі,
Адвагу ён кідае
На спалоханы абшар.

Гагры, 30/III 1926 г.

САНЕТЫ

У сонцы дзён, у зорнасці начэй
Я сеяў іскры сэрца поўнай жменяй.
Мільгалі думы хутка, як імгненні,
Стоцветныя, як водблескі вачэй.

А маладзік, бы срэбназолты змей,
Кідаў у мора яркае насенне.
Маўчалі пальмы ў ночным задуменні,
Я запалонен быў красой чыей?—

Яна была чароўна, бы камяя,
Як успамін, як вешніх красак сон.
Панёс віхор, бы шызаі чайкі стогн.

Магутны морскі шторм яе завяў,
А водгук кліча, як падводны звон,
У зорнасці начэй, у сонцы дзён.

*

Тут неба—даль бязбрэжная, як мора,
А мора—даль блакітная нябёс.
Тут лезе нізь на сонечны адкос,
А высь цвіце у сонечным прасторы.

Тут краскі каляруюць, нібы зоры,
А зоры—нібы коўшыкі мімоз,
Тут грае лета на краплянах рос,
Тут зелянеюць вечна доли, горы.

А там—у нас мяцеліца гуляе
Паміж балот, між курганоў-стагоў,
У белых іскрах спуджаных снягоў.

Мароз скрыпіць у гучназвонным гаі,
А сонца спавіваюць хмары-зграі,
А месяц не залоціць глянец лугоў.

Гагры, 15/І 1926 г.

ЧОРНАЕ МОРА

I

Паў туман на горы, касагоры—
Сівазмрочны і бяльмісты.
Пацямнела мора і узмор'е—
Цвет абшараў непразрысты.

Разгарнулі ўсе вятрылы крыллі
Ў балахонах шуры-буры;
Бы ваўкі завылі ў пене-мыле,
Пайшлі стогны, пайшлі хмуры.

Загулі на моры вохі-ўздыхі,
Шумы-громы, рыкі-крыкі,
Задымілі воды срэбным пыхам,
Вал шалёны закугькаў.

Зараз згінучь горы-касагоры,
Падмываецца падножжа.
Зараз будзе ім ад мора гора—
Камні сыплюцца, як збожжа.

Зайкі-грайкі граюць зблізу, ўдалі
Ў яркіх плынях з агняспышак,
І граблямі грэбні замільгалі,
Нібы плоймы шызых мышак.

І пайшлі скакаць прасторы ў моры
З дна паднялася капэля.
Шэпт. Мяцеж. Згаворы. Адгаворы—
Ап'янелі ў дзікім хмелі.

І шклянныя плюхнуліся птухі,
Зазванілі на шмат міляў,
І сышліся разам завірухі,
Стала сіла супроць сілы.

З грукам-стукам горы, касагоры
На дно мора вецер скіне.
Хвалі ўзваяць ім на карак хорам,
Хорам сіні для дэльфінаў.

Хваля хвалю абмывала, грала,
Адганяла, даганяла.
Дуба ў згубу заскакала ўдала,
Бухам бухнулася ў скалы.

Нібы ў бубен забубнілі, білі
Ў гонг скалісты, адгалосны.
Адбівалі тахты хваля ў хвалю,
Бурасвісты былі злосны.

І вятры глушылі бурным хорам
Бераг, хвалямі абліты.
І не ўпалі горы, касагоры—
Не паддаўся шчыт гранітны.

II

Гэй, рыхтуйцеся, чайкі, гагары!
Вецер востры вам крыллі навострыць.
Вас закружыць у сівым пажары
Гучна-гнеўныя сілы Норд-Оста.

На чаўне хтосьці крыкне „ратуйце!“
Пойдзе лямант па зыбістай гаці.
Па шалёнай, па хвалістай муці
Два чаўны паімчаць ратаваці.

А валы, нібы маманты мора,
Плечы ўзнімуць на многа сажэняў;
Як асілак хватае замору,
Вецер прыткі сажме іх у жмені.

Стукне-грукне, працэдзіць праз пальцы
І разбрызне у брызгаўкі сталі.
Сам заскача разгневаным вальсам
У пагрозным смяротным паўстанні.

Тры чаўны будуць з бурай змагацца,
І Норд-Ост іх не здужае—смелых.
Ім-жа мора, бы родная маці—
Перамогуць і выйдуць на бераг.

III

Сягоння выў прыбой, бы стада злосных псоў,
Слюнявіў берагі, пляваўся сівай слінай.
Жар-сонца ў вышыні стаяла калясом,
Мігцела па вадзе чырвонаю тканінай.

Бялявы парус млеў—распушчаны фартух.
То нутлае судно качалася па хвалі,
Скакала, нібы конь, і кідалася ў пух,
Спяшалася у сіль—ці звалі, ці не звалі.

А мора—мірг і мірг, сявала ўспышкі ў даль,
Запісвала свой шум разлівамі калёраў.
А дзе-ні-дзе дэльфін дзіравіў спіны хваль:
У сховы спрытна граў на гойдаўках у моры.

І цвёрда руль трымаў мой друг, Мамэт-Алі,
Ён на мяне глядзеў з таемнаю усмешкай.
Мы з бухтавай дугі плылі, плылі, плылі
Бруштынавым пуцём, невытапанай сцежкай.

Гагры, 18/II 1926 г.

* * *

Вецер, вецер, малады, гарачы,
Задзіўся з поўдня на гару!—
Хай твой грэбень галаву маю скудлачыць
На зару!

Мора, мора, казачнае ў ранне,
З снім дзівам на пясчым дне!
Кінь прасторы бірузовага цвітання
Ў вочы мне!

Горы, горы, з клёкатам арліным,
Хай зазвоніць хвойй ваш адкос!
Падаруйце майму сэрцу гучных гімнаў
Адгалос!

Сонца, сонца, кветка над абшарам
Між вандроўных срэбраных вятроў!
Хай твой пламень светазарны запажарыць
Маю кроў!

Гагры, 20/III 1926 г.

* * *

Ветракі навакол, ветракі
Строяць строй над абветраным ярам.
Крыляць крыллем—узмахі рукі,
Многа рук мне ківае з абшараў.

Кліча стэп угару—у блакіт.
Кліча ўдаль—на разгон чарназёму.
Вырастае з далечынь сяйбіт
Пад птушыны, пад сонечны гоман.

А вятры засвіталі—вятры,
Эх вы, любыя дзеці аблокаў!
Аж здаецца—гудуць кабзары,
Ходзяць-бродзяць шматвёрставым крокам.

Цягнік. Украіна, 5/IV 1926 г.

ШАМШАВІЛІ

Мора сініцца сінім алоўкам.
Їдзе берагам чорнавалосая.
Як дзіцё, мне ківае галоўкай,
А вачыма глядзіць, як дарослая.

Мігаціць чорнаморскаю чайкай,
Пахне ружай і кволай магноліяй,
Спрытна грае усмешкаю-грайкай,
Нешта кажа забаўна-вясёлае.

Ї гавора, гавора, гавора:
Гуды пчол, шэпт травы, буры грокаты,
Лёгкі свіст, звон галін, шумы мора,
Часам чуеш арліныя клёкаты.

Высыпае з скалістых заховаў
Усе водгукі сонцам аблітыя.
Не дарма-ж яе родная мова
Мае болей за семдзесят літараў.

Нібы хвалі, за хвілямі хвілі
Паплылі пад гамонку бяседніцы:
Ї завецца—Маро Шамшавілі,
Ї жыве недалёка у крэўніцы.

Яна доч бедняка, комсамолка,
А вучыцца пайшла за настаўніцу.
Мора сініцца сінім алоўкам,
Вечным летах краіна тут славіцца.

Лета вечнае толькі празвалі:
Надышло гэта лета з Советамі.
А раней, як князі балявалі,
Горш зімы былі дні вечна летнія.

Яе вочы мяне варажылі.
Я глядзеў ёй у ясныя зоранькі.
Потым выразаў я „Шамшавілі“
На кійку сваім вострым сцізорыкам.

Гагры, 14/III 1926 г.

НОЧ РАСЛА, ЯК ГОРНЫ СОН

Спусціўся вечар смуглай кветкай,
Памчаўся вецер на кані.
І зор рубінавая сетка
Кідала мгненні з вышыні.

Спляліся разам блізі, далі
У цёмнасінні парасон.
І шэпты горныя паўсталі,
І ноч расла, як горны сон.

Падняўся першы клік шакала,
Над морам слалася імгла.
І хваля хвалю паласкала,
І ноч, як ціхі звон, плыла.

І куст кізіла гнуў галіны,
Хіліў да самай да зямлі.
І за хвілінамі хвіліны,
Як слімакі, у даль паўзлі...

Гагры, 12/III 1926 г.

У ВАЎНЯНАЙ НАЧЫ

Мора блакітнасць абвіта паўночнай жалобай.
Туліцца вецер, як злодзей, між замчышчаў-скал.
Цемра плыве па абрывах, аб камень б'е лобам,
Вые, галосіць, ў аддалі, шалёны шакал.

Ціш заблудзілася ў крыках, заслеплены зрокі,
Капаюць хвілі, бы кроплі, бы рой камароў.
Ноч непрагляднасці поўна, як буйвала вока,
Шыры і высь затапіла цямрыстая кроў.

Шолахі, шумы і крыкі—дзе сонца патухла.
Там, дзе палала зарніца—і попел і пыл.
Носяцца тысячы гукаў, лунаюць, як птухі:
Ноч несупынна іграе—музыка сляпы.

Князь з сваёй бандай спыніўся на гвалт водаспаду,
Самотным сябе адчувае пад дзікім кустом:
Выраслі ў міг забабоны заснуўшай Элады.
Драпае нешта за сэрца—не ведае што...

Эй, каб хутчэй да аула, хутчэй к прыбярэжжу!—
Лезе ў голаву думка—навостраны нож;
— Хлопцы, хутчэй да аула! Усіх перарэжам!
— Хлопцы! Давай папрацуем ў апошнюю ноч!

Вееры пальмаў шапочуць, дрыжаць, нібы крылі,
Звоніць пустымі клыкамі мядзяны бамбук,
Вышыўкі спуджаных зорак аблокі пакрылі,—
Зоркі, бы ружы, сарваны мільёнамі рук.

Банда імчыць к прыбярэжжу ганнёю імсцівай,
Стукае князева сэрца пужліва „так... так...“
Банда спынілася раптам. Да князя пачціва:
— Свеціць ля самага мора совецкі маяк...

Князь песціць вус і жартуе:—Хай свеціць маяк нам.
Смела наперад, няма нам дарогі назад!
Дайце аулы ўсе знішчым! Застукнем, загракнем,
Покуль дагоніць нас з тылу чырвоны атрад...

Сполах застыў між цяснінаў, трывожыць высоты,
З процьмы дэльфінам заёрзаў, дзіцёнкам крычыць.
Радасці дня пасхаваны медузнай слізготай,
Згінулі ўсе паратункі ў ваўнянай начы.

Сівым разгневаным стадам буйтураў-грамадаў
Скача на бераг шматзвонны імпэтны прыбой,
Дробіць каменні ў пясчынкі, змывае, як здраду,
Брызгае полымем брызгаў між белых зубоў.

Лямант нястрыманы глушыць скалістыя жмуты,
Вабіць на трызну віхураў уздыблены вал,
Водгукі даляў спляліся ў гримучыя скруты,
Вые, галосіць ў аддалі шалёны шакал.

Сціснуты морам пявучым, прыбойнай мярэжкай,
Здзіўлены цудам узгор'яў, шматвёрсных брускоў,
Цягнуцца скурай пантэры, вузкія бы сцежкі,
Бедныя гнёзды-аулы былых батракоў.

Ціха паўзе, як вужака, да сакляў драпежнік,
Следам за ім яшчэ многа крывавых гуляк.
„— Хлопцы, хутчэй да аула! Усіх перарэжам!“
Свеціць ля самага мора совецкі маяк.

З вохаў начы вырастаюць капытныя грукі—
Коннік імчыцца стралою, на хвілю прыстаў,
Быццам знямелі ў трывозе сталёвыя рукі—
Выплыў з афінскіх паданняў забыты кентаўр.

Стрэл уначы нечаканы, бы свіст у паветры,
Гулкую ноч прадзіравіў, як ножніцы шоўк.
Водгук скаціўся трохкратны з вышыняў у нетры,
Бразнуў у шпіль кіпарыса, парваўся і змоўк.

Князь паваліўся адразу, ні крыку, ні стогну,
Быццам сарваўся з галіны кізілавы ліст.
Меткі стралок быў спакойны, скупы на патроны,
Трапіў у князева сэрца бывалы чэкіст.

Гагры, 15/II 1926 г.

ПАЛАЎ ЗАХОД

Палаў заход на парусе далёкім,
Абліў віном абветраны граніт.
Пазалаціў зялёныя узгоркі,
Свяцілі пальмы, як агні.

І на начлег кудзельныя аблокі
На хрыбты гор, як буйвалы, брылі,
Бы кажаны, замігацелі змрокі,
Завандравалі па зямлі.

Патухлі два на горцы кіпарысы,
У мора ўпаў сінява-шызы цень.
І вечар плыў, як стада чаек з мыса,
І дзень з абрыва паляцеў.

Гагры, 11/III 1926 г.

ІДЗЕМ У ГОРЫ...

У нашым краі на сасонцы
Цяпер пабачыш ты зару.
Ідзем глядзець на захад сонца!
Ідзем глядзець сівы Эльбрус!

Эльбрус сівізнай замільгае,
Блісне агнём яго чалма.
Дзе расцвілі калёры мая,
Як успамін, зірне зіма.

Зіма на дзедавых кудзерцах
Раскіне яркі свой крышталь.
Заходу вогненнае сэрца
Насуне водблескі на даль.

І далі водблескам запаліць
Разьбу вячыстую хрыбтоў.
І залатыя стануць палі
Замест кізілавых кустоў.

Кусты зашэпчуць развітанне:
„Сустрэч не будзе з гэтым днём“.
І цень навісне, як пытанне,
Займжыць чарнёным серабром.

І серабром туман стушуе
Абрываў жудасны узор,
І забуяе, забушуе
Пад шклом нябес квятніца зор.

І зор тапазвае мгненне
Закрышталюе, як раса.
І здасца мне, што лятуценне
На небе сам я напісаў.

Пісаў крывёй, чытаць сам буду,
Пакуль усход пачне ржавець.
Буркне свой сказ мядзяным гудам
Мой шчыры друг—ручны мядзведзь.

Мядзведзь разляжацца падушкай—
Лагодны, добры, як дзіця.
Ў яго вачах—у весялушках
Адбрызгі зорак замігцяць.

І замігцяцца думкай вочы—
Во загаворыць зараз ён.
Кривою лапай заласкоча—
Ён знае прыязні закон.

Закон вялікай, шчырай дружбы
Яму вядом не менш, чым нам,
Хоць ён у гутарцы не дужы,
Ніколі граматы не знаў.

Я знаю—ён пад перламутрам
Аблочных буйвалаў засне;
Як лепшы дзядзька, сваю футру
Запрапануе шчыра мне.

І прытулюся я да шэрсці—
Да мякка-бурае спіны,
Пачую стукат яго сэрца
І заспакою яго сны.

І сны пабачу я найве—
Як граюць хмаркі на пуці,
Як горны вецер песняславіць.
Пара, мой друг, пара ісці!

Кіславодск, 10/VIII 1925 г.

СВАЕ НОЧЫ І ДНІ Я РАЗВЕЯЎ...

Шумяць грозныя шквалы сівыя,
Кожны з іх мяне глынуць гатоў.
Свае ночы і дні я развеяў
У віхуры пявучых гадоў.

Я рассыпаў вянкi гучных вёснаў,
Я дзіцё лепясткі з васілька,
Нібы ранне на луг сее росы,
Бы дукаты—гулякі рука.

Замест вогнішча грэўся я песняй—
Доўгі верш на працягу шмат лет.
У прасторных палях было цесна,
Хоць у сэрцы я меў цэлы свет.

Смутак вэлюмы ткаў нада мною,
Годы тыя ўжо рынулі ў цьму.
Штось крывавіла сэрца тугою,
Ліха знае—навошта, чаму...

І маркоціла думка ў паўночы,
І скрабла, нібы мыш у кутку.
Нейкі болеч туманіў мне вочы,
Бы шмат год я вісеў на суку.

Гэта стогн, гэта боль „нашаніўства“,
Яго рэха не змоўкла яшчэ.
Трэба вырваць з карэннем імглістым,
А то смагаю грудзі пячэ...

А сягоння ўжо смутак не ў модзе,
Ён схаваўся пад вэлюмы сноў.
Спеюць гімны аб шчасці ў народзе,
Матка горда глядзіць на сыноў.

Я закінуты ў далі вандроўца,
Я пайшоў з беларускіх палёў
Да каўказскага яркага сонца,
Да абхазскіх куткоў, берагоў.

Я пайшоў да арліных надгор'яў,
Дзе буяе, цвіце вінаград,
Каб з мядовых і гучных прастораў
З новай сілай вярнуцца назад.

„Нашаніўскія“ болі залечу,
Пачну новыя творы пісаць.
Было доўга атручана сэрца,
Дык ці сэрца я выкіну псам?

Непрывычнае вуха палохаў
Грозны гуд непрывычных вятроў.
У душы я нашу дзве эпохі,
Іх гадуе гарачая кроў.

Між сабою не ладзяць, не дружаць,
Не спляцеш у адзін карагод.
Як агністыя нейкія ружы,
Паліць грудзі іх спенены ход.

Між сабою не могуць мірыцца,
Нібы пламень з халоднай вадой.
Адганіце былую зарніцу,
Дайце месца зарніцы другой.

Як пчала на салодкія кветкі,
Я кідаўся на мёд—за красой.
Я спяваў ля сялянскай паветкі,
Аздаблёнай жамчужнай расой.

Аб мінулых далёкіх пакутах,
Аб змаганні лясных партызан
Я мазольнаму шчыраму люду
Сваё шчырае слова казаў.

Я збіраў часам думкі ў „народа“.
О, памылак было гэтак шмат!
Без разбору ўсё йшло нейкім збродам.
Без разбору—ці вораг, ці брат...

А бывала люд марыў аб зорках,
І сны-казкі па хмарках плылі:
Прамяняў ён пра неба гаворкі
На сталёвыя песні зямлі.

Калі стогны былі, дык аб волі,
Былі думкі аб будучых днёх.
Нібы сокал, ён сэрцам саколіў,
Быў ён свеж, як абвеснены лог.

Як пралеска з-пад снежнае гурбы,
З-пад сівізны мінулых вякоў
Былы раб вышаў вольны з загубы,
Паглядае на свет юнаком.

Гагры, 10/II 1926 г.

БРОДЗІЦЬ ВЕЦЕР...

Бродзіць вецер шумлівы, стоногі,
Белых зайцаў па моры пасе,
Заблудзіўся, шукае дарогу
У хвалістым, зыбучым аўсе.

Паказалася плямка здалёку—
Карабель адзінокі паўзе.
Ён крапінкай здаецца на-вока,
Ён загубіцца ў кволай слязе.

Нібы дзіва, расце, вырастае
Сівым воблакам лёгкі дымок.
Шле у горы сваё прывітанне
Гутарлівы, вясёлы гудок.

То плыве сюды „Ленін“ з „Расіі“—
У цяплынь прамяністай Апсны¹.
Над ім кружацца чайкі сівыя,
Так гасця аглядаюць яны.

Усміхнецца на хвілю краіна
Ў белым вэлюме родных снягоў.
„Ленін“ якар сталёвы тут кінуў
Ля абхазскіх глухіх берагоў.

Гагры, 1926 г.

¹ Апсны—Абхазія.

ПАЙДУ...

Пайду ў самоць пад хрып, пад хруст прыбрэжжа;
На кій вандроўны там бамбук я зрэжу.
У агнехмельнай радаснай бядзе
Маё каханне—чайкаю ў вадзе.

Пайду ў задум пад шэпт, пад песню пальмаў,
Дзе смех дзявочы асалодай паліць,
Дзе кіпарысы сталі ў стройны рад,
Дзе дзень у дзень злуецца водаспад.

Ён малаткамі звоніць у граніты,
Ён дражніць горы стукам стокапытным,
Ён на абвал плюе разбітым шклом,
Ён чыніць бесчын срэбраным агнём.

Пайду я ў ноч, у шоўк пахучай мгліцы:
Дзе знікла з даляў спелая зарніца,
Дзе постаць мілай тоне паміж дрэў,
Дзе на вяршынях дзень стары згарэў.

Яна прышла насустрач маім ласкам.
Яна прышла, як лятученне з казкі.
У радасць рынем з ёю да зары,
Бы камень адарваны ад гары.

З глухіх цяснін пацягне роснай стомай.
Яна мне кіне ў грудзі соладзь стогнаў,
Заслепіць белай музыкай зубоў
І скажа свой жаночы забабон:

„Прыбой сягоння гэткі непакорны...
Вунь два чаўны згубіліся на моры...
Як непрытульны дрэвы ў гэты час.
Цалуй мацней, цалуй апошні раз...“

Задзівіць поўнач месячным спакоем,
Заслепяць цені смугла-сінім строем,
Зайграюць зоркі залатым аўсом,
Спадуць на чорны сполах валасоў.

„З табой, з табой паеду ў Беларусь я!“—
І я ў вачах бяздоністых таплюся,
А броўкі коляць цёмнай астрынёй.
Яна дрыжыць галінкай маладой...

Гагры, 15/III 1926 г.

РАЊІЦА КІНУЛА КАЗКУ Ў ДНО МОРА

Пальмы пад шэпатным, клёкатным ветрам
Шумяць, нібы крыллі бакланаў,
Хмелем магноліі хмеліць паветра,
Зардзелі барашкі туманаў.

Раніца кінула казку ў дно мора—
Паданне ружовых бязбрэжжаў.
Зараз прыбой загудзіць, загавора,
У скоках закружыць, заснежыць.

Сыпне на бераг трывожныя шквалы,
Зазвоніць, засвісне ў дагонку,
Рынецца гнеўна на скалы, абвалы,
Захлешча абрыў зычна-стромкі.

Вецер зачэшацца шустры і востры,
Завохае вохам-стагнаннем.
Хваля за хваляй—блакітныя сёстры—
Зайграюць шматколерным граннем.

Зыйдуцца разам, заслюняцца слінай,
Разыйдуцца, пусцяцца дуба.
Варам завараць, сівой шумавінай
І вышчараць белыя зубы.

Грэбні сівыя зашчэмяцца ў шчэмкі,
Забрызнуць сляпнёю салёнай;
Вецер зачэпіць струмені-зачэпкі,
Расплюхне па сініх загонах.

Гагры, 15/II 1926 г.

БАКЛАНЫ

З-за горных сінявых абрысаў
Адзела зара кіпарысы
У гучна-ружовае ранне.
З цяснін, з цёмна-бурых заховаў
Пусціліся ў мора на ловы
Тры племені чорных бакланаў.

Ў аблокі завырылі ў вырай,
На мора закрылілі крыллі,
Звінелі заглушаным звонам.
Тры племені чорных бакланаў
На ловы пусціліся рана
З галодным абветраным стогнам.

На парусным фоне галеры
Вятрыцы лічылі ім пер'і
І гойдалі ў сініх калысках.
Бакланы крыламі пісалі
На морскім празрыстым крышталі
Заморскія літары-рыскі.

Іх вострыя дзюбы клявалі
Барашкі заклёваных хваляў
У гучна-ружовае ранне.
Сачылі за тлустаю рыбай,
У змрочнай у зыбістай глыбі
Бакланы шукалі снядання.

Гагры, 30/III 1926 г.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is extremely faint and illegible due to the age and quality of the paper.

VI

ЧЫРВОНА-ЧОРНАЯ ЖАЛОБА

IV

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

ЧЫРВОНА-ЧОРНАЯ ЖАЛОБА

I

Плыў мароз па струнах драцяных
ад слупа і да слупа,
іржавым водгуллем стагнаў
ад каменна-бетонных валатовак-скрынь
вялікіх мест
да шурпатых саламяных стрэх
бабулек згорбленых—
вясковых хатак.

Ён на дарозе ўсюль сьваў па дрэвах
срэбны мох бялява-сівай шэрані.

І ноч паўзла, як вуж.

А па шкляных палях нябес
каціліся, звінелі
пружка-цвёрдыя брусніцы
буйных зор.

У світцы сцюжы шэрай
Беларусь Совецкая
штохвілю размаўляла
з роднаю сваёй сястрой—
з Масквою.

Гаварыць было так шмат аб чым:
з'езд Советаў,
здароўе Ільіча.

Нервамі і жыламі аднымі
з СССР наш край навекі сплецены
у арганізм адзін,
ў адну магутную і творчую машыну.
Зігзагі радыё сум-жудасць перакінулі
з Масквы у Менск...

На раніцу ўвесь горад знаў...

Бы глюгі чорныя агідных каршуноў,
трубкі тэлефонаў клявалі вушы,
і злавяшчунным клёкатам
хрыпелі словы два:
„Памёр Ленін“.

Смуткам, распаччу вачэй
прарубыв вуліц ажалобіліся.
Урачыста-шопатна вакол.
А ён глядзіць з тысячаў партрэтаў
тысяччу вачэй з нямою думай
з абруштыненых вітрын,
са сцен, з акон, з пакояў,
з часопісаў, лістовак,
з кніг на розных мовах,
абрамлены жалобнай чорнай сцежкай.

Абрысы чэрапа так дзіўна-велічавы,
ў ім туліцца дабро і бацькі і прарока,
сталёвы гарт бароцьбаў асілка-велікана
і думы генія, што стралой калёнай
імчацца, віхрацца, палаюць
з цяснінаў прошласці туманнай
у будучыні сонечную далеч.

II

Жалобы дні пльвучь ў бяздонне дзён,
бы ў каменную глотку сфінкса.
Па тварах мас працоўных
ратаі смутку-роспачы
аруць маршчыны.

То смерць асілка.

Канчына Праметэя.

— Памёр Ленін,
— Няма Леніна,
— Жыве ленінізм,—
жар-птухі радыё з Масквы
марозліва-гарачай,
вулканіста-бунтарскай,
Везувію падобнай,
па свеце ўсім, маўляў маланку,
вестку ймчаць.

Ночна-макавыя колеры,
рэволюцыйны знак жалобы,
нябыцця ноч і пламень-кроў змагання
злучаюцца ў адно.
Палахліва-жудасны той цвет
чырвона-чорны.

Мазольны люд сусвету ўмомант пазнае:

— Памёр Ленін,
— Няма Леніна,
— Жыве ленінізм.
Дзень дваццаць першы пачатку года сёмага
кастрычнікавай буры
ў жалобе чорнай з крэпу
адзеты на ўсім свеце.
І шэрагам нямых вандроўцаў
тугі сур'ёзна-строгай
гэты дзень жалобны
вякоў кялімы
перарэжа зубленым сярпом,
праб'е грымотным молатам.

III

І кожны гарапашнік шчыры жаль
ад сэрца выяўляе па-свайму,
паводлуг звычайу сваіх.
Усюль работніка-сялянскія грамады
чуюць сваю страту.

Нервы ўсіх працягнуты, як стрэлы,
к сонцу Рэволюцыі—
к свайму Леніну,
к грымотна-бурнаму
Чырвонаму Крэмлю.

Адусюль:

ад Афрыкі пякуча-шэрай,
ад вод блакітных Ганга,
ад старых сцен Кітая,
ад тундраў малочна-мглістага Сібіра,
ад зямель Калумба
да паўстанчых змрочных пушчаў Беларусі
зліваюцца ў адзін вялікі шквал
дэманстрацыі і мітынгі рабочых.
Бо кожны сэрцам разумее,
што Леніны ў гісторыі чалавецтва
ў тысячагоддзі толькі раз бываюць
і твораць эры на зямлі.

Кожны край па-свойму
веліч яго ставіць.

А беларуская кабета ў шэрай вёсцы
ад прастаты і шчырасці сваёй
галошанне дзядоўскае заводзіць,
пранізанае горам,
аплеценае вобразамі старасвецкіх дзён,
як узор на паясах вясковых:
— На каго-ж ты нас пакінуў, ой, татуленька!
— Асірацелі без цябе мы, ой, зязюленька!

IV

Творчы дух людзей, натхненнем поўны,
цяпер красу і мудрасць Леніна шукае:
вучоныя, філосафы трактаты пішуць
тоўстатомныя аб Леніне.
У кожным яго слове дзівы генія знаходзяць.

Паэты з вобразаў і рытмаў мілагучных
вянкі плятуць яму на маўзалеі
з сотняў вершаў, нібы з незабудкаў.

Кампазітары з хаоса гукаў
гармонію знаходзяць для жалобных маршаў
на яго канчыну.

Маляры, скульптары шукаюць
сакрэты рысаў, фарбаў,
каб як-небудзь увекавечыць
для будучых сыноў зямлі
магутны воблік Леніна,—
усім цяпер вядомы.

Кіноленты планету нашу
поясам абкрылі—
адбіткам дзён жалобных.

Прамовы Леніна з грамафонных
тафляў яшчэ доўга будзе слухаць
вызвалены люд.

А яго найлепшы твор,
найлепшы манумент—
СССР.

Аб ім мастацтва—
адбітак толькі слабы,
толькі цень туманны.
Ён сам—з паэм паэма.
Не ў пергамінах,
Не ў фаліянтах,
Не ў маршах жалобных,
Не ў статуях,
Не ў фарбах,—
У жыцці.

V

Надыйдзе час,
і ленінізм абхопіць
агнёва-сонечным штандарам
СССР сусвету.

Мары тысячагоддзяў
аб светлай долі чалавецтва
спраўдзяцца ў жыцці.

Усціхне бура боек, спрэчак:
не будзе ані класаў, ані нацый,

а будзе ўсюды
вольны творчы чалавек.

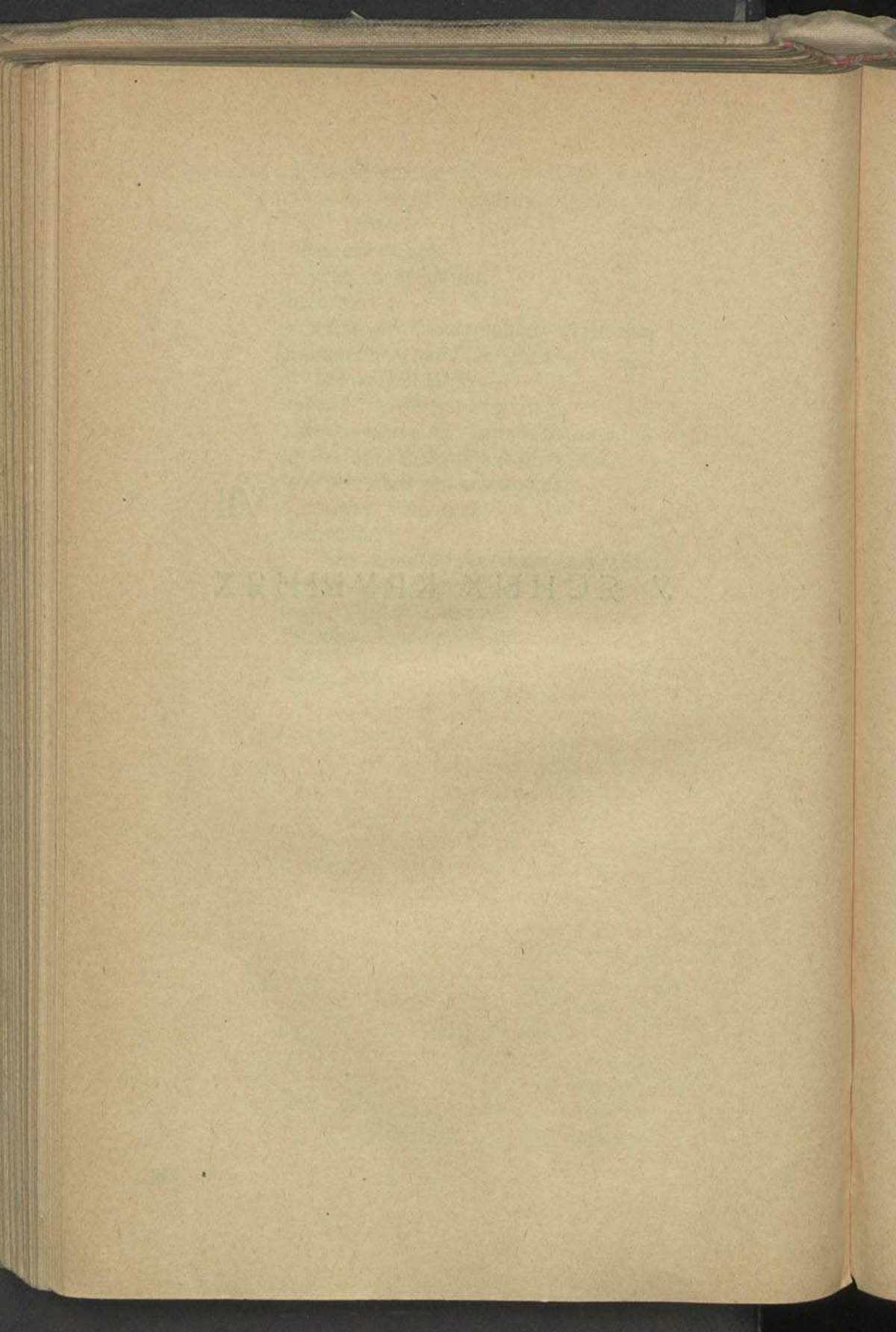
Тады,
праз стагоддзі,
з усіх краёў зямлі,
штогод
у дзень дваццаць першы студзеня,
памкнеца грамадою люд
ў Чырвоную Меку—
саркафаг той паглядзець,
дзе спачывае на Чырвонай плошчы
вялікі правадыр працоўных мас,
што калісьці волю вырывалі
з клыкоў звярных
капітала.

Дзівіцца будуць тыя пакаленні
ленінскаму генію,
што думкамі і дзеямі
тысячагоддзі пранікаў.

Менск, 1924 г.

VII

У ЯСНЫХ КРУШНЯХ

У ЯСНЫХ КРУШНЯХ

I

Ў Ясных Крушнях у даліне
Стаіць бедная хаціна,
Як гарбатая жабрачка,
Ці пабітая батрачка.
Хата латана карою,
Вузкая дранкаю старою.
Замест шыбінаў—анучы,
Замест даха—лапак кучы;
Пазапханы шчэлі сенам,
У зямлю улезлі сцены,
Распадзецца во, здаецца,
Бо трасецца і трасецца;
Нейкім дзівам, нейкім цудам
Не рассыпалася ў груды.
Як парванья аборкі,
Разляцеліся падпоркі—
І тырчаць ва ўсе староны
Часу даўняга праклёны.
Нібы словы сумнай песні
Абгарнулі хатку цесна,
Амярцвелыя істоты,
Знакі злыбеды, бядоты:
Камень круглы і пузаты,

Пень трухлявы, сукаваты,
Воддаль засланка крывая,
Побач цэгла старая,
Дзве палоўкі дна ад бочкі,
Рознастайныя дашчочкі.
Гэта ўсё сям'ёй разбітай
Вакол хаткі пазабыта,
Абрасло сіўцом-травою,
Палыном і крапіваю!

Ой, не год і не дзесятак,
Не адна, а многа матак
Ў Ясных Крушнях вечнымходам,
Безупынным карагодам,
Сваю долю пракліналі,
Пастушкоў як гадавалі
Для багатага маёнтку—
Для дастатку і „пожондку“.

Ой, не раз у гэтай хаце
Пралівала слёзы маці,
Як злы цівун без літосці
Бізуном ламаў ёй косці,
Калі сына бараніла,
Калі ў двор цягалі сілай
На пакуту і на здзекі,
Каб зрабіць з яго калеку
На пацеху панскім дзеткам,
Пестунам і малалеткам.

Ой, нямала сцены гэты
Былі жудасцю адзеты,
Як прыгожую дачушку,
Весялушку і пяхушку—
Ўцеху парабка старога,
Мазалістага, сівога
Пацягнулі ў панскі хорам.
На га небнасць і на сорам

Ой, не раз у гэтай хаце
Гучна сыпалі пракляці
І слаўцы ядроным макам.
Ліха шмат было ды з гакам,
Як і паншчына сканала,
Як і „воля“ тут настала
Пры цары, пры „вызваленцу“,
Меў даволі ліхалеця.

З „вольнай волечкі“ ў найміты
Горам мужычок прыбіты
Зноў у двор пайшоў да пана
Працаваць да ночы з рана
На абшырным загуменні.
Пакаленне ў пакаленне
Гэтак шло-плыло у бяскраі
Каля рэчкі, каля гаю.
Пан быў важным і багатым,—
Гнуў спіну сваю араты,
Крушні Ясныя араў ён
Пад царкоўныя маралы.

Нейкім дзівам, нейкім цудам,
Як пракляцце злога Юды,
Як астаткі дзён пакутных,
Адзічэлых, каламутных,
Аж да нашых лепшых часаў,
Без прыправак, без прыкрасаў
Асталася тая хатка,—
Веку цёмнага дзіцятка,
Так стаіць бяззубай цноткай
Год мінулых доч-прыплодка.

II

Вось у гэтай хатаццы ў старэнькай
З хлапчуком жыве маленькім,
З сваім Янкам-сірацінай,

Гарапашная ўдавіна.
На вайне забілі мужа.
Цісне гора, цісне дужа.
— Што рабіці, мілы божа?
Так нядобра, так нягожа
Жыць на свеце жорсткім гэтым
Неабутай, неадзетай
І галоднай, і халоднай,
Без апоры, як ніводны...
Але гэта з-поўбядоты,
Бо найгоршую турботу
Маю тую,—як мне, маці,
Свайго сына гадаваці?
Надышоў час галадухі:
Не накорміш нават мухі.
Што мне з хлопчыкам рабіці?
Трэба гадаваць, карміці,
А тут проста хоць давіся,
Хоць у рэчку йдзі тапіся...
Плача маці, плача горка
Ды глядзіць на тую горку,
Дзе палац стаіць, мільгае
І на хмаркі паглядае
Горды, белы, пекны, стромкі
Ды ў абхопе такі ёмкі.
Свецяць вокны, ганкі, дзверы,—
Іх так многа, іх без меры.
А вакол там шмат будынкаў,
Як наваленыя скрынкі,
Нібы гэблем габляваны,
Нібы фарбай фарбаваны.
А далей шапочуць дрэвы;
Рэчка ўецца ўправа, ўлева
І бурліць, пяе паяўшчай,
Змейкай цягнецца ці стужкай
Па разлогах, па далінах,
Па шырокіх лагавінах
І хаваецца ля бору,—

Ў лесе з хвойкамі гавора.
Дзіва-дзіўна пляце-вяжа,
Зычыць гулка, шэпча, кажа
Свае казкі, свае байкі,
Свае цуды, свае грайкі.
Гэта—рай-раёчак панскі,
Што завецца Крушняй Яснай.
Маці ўспомніла і рада,—
Паглядае на прысады:
— То-ж няма, нябесны тата,
Там цяперка пана-ката.
Парабочкі цяпер самі
Там жывуць гаспадарамі,
Лоўка ладзяць гаспадарку
Ў тым пакінутым фальварку.
Там, дзе „хаму“ было цесна,—
Цяпер гулка пяюць песні;
Дзе лілася кроў мужычча,—
Цяпер шчасце сонца зыча.
Трэба шчыранька старацца,—
Карміць будзе сытна праца.
Зямля корміць, тых шануе,
Хто мазоль на ёй шаруе.—
Разважае удавіна:
— Ў пастухі аддам я сына
Гарапашнікам у рукі.
Буду мець я менш дакукі;
Выйдзе там з яго араты
Мо' не горшы, чым у таты.
Не пакрыўдзіць—хто меў крыўду,
Каму гора так абрыдла.
Скажа слова шчыра, ціха,—
Знае сам па чым фунт ліха.
І чаму-ж я ўсё, сарока,
Так маўчала абібокам
І сынка трымала ў хаце?
Ой, дурненькая я маці!—
Моцна лае сябе баба

І „ламакай“ і „няэграбай“,
Аглядае хатку-пустку
І кусае хвост ад хусткі:
— Ну і глузд у баб трухлявы,
Розум наш, дальбог, няжавы!

III

Хутка баба парашыла.
Пастушку, што трэба, сшыла,
Навучыла быць паслушным,
Быць старанным, разварушным.
Павяла сынка малога
У шчаслівую дарогу—
У фальварак да ратаёў.
Па гасцінцы лядок таяў.
Быў дзянёк вясёлы, светлы,
Грэла сонца шчыра, ветла,
Пелі птушкі па галінах,
Неба сэрца весяліла.
На зямлі з-пад снежных рамаў
Дзе-ні-дзе ляжалі плямы
Чорнай глебы, смачнай, тлустай,
Бы цямнелі хлеба лусты.
Гэтак пахла ўсюль вясною—
Над нізінай, над гарою;
Ў вышыні—ў блакітнай далі
Гучна жаўранкі спявалі.
Завяла сыночка матка
Ў дом-палац бялюткі, гладкі.
Шчыра там сустрэлі Янку
Ў тую ясную заранку.
І казалі быць смялейшым,
Весялейшым ды спрытнейшым.
У гасподзе, як і кожны,
Долю будзе мець і ён-жа.
Хай ён пасвіць добра стадка.
Будзе мець усё ў дастатку:

Кажурунак, шапку, боты,
Будзе жыць ён без бядоты,
Будзе хлеб і будзе сала,
Будзе радасцяў нямала.
Як заслужыць—паліўнога
Купім коніка малога.
Як засвісне—пойдуць рэхі,
Пойдзе водгул на пацехі,
Затрасецца гай хваёвы,
Будзе весела каровам;
Як прыткне да дзірак палец,
Як задзьмухне, як засмаліць,
Як пачне ён сыпаць трэлі,—
Будзе ладзіць бор вяселле.
Гаспадарыць будзеш, Янка,
Як нідзе, ніколі змалку.
Пройдзе дзень у полі хутка,
Нібы хвілька, як мінутка.
А ваўкоў баішся вельмі?
Горш ваўкоў—суседзі-шэльмы.
Гэта праўда, гэта пэўна.
Агнявога птуха-пеўня
Кулакі пусціць пад стрэху
Раз хацелі на пацеху.
На-цю-на! Гэй, дзе ты, Трэзар?
Ганаровы ты, гарэзны!
Станеш ты ў хлапца падпаскам.
Тут не вельмі будзе цяжка.
Відаць, добры хлопчык Янка.
На-цю-на! Каб це' маланка!
Жартавалі доўга людзі.
Удаве казалі: „Будзе
Янка тут някепска жыці,
Весьліцца, не тужыці.
Ён зімою пойдзе ў школу,
Як закніжыць, як зашколіць!
І навучыцца твой Янка
Не горш пана, ці падпанка

І пісаць, і рахаваці.
Не бядуй, не плач-жа, маці!
— Я ад радасці, паверце.
Радасць плача ў маім сэрцы.
Застанецца Янка тутка,
Я пайду сабе ціхутка.
Мабыць курыца зняслася,—
Прынясу яечка Ясю...
— Ты не бойся, тут кармежкі
Хопіць без твайго яечка!

IV

Зажылося Янку добра.
Ён—вясёлы і харобры,—
Выганяе ў поле быдла,—
Яму праца не абрыдла,
І будзіць не трэба зрана.
Як яшчэ стаяць туманы,
Як яшчэ мігцяцца зоркі,—
Чуваць Янкава гаворка:
„Дайце мне скарэй сняданне!
На-цю-на! На паляванні
Мы з табою зараз пойдзем.
Годзе нам драмаці, годзе!“
Цюцька гаўкне, жмурыць вочы,
Бо яшчэ драмаць ахвочы.
Янка спрытна з месца скокне:
„Гэй, каровы-абібок!“
І бычка паглядзіць ласы.
„Эх ты, любы мой Падласы!
Падраслі мо' знач рогі?“—
Шмат на гэта трэба змогі,—
Трэба рогі пальцам мерыць,
Бо не верыць вокамеру.
А бычок той гэтым часам
Пазірае набак шчасна,
Падымае хвост трубою,

Выгінаецца дугою,
Бярэ радасць—не стрымае,
Зараз пусціцца да гаю,—
Брык і брык—бычок у целе,—
„Што з табою, звар'яцель?“—
Зазлаваўся нібы Янка,
Лясь і лясь сваёй драцянкай.
Тут і Трэзар так пацешна
Як загаўкне, як забрэша,
І спрунжынай як ускоча,
Аж, здаецца, Трэзар хоча
Брэхам цэлы свет стрывожыць.
Во' і Янку заварожыць!
Даліпан, заваражыў ён:
Той бяжыць (во' лопнуць жылы)
За бычком гэтым гуллівым,
За сабакам жартаўлівым.
Нейкі дзядзька каля ганку
Бачыць гэтую гулянку,
За бакі бярэцца з смеху
І крычыць: „Ты бойся грэху,
Янка, так скаціну мучыць
Ды сабаку баламуціць!“
Свеціць сонца. За скацінай
Янка ходзіць па лагчыне.
А травіца яшчэ росна.
Адзінота. Янку млосна.
А нябесы гэтак чысты,
А гушчар такі імглісты.
Цень глядзіць са шчылін бору.
Павылазяць страхі з нораў.
Лезе ў думкі байка таты
Аб фальварку аб заклітым,
Дзе людзей цкавалі псамі,
Рвалі скуру паласамі,
З бедных вопраткі зрывалі
Ды калодкі надзявалі.
Галяком у муравейнік

Їх кідалі вунь—дзе ельнік.
Страшна Янку—ў лесе цені
І галін сухіх трымценне,
І хваёвая гамонка.
На ратунак раптам слонка—
Як зазьяе, як зайграе...
Вось і рэчка залатая.
Страх забыты, бы ніколі
Не было яго на полі.
Так мільгаюць матылькамі
Ў Ясных Крушнях дні за днямі.

V

Не калінка гнецца ў гаі,
Не сарока байкі бае,—
Дабрадзейкі, бабкі, цёткі
Носяць-сеюць байкі-плёткі:
Удавіца бесу-чорту,
Злому, гідаснаму хорту
Прадала душу святую,
Залатую, маладую;
Аддала ў фальварак сына,—
Ён у лапы пекла рынуў.
Ой, бажніц няма ў фальварку;
Праца йдзе, як па загарку;
Няма сварак, няма спрэчак,
Няма востранькіх славечак.
Там не моляцца ніколі
Ці то ў хаце, ці на полі.
Там з папа смяюцца людзі,
Хай-жа лепш такіх не будзе!
Там праз меру ўсе лагодны,
Так не бачыў з нас ніводны.
Гэта кепская прымета:
Злы, страшны антыхрыст гэта
Цягне ў пастку ачмурэлых,
Ашалелых, адурэлых.

Цар ангельскі едзе, скача,
Перарэжа ўсіх, ныйначай;
Пан імчыцца з „велькім пэндам“
У фальварак па арэнду.
Будзе шыбеніц бясконца
Ў нашай змучанай старонцы.
— Забяры хлапца з фальварка,
Прывядзі дахаты шпарка.
А то потым будзе позна,—
Людзі ў нас талкуюць розна,—
І няшчасная матуля
Затужыла па Янулі,
Задрывэла, як асіна:
— Не дай бог, хлапчук загіне!—
Стала ёй жыццё няміла,
Цёngle сны благія сніла;
Сніўся вісельнік і чэрці,
Сніўся цар, вужака, смерць ёй.
— Ой, звязаўся на нядолю
Янучок мой з гэтым полем!—
Вось надумалася маці
Свайго сына „ратаваці“.
У гушчар пайшла ціхутка,
Там пачула рэхі дудкі:
То сыноч сядзіць і грае,
Не баіцца страхаў зграі.
„Воў знайшла!“ (а вочы—шылы),
За каўнер патармашыла.
„Пойдзем, бедны мой, дадому.
Не хваліся ты нікому,
Што служыў тут“. Хлопец плача:
— Звар’яцела ты, ныйначай!
Як я кіну сваё стада?
Гэта-ж сорам, гэта-ж здрада.
Ты, мабыць, жартуеш, матка,
Гэтак спрытна, гэтак гладка...
Дык навошта табе жарты?
— Ты не будзь, сыноч, упартым!

Удавіна за чупрыну
Пацягнула Янку-сына.
Тут—ці хоцькі ці не хоцькі—
Пастушок пайшоў у прочкі.
Вырываўся, плакаў, енчыў,
Па дарозе бедны кленчыў:
— О, пусці назад, матуля...
— Замаўчы, бо дам на дулі!

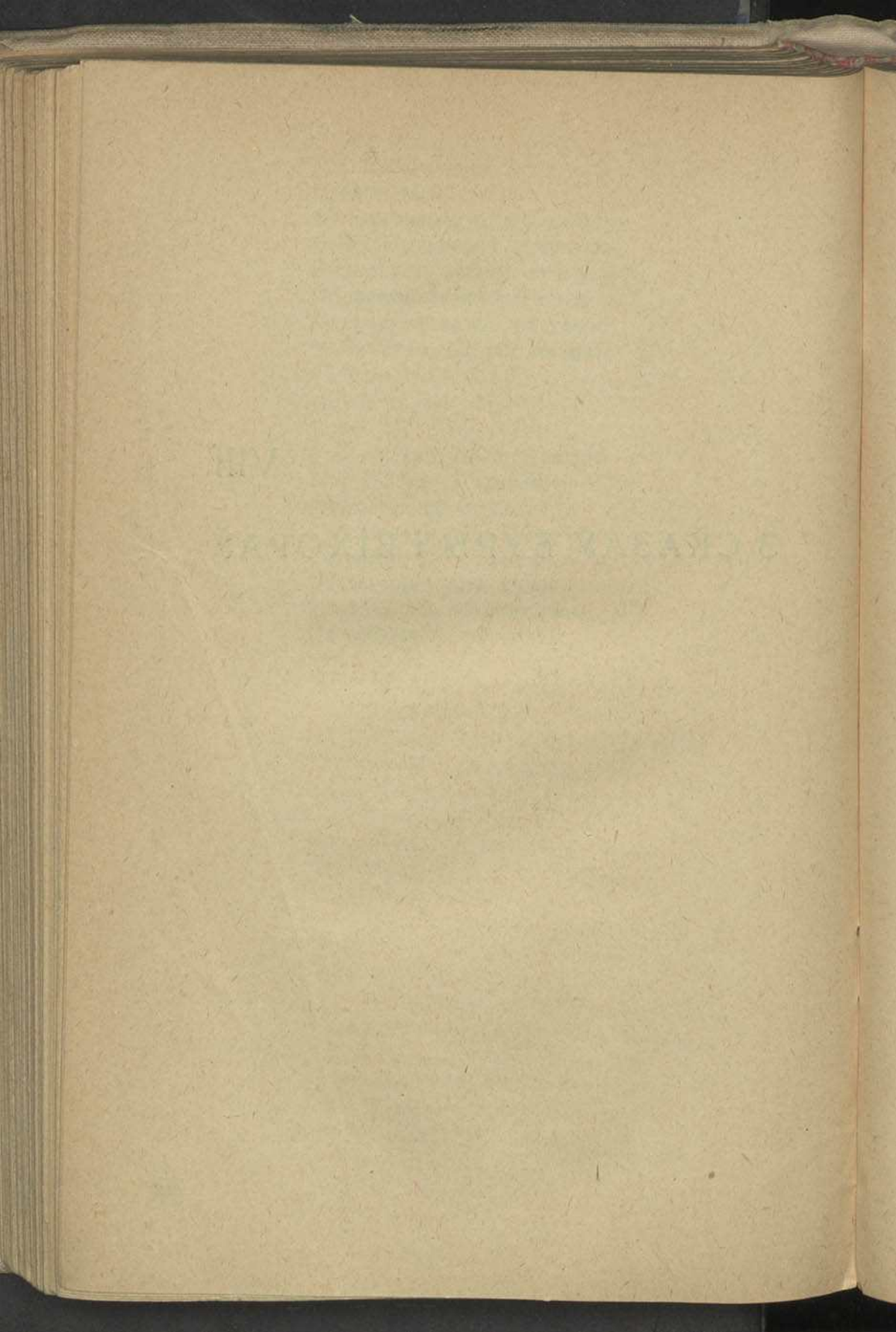
VI

Тры дні хлопчык прывязаны
Быў у хаце да тапчана;
Адвязаўся на чацверты,
І абшарпаны, абдзерты
Ён пабег назад вясёлы,
Падкасаўшы свае полы,
У фальварак па сцяжынцы,
Па зялёнай па лагчынцы.

Менск, 1921 г.

VIII

З СКАЗАЎ БУРЫ І ВІХОРАЎ

З СКАЗАЎ БУРЫ І ВІХОРАЎ

I

... Го-го-го...

Посвіст рэжа пушчу:

... Ф-ф-ф-ю-ю-у...

Ў апавітках ночнай сажы

З смаглаю журбою

Коціца, паўзе па аксаміце лесу

Пошчак-рэха.

... Го-го-го...

Нехта звар'яцелы

Голаў б'е аб хвоі.

Скрабе плячом аб шурпаць жорсткіх пнёў

І свішча, свішча:

... Ф-ф-ф-ю-ю-у...

А пушча

Вілаватымі асілкамі,

Як той агромны ачарот,

Дрыжыць,

Дрыжыць,

Дрыжыць.

І шолах лье такі,

Як быццам на чыгун гарачы,

Дабела раскалёны,

Пырскае халодны град крапінак:
... Ж-ж-ж-ж...
Так бор гудзіць.

Тут гладкі быў абшар зямлі,
Як велізарны плех.
А з далечы прастораў і часоў
Імкнулася сюды, бы шквал сталёвы,
Няведамае племя,
Калюча-кудрае, віхрастае
І дзіка-воўчае.
Нахлынула, нарынула на вечна-сход
Сторукае, стоногае
Няведамае племя.
І раптам—
Анямела, ацвядзела,
Мохам абсцілалася,
Смалою абруштынілася,
Засталася навекі-вечныя стаяць
У пушчу-лес;
У лес з ваўкамі, ягадамі і грыбамі,
З казкамі дзядоў,
З труканнем бяроставай трубы
Дзівацкіх пастухоў.
А мо' не лес—
Коміны падземных фабрыкаў
Вылезлі, як дудкі, ўверх з глыбі
Пячэр агнёвых, з падзямелля,
І свішчуць,
Свішчуць.

То пальцы два
Ў губу ўлажыў малойца новы,
З новай казкі—
Засвістаў.
Выскачыў з бярологі сумны воўк,
Ад голаду сухі, бы корч,
І бразнуў фосфарам вачэй

У хмельны цемень лесу.
Іскравіў голадам, самотнасцю
Вакол.
Паджаўшы хвост
І апусціўшы нізка морду,
Воўк сунуў між пнёў—
Апрыкрыла яму „цю-га“ людское.

II

Як даўны сын гушчару,
Які трымаў у страху
Магнатаў і князёў
І бараніў сярмяжны люд,
Так і цяперашні паўстанцаў атаман—
Янка Віхрабурны—
Хлопец з вёскі,
З буйнаю сям'ёю дзецюкоў
Палохаў тых,
Хто сюды прышоў з Пазнані і Варшавы
Панаваць.
Белыя былі арлы ў паноў на шапках,
Багнэты і нагайкі—у руках.
Матка боская з ксяндзамі—у хвасце.
Беларусь ад іх стагнала стогнам.
Беларусь апранута была
Ў пажарышчны бурнос паўстанняў.
А кіпці белаяпанскага агіднага арла
Ірвалі яе грудзі,
І сэрца трэпетнае
Скублі на жылкі-ніткі.
... Што рабіць?—
Завойкаў люд па вёсках,—
... Што рабіць?
Дзе воі нашыя?
Дзе нашыя чырвоныя саколы
З зоркай на шаломах,
З бурай вольніцы ў грудзях,

З полымем штандараў
На штыках?
Дзе воі Леніна?
Дзе?
— Тут!—
Гукнуў Янка Віхрабурны,—
Мы самі—ўсе па вёсках!
Хлопцаў грамада адзін ў адзін!
Ідзем у цёмны лес!
Чырвоны певень загуляе па маёнтках!
Зрываць будзем масты!
Як звяроў, трывожыць будзем
Панскіх наймітаў труслівых!
Мы вытурым іх з Беларусі!
Наш курганны край задушыць іх жыўцом;
Апынуцца яны, як тыя мышы, ў студні.
Нам не арліхідохлыя патрэбны,
А творчы і мазольны Серп і Молат!
Мы адваюем край!
Ён вольным быць павінен!
Вінтоўкі ўсе з заховаў павымайце!
Ідзем адваяваць жыццё!
На фабрыцы дагэтуль Янка працаваў
У горадзе, ён выведаў на сваіх плячах—
Адкуль на свеце ліха.
Бываў на сходках,
Кніжкі ён чытаў,
Вярнуўся ў вёску вольніцы байкар.
Вочы ў хлопцаў заблішчэлі.

III

Ноч і глуш
Спляліся між сабою.
Вандруюць, як разведнікі,
Між прысадаў векавых
У дзікай пушчы.
Над цёмнай шчэцю

Стромкіх дрэў
Вісіць над каркам сівай хмары
Яркамедны месяц.
Не месяц—
То, ў крыві карона,
Сарваная віхорам з галавы
Нязнанага бажышча.
Не месяц—
Чырвона-вогненнае сэрца волата
Блытаецца ў сумнай пустцы неба.
Не месяц—
Агромністая бурая лілея
Ў бяздонні шкла нямых пустотаў
Заквітнела.
А над борам
Па блакіце люстраў
Нехта рассыпаў вялікі коўш
Чырвоных, ядраных малін,
Пульхных, нібы вусны малалетак—
Зоркі.
Нехта рассяваў
Па вадзяністым шоўку
Зерняткі з рубінаў—
Зоркі.
Нехта тысяччу вачэй
Глядзіць уніз—у кудры бору—
І залатымі шпількамі
Коле пушчу.

Янка Віхрабурны
Толькі што прышоў у лес.
Прыдушаным авечым стадам
Ляжала воддаль вёска.
Часам даляталі стуль,
Бы спалоханыя птушкі,
Шумы-гукі:
Скрып варот,
Сабачы брэх,

Ні то гоман,
Ні то шэпт людскі.
Усё гэта лілося ў сэрца Янкі
Чароўнай музыкай,
Хмелем супакою;
Веяла яму ў вочы абразкамі
Гадоў даўно мінулых...

Абразок за абразком мігцеў,
Бы на заходзе сонца ззянне колераў.
Вось малы ён пастушок
З васільковым аганьком у зрэнках.
(Ў рэчку углядаючыся,
Ён заўсёды бачыў сам сябе,
Як быццам у люстэрку).

Старэнькі лысы дзед
З слязлівымі вачыма
Яму тады пры стадзе
Казак шмат апавядаў:
Пра ведзьмакоў, русалак,
Ваўкалакаў і разбойнікаў,
А больш за ўсё яму былі ў спадобу
Казкі аб асілках,
Што нарадзіліся ад зор.
Раслі асілкі тыя ў вокамгненне,
Высокія—бы хвоі.
З жалезнай булавою ў сто пудоў
Пускаліся яны па свеце вандраваць,
Біліся з змяямі,
З чароўнай, цёмнай сілай,
З панскім войскам,
З панамі,
Што гаротны люд душылі на прыгоне.
У тых асілкаў:
За пазухаю—сонца,
Месяц ясны—на чале.
Дзед памятаў прыгон—

жудасныя казкі-былі
Гаварыў малому Янку
Аб тым, што дзеялася
У маёнтках панскіх.
І кулаком старым сухім,
Пажоўклым, бы карэннем з-пад зямлі,
Трос стары ў бок маёнтка
Пана Скрыцкага,
Які здалёку белым дахам
Неба падпіраў.
Тады ў вачах патухлых дзеда
Палаў-агонь...

З дзівам паглядаў малы Янка
На маёнтак панскі.
І доўга задумённы смутак
Яго вачэй палацы акрапляў...
Там...

Ў аксаміце, золаце і шоўку,
Гадавалася, расла
Панская дачка Марына—
Белая і пухлая дзяўчынка,
Як-бы сатканая з пуху
Снежнабелага, лябяжага...
А вочы... вочы...
Ласкавыя, мяккія.

Гляне—
Цёпла на душы малога Янкі робіцца,
Бы песня жаўранка шчакоча яму вушы,
Бы васілёчкі песцяць яго губы,
І цэлы дзень тады
Шчасцем быў ён сыт.

А раз...
Апрыкраў ёй.
Сабакамі яна яго цкавала,
„Хамам“, „быдлам“ абазвала,
Як доўга на яе здалёку
Ён глядзеў.

Ён пахаваў глыбока ў душы,
Бы у труне,
Пачуцце кволае.
Памёр яго дзіцячы бог.
І злосць яго ўзяла.
Ў „мужыцкім“ сэрцы
Нешта гордае і гнеўнае палала...
Як быццам раптам
Сярод ціхага і сонечнага дня
Пакрылі неба хмары,
Віхор пачаў круціць,
Маланка заіграла—
І гораца і весела так стала.
Ён сам не знаў чаму,—
На Марыну болей не глядзеў.
Аднак-жа
Постаць гожая дзяўчынкі панскай
Ў яго грудзях жыла,
Атрутаю хмяліла яго думкі.
З пастушка зрабіўся Янка
Парабкам здаровым, стромкім.
Марына вырасла ў паненку.
І кожны раз, як ён яе здалёку прыкмячаў—
Успамінаў цкаванне.
І кожны раз расла і злосць
І гордасць.
І кожны раз, аднак, цягнула да яе...
— О, сэрца!
Сціхні ты, гадзюка, сціхні!
Не для цябе адроддзе панскае!
Каб загасіць агонь пякельнага каханьня,
Янка ўцёк у горад,
У незнаёмы горад.

IV

Горад...

Як калісьці ў дзяцінстве Янку вабіў лес,
Так яго пасля зачараваў вялікі горад:

Казка з каменя і сталі.

Горад

У зморшчынах глыбокіх, гулкіх вуліц,

У павуціне дротаў,

У рогаце машын,

У маланках—агнявіцах электрыцтва,

У хмельных скоках самаходаў і трамваяў.—

Нервовы і вар'яцкі горад

Кіпеў жыццём.

Як мурашкі

На карчы у лесе,

Кішмя кішэлі людзі.

Што дзень злаваўся горад,

Бы асілак грозны.

Гэта фабрыкі, заводы

Крычалі ў неба,

Высунуўшы ўверх страшныя коміны,

Што чадзілі абшары вышні

Туманна-шызым дымам,

Плявалі ў перламутравы, аблочны

Трон нябеснага тырана.

Грозным, гнеўным выкрыкам

Звалі фабрыкі.

Дрыжы, банкір і фабрыкант!

Свае хаўтуры чуеш ў гуку фабрык!

У бетонных курганах

Навекі ты заснеш.

Дрыжы!

Музыка, шампанскае, блудніцы.

І блеск кафе-шантанаў

Хай ліжучь твой распусны мозг,

Зацемраны агіднаю хваробай.

У сутарэнні сядзіць галодны твой нявольнік,—

У лахмоцях злосны,

З маланкай цёмнаю ў вачах,

З пракляццем у душы,

З матаршчынай на губах,

З сталёвым гартам у руках ;
Ён сатрэ цябе з зямлі,
Ён створыць новае жыццё.

Янка на ліцейным доўга працаваў.
На сходы тайныя хадзіў ён часта.
Там грамаце студэнты навучылі.
Паразумнеў, чытаў шмат кніг.
Шырокі, вольны, сонечны абшар
Горда думкі засвяціў.
Вайна і Рэволюцыя.
І Янка добра ведаў,
Што такое пан і фабрыкант
І што рабочы і мужык-бядак.
Гардзіцца ён пачаў,
Што належыць да той сям'і людской,
Дзе „костка чорная“ пакрыта
Мазалямі творчай працы;
Да той сям'і вялікай, братняй
На ўсім свеце,
Што будучыну, шчасце для людзей
З жалезнай сілай рве з рук
Пагніўшых і аджыўшых век свой
Багатыроў,
Якія хутка пойдучь у процьму
Тхлані, забыцца.

V

У гэтых думках-успамінах
Янка не прыкмеціў,
Як паўстанцы-хлопцы падышлі
Са стрэльбамі,
З харчамі,
З кулямётам.
Ажыла пушча...
Там гнезды сабе хлопцы парабілі,
І выходзілі часам з пушчы
Жаўнераў панскіх, нібы качак,

Паляваць.

А Беларусь, як-бы капусным рабаком,
Кішмя кішэла шляхтай і панамі.

Край завьў

Галодны, ранены.

Музыка панскі бізуном іграў

Па „халопскіх“ спінах,

Забіраў дабро,

Гвалціў матак і дзяўчат,

Пажарышчы па вёсках узнімаў,

Расстрэльваў народ.

І помста полымем гарэла

У сэрцах партызан.

Усе адзін ў адзін

Далі прысягу камандзіру

Змагацца за народ бядняцкі,

Трывожыць пана,

Знішчыць да канца.

А сведкаю была матуля-пушча.

Хто тры разы савою закугыкаў?

Хто будзіць пушчу сполахам паўночным?—

Малойцы Янкі знак даюць...

Чырвоны полаг неба.

Гарыць маёнтак панскі, як лучына.

І ноч успыхнула,

Прачнулася.

Спалохана чытае люд

Чырвоную прысягу

На аркушы мядзяным неба:

Помста,

Помста,

Помста—

За вёскі і за люд сярмяжны.

Гарыць маёнтак панскі.

Пажарышча рагоча, як вар'ят...

VI

Гарачы летні дзень.
У пушчы цень і халадок.
Пахне ягадай, грыбамі
І смалою.
Лепшага няма на свеце,
Як у лесе—у глушы
Сядзець грамадай маладой,
Гарачай і адважнай,
І сполах навадзіць на тых,
Хто крыўдзіць люд гаротны.
У кожную хвіліну ты гатоў
Змагацца за жыццё,
Пайсці на смерць за ўсіх гаротных.
Ты нібы на працягнутым
Над бяздоннем дроце
Скачаш.
Упадзеш—і скончана усё.
Ты чуеш, што жывеш...
Нібы змейкаю ў руках,
Смерцю і жыццём
Іграеш.—
Спакойна, з жартамі,
Палуднавалі хлопцы.
Раптам нешта шаснула ў кустах...
Прыбег разведнік:
„Пазнанцы акружылі лес!“
Ускочылі паўстанцы.
Стрэльбы ў рукі.
Усміхнуўся Янка.
Ведаў, што жаўнеры ў лес не пойдучь—
Пабаяцца.
А скуль дазналіся яны,
Дзе мы сядзім?—
То вынюхаў мой брат Лявон...
О, подлы... здраднік...

З даўных пор Лявон
Аконамам у пана Скрыцкага.
Гадоў мо' з дваццаць міскі ліжа панскія,
Як пёс.
Ён рассыцеў і панам сам зрабіўся.
Ён за паноў гатоў цяпер
На шыбельніцу ўзвесці
Не толькі ўсіх сялян—
І бацьку роднага.
Боль сумлення ў ім патух,
Як вугаль той у лужы.

— Здавайцеся усе..
Мо' вас памілююць.
Акружаны вы тут
Жаўнерствам польскім.
З лесу шпілька не пралезе.
Ты звар'яцеў, мой брат!
За што спаліў маёнтак?
Пан Скрыцкі—добры пан,
Вер брату роднаму—
Здавайся!—
Так соладка, так смачна гаварыў Лявон
З паўстанчай грамадой у лесе.
Пры гэтым выгляд у Лявона быў,
Як у святога.
Вочы—бы ў ягня:
Пакорлівыя, добрыя.
Сам гнуўся у бакі туды-сюды,
Як быццам без касцей ён быў.
І хітрасць, хцівасць вылезла наверх.
Лявон круціўся абаранкам,
Як пад карчом куслівая змяя.

А Янка—родны брат яго—
То бляднеў, то чырванеў,
Ён чуць стрымаў свой гнеў,
Уеўся пальцамі ў наган.

— Ты брат мне, кажаш, брат?
О, подлая гадзюка,
Хоць костка родная,—
Сабачым, панскім мясам
Абрасла...
Маланкі дзве блакітныя
Бліснулі грозна з Янкавых вачэй.
— Хлопцы! Плі!
Кашлянулі рэвальверы.
Лявон завойкаў, паваліўся.

VI

Мядовым сокам канюшыны
Пахне сонца.
Яно звiнiць-гудзiць
Жаўранкамі і пчоламі.
Залатыя, драцяныя косы сонца
Ў рэчцы замiльгалi,
Зайчыкі яго на гладкім дне смяюцца,
Ў апракiнутых унiз нябесах,
У люстэрцы з перламутру
З акунькамі срэбнымi гуляюць,

Зацiснуты абапал
Сцяною жыта,
Возерам аўса
Жвiрова-жоўты ўецца
Шлях.

У даль,
У даль,
У даль...
З прастораў хмельных,
Ярка-гучных
Кiдаецца ў пушчу доўгі шлях;
Уцякае ў хвойны цень з гарачыні.

Абапал шляху—
Ў сполаху застылыя вандроўцы.
Сям'я рабін да скрыўленага плота
Ціснеца;
Абвернутыя ў скруткі кужалю
Дрыжаць бярозкі.
А воддаль—ёлачкі,
Бы шэраг пірамід,
Уверх глядзяць.
Ім ветрык папраўляе складкі
На світках з вожыкавых голкаў.
А дзе-ні-дзе
На межах,
Каля мшыстых крушняў,
Што абраслі „сабачымі грыбамі“,
Вартуюць шлях
Крыжы...
То голяя, нязнаная істоты
Выпучылі грудзі ўперад,
Разгарнулі рукі ў шыры,
Выцягнулі шыі ўвышкі...
І безгаловыя нямеюць...
Нямеюць...
Бо не могуць гаварыць
Аб тых, што дрэмлюць у зямлі
На гэтым месцы.

Спіце, косці!
Тысячамі блукаліся па дарозе
Адвечна вінаватыя,
Адвечна загнаныя,
Адвечна прыбітыя,
Адвечна гаротныя
Сяляне—
„Бежанцы“.
Вас царскія нагайкі
Павыганялі з родных гнёзд,
Пускалі вёскі полымем і дымам:

Павыкурылі ўсіх,
Бы стады счумленых авец.
Ад немцаў забіралі
З-пад Нёмана,
З берагоў Вілі.
Ў вачах туга аб тым,
Што засталося.
Падушкі і цабэркі на павозках,
Жывёліны ад сполаху рыкаюць.
Пануры конь, пакінуты гаспадаром,
Ў задуме голаду дрыжыць.
І, як авёс з дзіравага мяшка,
Па дарозе трупы сеяліся.
Не плакалі па іх—
Бо не было калі, каму...
Сухія былі вочы,
Гарачыя ад распачы.
Маўчы, крыжоў сям'я,
А то застогне камень,
Заенчыць поле,
Віхор скалыша шлях,
Уздыбіцца пясок
Ў абшарах Беларусі,
Засыпле вочы сонцу,
Досуха загаціць рэчкі
Ад гневу-помсты.
Ад вогнішчаў-пажарышч
Нашых вёсак
Нямала пёкса шлях.
Нямала шлях у трасцы гойдаўся
Ад выбухаў гарматаў,
Ад рыку бомбы з самалётаў,
Ад кулямётнай ашалелай малацьбы,
Ад гіку-свісту вострадзюбых стрэльбаў,
Ад абозаў рознафарбных войск,
Ад конніцы здзічэлай,
Што ўсё поле здратавала.

На беларускіх гонях
Залішне многа
Канцэртаў смерці
Адбывалася.
У вопратках руінаў-папялішчаў
Беларусь галошанне казала,
Прычытанне рвалася з грудзей,
Кідалася, нібы град камнёвы.
Знізу ўверх—
Ў нямую сталь нябес!
Пракляццем білася,
Як той азябшы падарожнік
Б'ецца ў хату.

VIII

Гэй, шлях, маўчы!
А шлях наш не маўчыць...
Ганебны, тлусты польскі пан
Зноў яго ўзбудзіў.
Прачнуўся з крыкам.
Як нерв паколаты, балючы,
Дрыжыць наш шлях-дарога.
Войканне і плач расце,
З вёсак надыходзіць
Роем аваднёў.
Воблака пяску кудзеліцца над полем.
Конніца.
Павозкі.
Жаўнерскі брыль блішчыць.
Лаянка пазнанская.
Дзікі карнавал з пякельні
У грозна-страшным выглядзе
Соваецца па дарозе:
Адзін ў адзін сабраны ўсе
Дзяды старыя з вёсак.
Вяроўкамі звязаны рукі.
Па лысінах спяклася
Цёмнабурымі блінамі кроў.

Апухлі вочы на ссінелых тварах.
Акрываўлены кашулі на плячах
Ад шомпалаў жаўнерскіх і нагаек.

А побач з коннікам
Їдзе стары яўрэй
З вяроўкаю на шыі,
Другім канцом прывязан да сядла.
Сівую бараду,
З мясам вырваную,
Трымае польскі „рыцар“ у руцэ—
Вайсковая трафeya.
Па патыліцы
Старога б'е,
Каб той ішоў хутчэй.

На сялянскім возе
У вопратцы парванай
Сядзіць дзяўчына.
Прышнуравана моцна да сядзення.
Рукі пераціснуты вяроўкай.
К акрываўленым грудзям дзяўчыны
Жаўнер здзічэлы лезе.
Жарты строіць.
Ахрыплым голасам
Крычыць дзяўчына,
Плюючы ў твар жаўнеру.

О, гордая красуня,
Прыгожая і смелая Агата!
За што дзявочу чэсць тваю забралі?
За што такія здзекі над табой?—
Ты, Янкі Віхрабурнага сястра,
Разведніцай адважнаю
Была ў паўстанцаў.
Хтось падказаў жаўнерам...
Старога бацьку толькі што забілі.
Труп, мабыць, 'шчэ цёплы.
Брат—у лесе...

І вочы дзеўчыны,
Налітыя крывёй,
Маланкаю бліснулі ў бок жаўнера.
— Не злуй, пся косць!—
І штырх яе у бок.—
Не то йшчэ будзе!
А за грамадай, на калясцы,
Рассеўшыся вільможай,
Пан Скрыцкі ехаў сам.
Ён раптам загадаў,
Каб „арыштанты“ заспявалі
„Ешчэ Польска не згінэла“.
Нанова пад спякотай сонца
Катаванне пачалося...
На панскую пацеху
Спынілі ход.
Упартыя былі сяляне:
Замест гімна—
Мацяршчына...

IX

А побач жыта
Рухліваю густой сцяной.
І раптам...
Дзіва...
З жыта выскачыў
Атрад паўстанцаў...
Сполах...
Крыкі...
Страляніна...
Стогны...
Пан Скрыцкі першым паў ад кулі.
За ім—улан і конь,
Да сядла якога
Быў прывязаны стары яўрэй.
Пакінуўшы грамаду „арыштантаў“,
Жаўнеры уцяклі,
Забралі толькі сястру Янкі...

Ад злосці Янка скрыгатаў зубамі.
Цямнела у вачах,
А сэрца вугаллём
Пяклося у грудзёх.
— Агатка! Родная сястрычка!
Шчыра службу ты служыла люду.
З панскіх рук
Жывой цяпер не выйдзеш...
Я адамшчу...
І вочы—
Два агні
На бледным твары запалалі.
І сківіцы, бы абцугі,
Сціскаліся,
Скрыпелі.
І цела ўсё—
Сталёвая спрунжына:
Во-во,
Стралою смерці
Пусціцца ў дагонку
За катам польскім...
— За смерць нашых бацькоў
Пан Скрыцкі заплаціў жыццём.
Марына—адменай будзе
За Агату.
З мясам вырву з сэрца я
Каханне.

Х

Не ваўчанё
Над прыстрэленай ваўчыхай
Вые, прычытае,—
Марына, панская дачка,
Над забітым бацькам плача,
Б'ецца галавой аб жвір.
Ламае рукі,
Ўся дрыжыць.
Змрокі узнікаюцца, растуць,

Бы цёмныя густыя кудлы воўны,
Па лагчынах дыміцца туман.
У хвалях сівых хмарак
Месяц—човен залаты—
Плыве...
Марына ціха плача.
Не бачыць, што над ёю
Стаіць Янка—
Атаман паўстанцаў,
Той, каго яна калісь
Сабакамі цкавала...
Стаіць Янка.
Вачэй не можа адарваць,
Маўчыць.
Забыў ён бацьку роднага,
Забітага сягоння
Пад камандай пана Скрыцкага.
Забыў сястру Агату,
Якую во цяпер,
У гэтую хвіліну,
Жаўнеры мо' жывую рэжуць
На кавалкі.
Забыў пра тое,
Што тут нядаўна
Пракляў сваё каханне
Да панскае дачкі.
Ён бачыць,
Як дзіўная дзяўчына,
Стромкая, бы топаль,
Белая, бы снег,
Плача, убіваецца.
— Марына...—прашаптаў,—
Марына...
Марына ўскочыла на ногі,
Тварам да яго.
Ў адну хвіліну
Вочы высахлі,
Сталёвыя, халодныя.

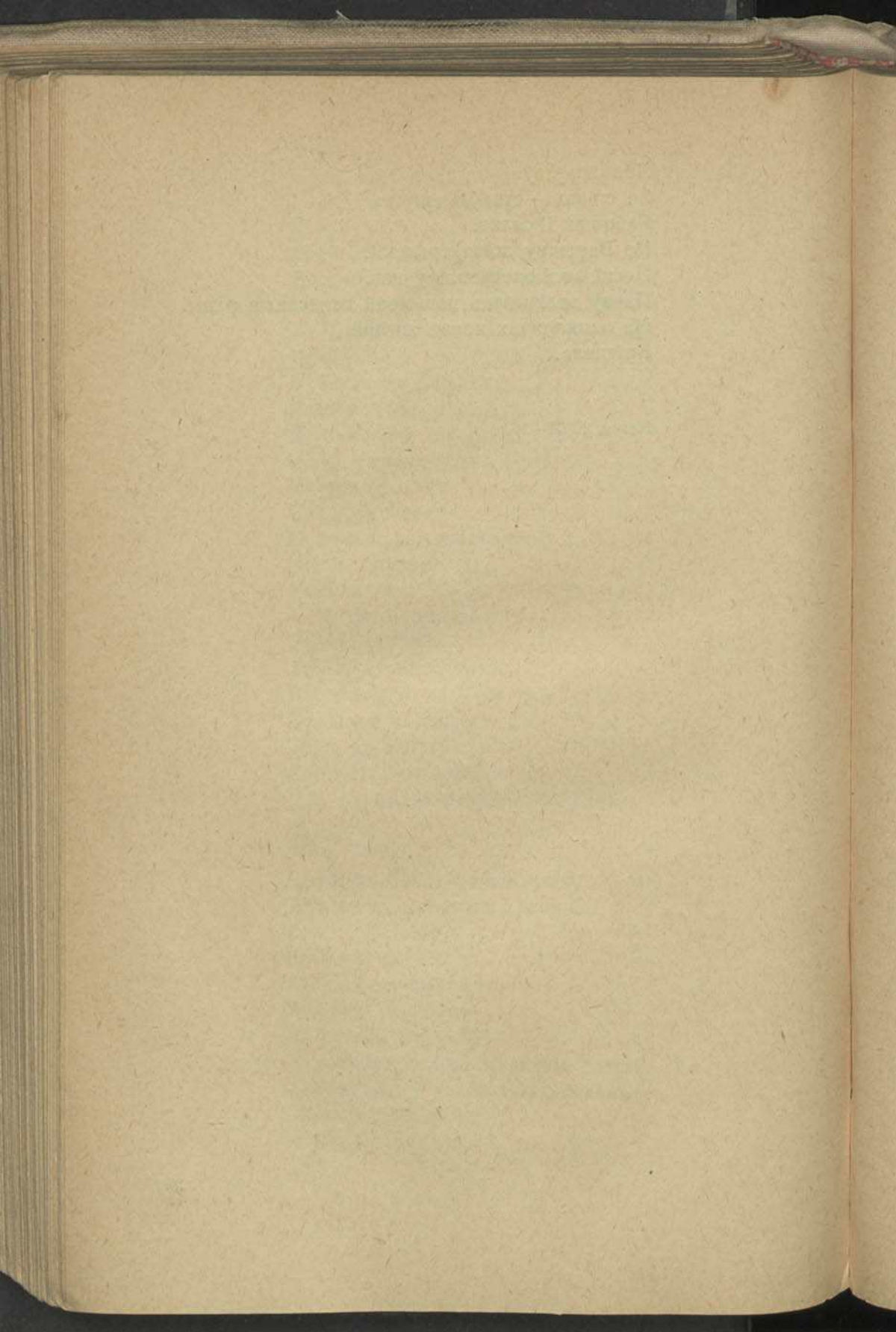
Пранізвазі яго
Пагардаю, нянавісцю,
Што з роду ў род
Жыве ў паноў
Да „чорнай, хамскай косткі“...
Прытомнасць да яго вярнулася.
— Дык вось якая ты...—
Прахрыпеў.
І рэвальвер бліснуў...
Раптам хтосьці ззаду
За руку яго стрымаў.
— Не страляй, мой брат,
Не трэба!
То была Агата.
Нейкім чудам вырвалася
З рук жаўнерскіх:
Уцякла.
— А ты, паненка,
Ухадзі скарэй.
Ты вораг мне. Жыві,
Каб бачыць, як і мы тут
Зажывем на славу.
Тады ад зайздрасці
Сама ты здохнеш.
Ідзі, адроддзе воўчае, адгэтуль!

XI

Прайшло йшчэ колькі дзён.
Адважная, магутная і гнеўная
Армія Чырвоная
Імпэтна, як віхор,
Гналася за сытым
Войскам панскім—
За стадам япрукоў,
Адкормленых амерыканскім салам,
Апанутых ў ангельскія шынелі.
На панскім карку
З страху

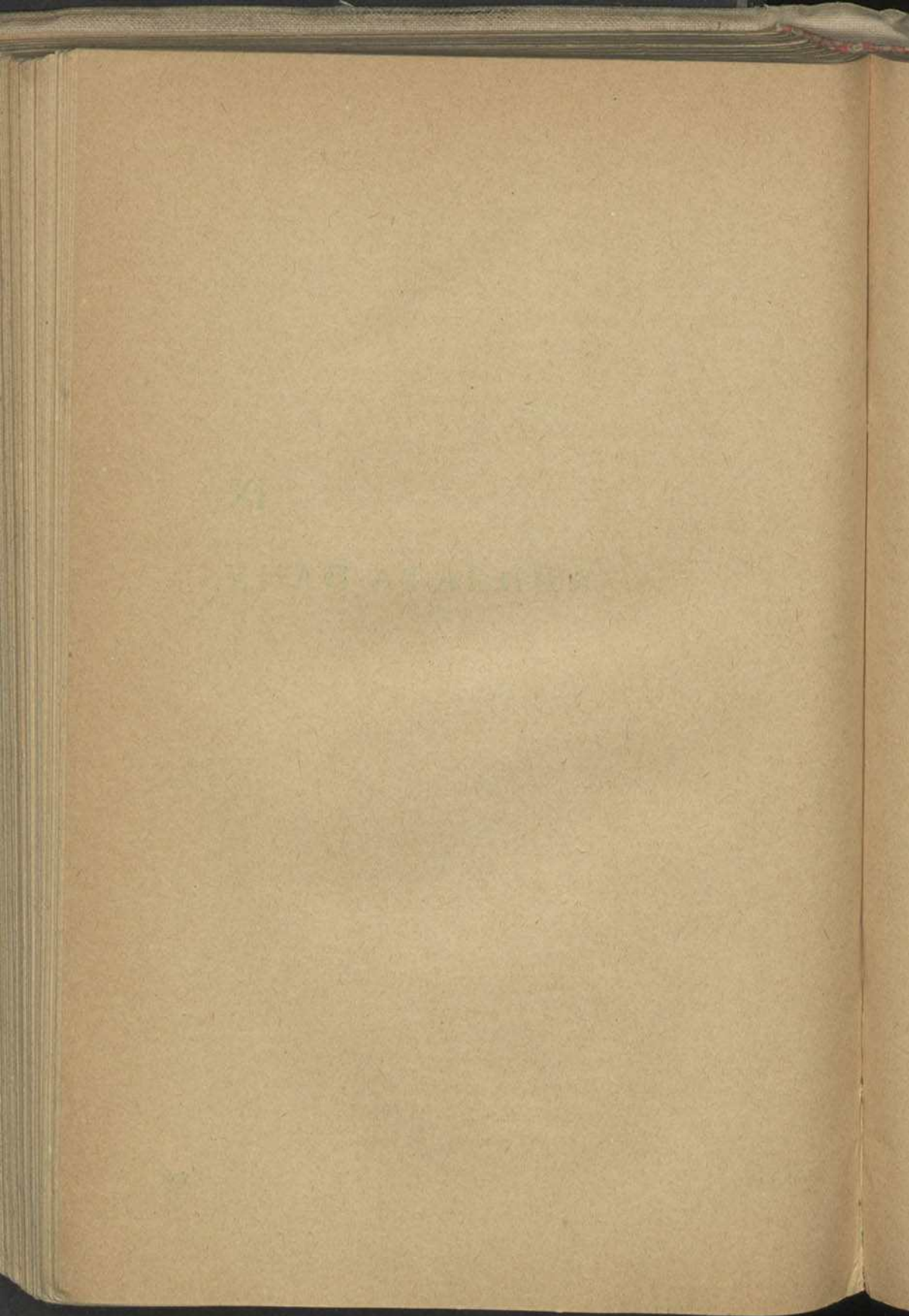
Лой дрыжэў.
За спінамі—сталёвы штых
Рабочых і сялян.
На Варшаву шлях трымалі.
Песні волі заспявалі ў нас.
Пачаў залізваць наш край нанесеныя раны.
На папялішчах новае жыццё
Квітнела...

Менск, 20/III—24 г.

IX

АДПЛАТА ПАНУ

АДПЛАТА ПАНУ

(З часоў паншчыны)

I

Там, дзе стромкія бярозкі,
Сіднем селі хаткі вёскі.
Каля вёскі,—выган роўны,
А за выганам—загоны.
За загонам—лясок.
За ляском за тым ускок
Лез у неба, лез да зорак
Адзінокі стромкі ўзгорак,
А на ўзгорку—роўны пляц,
Дзе свяціўся дом-палац.
Нібы злое бяльмо-вока,
Той палац бялеў здалёку.
Жыў на ўзгорку на крутым
Пан сляпы ў палацы тым.
Людзі скардзіліся надта
На благога пана-ката.
Не за цяжкую работу,
Не за вечную турботу,
А за іншы, горшы здзек
Слязмі плакаў чалавек.
Не мазоль людзей палохаў,

Не ад працы бедны вохаў,
Не ад горкае нядолі
На шырокім панскім полі,
Не ад крыкаў цівуноў,
Не ад свісту бізуноў.—
Бо на панскіх на загонах
Так-сяк звыкліся з прыгонам,
У хацінах курных цесных
Часам цешыліся песняй;
Песня ймкнулася ўгару
На высокую зару,
І адтуль чырвоным птахам
Біла крыллямі аб дахі:
Зыкі брызгалі яскрава
На абшары, на дубравы.—
Дзеі горшыя былі,
К ім прывыкнуць не маглі:
Вочы панскія сляпыя,
Як ражонішчы, страшныя,
Бедных рэзалі-калолі
Аж да страшнага да болю:
Той сляпы, той панскі зрок
Пранікаў людскі куток
І даводзіў да дрыготаў.
Адпадала і ахвота
Жыць на свеце—бельмы пана
Аж да вечара ад рана
Ўсіх калолі як сукі,
Як сталёвыя цвікі:
Пан сляпы, а заўжды знае,
Дзе дзяўчына маладая,
Дзе красуня-маладуха,—
Да яго даходзіць слуху.
Да сябе з вясковых хат
Згоніць пан усіх дзяўчат;
Корміць мясам, поіць мёдам,
Кружыць гучным карагодам.
Граюць скрыпкі і басэтлі

На ігрышчы панскім гэтым
Дзень за днём, за ночкай ноч,
Ажна іскры сыплюць з воч.
На благія жарты-кпінкі
Пан ім ладзіць вечарынкі.
Ён у шумным карагодзе
Страхаццё на іх наводзіць,
Бо іх мацае рукой:
Робіць спробы над красой.
А каго з іх спадабае—
Застаецца пасля балю...
Быў тут сведкай слёз і стогнаў
Бедны стараста прыгонны.
Ён зганяў сюды дзяўчат.
Воля пана—то не жарт.

II

Раз пад вечар громка, строга
Кліча старасту старога
Пан сляпы к сабе ў камору,
Кажа: „Во якраз у пору
Ты прышоў! Наладзь гульнію,
Знаеш, так, як я люблю!
Калі не, дык закатую,
Галаву здзяру пустую!
Пасяку цябе на мяса—
Маім выжлам на каўбасы.
Мой фурман на гэта зух,—
Выб'е твой мужыцкі дух!“
Мужычок стаіць, трасецца:
„Дзе схавацца? Дзе тут дзецца?
Заклююць, з'ядуць сяляне,
Мне жыццё пякельнай стане.
Вось паганства, вось брыда,
Проста гора ды бяда!“
Вышаў стараста з пакояў.
Над зямлёю зорак роі

У сінявых у пасцелях
Люду штось казаць хацелі.
Во-во скажуць слова, сказ,
Шэпнуць люду ўніз хоць раз...
А над гаем над хваёвым,
Пад абшарам пад сталёвым
Ціш вісела ільдзяная,
Ціш смяротная, нямая;
Жудзь дрыжэла на палях,
На цяністых пустырах.
„Гэй, нябёсны божа, дзе ты,
Ў рызах вогненных адзеты?“
„Дзе ты?“—водгалас гавора
На шырокім на прасторы.
„Дзе ты?“—кажа цёмны бор.
„Дзе ты?“—крык плыве дазор,
„Што-ж ты бедных не ратуеш?
Ці не бачыш? Ці не чуеш?
Мы-ж папоў тваіх паілі,
Мы-ж ксяндзоў тваіх кармілі,
Мы-ж маліліся шмат год
Да хмялення, да хрыпот...
Мы падлогу білі лобам,
Святкавалі свята добра.
Ў нашых хатах у старых—
Малявідлы ўсіх святых.
Пад мядзянымі званамі
Чорнарызнікі над намі
Жартавалі ў тлустым целе,
Вартавалі нашу цемру.
Гулка бомкалі званы,
Ці не хлусілі яны?
Мо' ўсё выдумкі і глумы?“—
Так старэнькі думаў думу.
А нябёсныя пустоты
Навадзілі на маркоты...
Дзед пусціўся нацянькі,
Дзе луналі аганькі.

Нібы страхі-чорнарысы,
Нібы кнігі-летапісы,
Хаткі-труны, хаткі-цені
Смялякамі ўсе мігцелі.
Пад нагой квахтала гаць.
Дзед пачаў дзяўчат збіраць...
„Гэй, на згон-прыгон да пана!
Пабалюеце да рана!
Хто шкадуе сваю цноту,
Дык бізун паддасць ахвоты!
Падбярэце, дзеўкі, хор
І да пана сыпце ў двор!
У святочных у намітках,
У суконных новых світках,
У гарсэціках, каралях
Трэба быць на панскіх гралях.
Гэй, у двор на згон-прыгон!“
У адказ ён чуе стогн.
Ён ідзе ад хаты ў хату.
Крык і плач. Усе дзяўчаты
Ў хмызнякі-кусты наўцекі
Ад такой гульні-пацехі.
Шмат страхоця, шмат жуды.
Дзе ратунак ад бяды?..

III

У палацах пан сярдзіты,
У атлас увесь абвіты,
Ловіць зыкі, слухам сочыць,
Жмур і жмур сляпяя вочы,
То не вочы—смерць вачэй,
То сляпы агідны змей.
А музыкі ў гулкай залі
Ладзяць скрыпкі і цымбалы.
Вось прыносяць пачастункі—
Рознай ежы, розных трункаў.
Сыплюць лёкаі слаўцы,

Сыплюць градам малайцы.
Скрыпы, рыпы, шэпты, піскі
Па кутках далёкіх, блізкіх.
Чэлядзь панская па модзе
Валаводы валаводзіць.
Што не йдзе сюды хутчэй
Гурт сягоняшніх гасцей?
Пан рукой сваёй варушыць,
Ўвесь ён—слух, увесь ён—вушы.
Адкідае, як лупіны,
Шэпты слугаў, іх вазніну,
Ловіць шолах са двара,
„Што не йдуць? пара... пара...“
Разважае ён паволі,
Прыслухаецца ён болей.
Слух, як шпілька, навастроны.
Ўсе магчымыя законы
Праступае яго слух,
Як нялюдскі нейкі дух.
Ў яркасць дня, у цемень ночы
Пану слух—другія вочы.
Не пабачыць—слухам возьме.
Не дасць пудлы пан вяльможны.
Ён сляпы, ды хоць-бы што—
Дзіўна чуе, як ніхто.
Вось, здаецца, тыя „госці“...
Пан на дзверы вушы гострыць.
Так, ідуць. І толькі двое
Увайшлі ў яго пакоі.
Злосць сваю ён перамог:
„Гэта рух дзявочых ног!“
Крок саромлівы, пудлівы,
Неадважны, негуллівы.
Аksamітная дарожка
На сабе ледзь чуе ножкі.
„Маладзенькая, так, так...“
Вось у гэтым—самы смак...“
Крок лапцёў тут не да толку—

Коліць слух калючай голкай.
Пан злуецца: што за звода?
Хто ў лапцях тут робіць шкоду?
— Ты? мой стараста? Ну, ну?
— Дзеўку я прывёў адну...
— Ці-ж адну? Ой, дам гультаяю!
— Спадабае пан, я знаю!
Уцяклі ўсе. Дай, пан, веры,—
І старэнькі—шмыг за дзверы.
А дзяўчына слёзы лье.
Пан бярэцца за яе...
— Дык чаго-ж ты? падыйдзі-жа!—
Кажэ пан—ты пакажыся!
Я агледжу без прынукі,
Замест воч—я маю рукі.
Ацаню красу тваю,
Палюблю ці праганю.—
Прыцягнуў і—мац рукою.
— Пан, злітуйся нада мною...
— Бач і голас у дзяўчынкі,
То не голас—ручайка!
Валасы твае, як пух,
Словам, стараста мой—зух!
Шчочкі гладкі—маладая.
Тварык—жар, то кроў жывая,
Мабыць чырванее цела.
Во халодная—збляднела...
Губкі пухлыя маўчаць,
Грудкі поўныя дрыжаць...
Пан ёй гладзіць рукі, плечы,
Штось балмоча недарэчы,
А яна глядзіць на бельмы
Злой, агіднай, дзікай шэльмы,
І нязнаны смертны страх
Б'ецца ў тропаткіх вачах:
Пад схаванай панскай грозьбай
Скамянелі яе просьбы.
— Бач, як гнецца стан дзяўчыны,

Ты трасешся, як асіна...
Аб зубок стучыць зубок,
Ты не бойся, лебядок!
З галавы да ног агледжу
Я рукамі, як належа.
— Ой, панок, хай будзе досыць, —
На каленях шэпча-просіць.
— Ты чыё, дзіця маё?
— Дочка старасты твайго.
— То няпраўда!—кажа хтосьці,—
То няпраўда, ягамосце!
Далібог, не доч мая,—
Кажа стараста,—твая!
(За дзвярыма прытаіўся,
Як не трэ́ было—з’явіўся).
Пан калісь і маю бабу
Да сябе ў пакоі вабіў.
Ты пакінуў тады ёй
Водслед похаці тваёй.
Гадаваў тваю дачку я,
І цяпер яе шкадую,
Так чыніць бясконца здзекі
Непрыстойна чалавеку.
У грудзёх тваіх цяпер
Вые, рвецца дзікі звер.
Пан, дастаў ты асляпленне
І на вочы, й на сумленне,
Вось цяпер на пана-ката
Надышоў і час адплаты.
Я ў граху табе служыў,
Я пакутаваў—не жыў.
Як дугу, ты гнуў мой карак,
Праз мяне ты знойдзеш кару.—
І дзяўчыну, дзед спакойна
За руку вядзе з пакояў.
Пан крычыць: „Сюды!Гайдук!“
Будзе старасту каюк.

IV

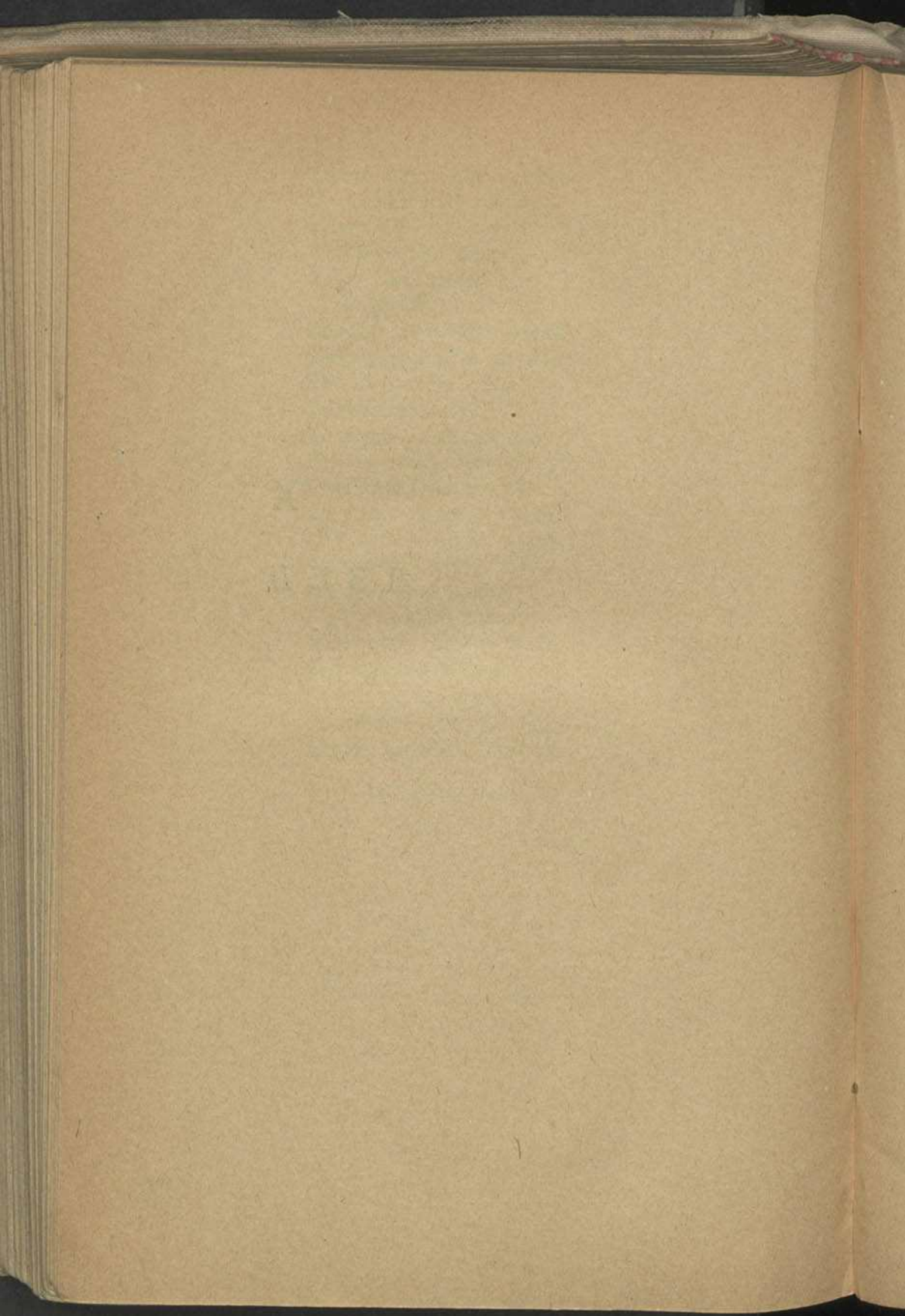
Восень. Цемрадзь. Ноч сляпая,
Вельмі ціхая, глухая.
Спіць палац у жудкіх чарах,
На нябёсах хмар атара.
У ваўнянай паласе
Патанулі зоркі ўсе.
Цьма сляпым бяльмістым вокам
Абхапіла свет шырокі,
Загуляла з цішынёю,
Паплыла над шырынёю,
Ўсе запоўніла куткі,
Пустыры і хмызнякі.
Чуць шапталіся бярозкі.
Спала поле, спалі вёскі.
Сон з дрымой удвух луналі
Па-над змрочнай, немай даляй,
Сажу сеялі уніз
Сярод хатак, сярод хмыз.
Што за крыкі апаўночы?
Мо' каго хто рэзаць хоча?
Чаму неба заквітнела?
Чаму глеба счырванела?
Што за ночны нейкі сход?
Куды ймкнецца так народ?
Панскі ўзгорак грае, ззяе:
Вечарынка агнявая.
Нібы сонцам асвятлёна,
Цветам пышным аздаблёна.
Панскі дом на той гары
Як-бы ў водблеску зары.
Як удзень, уночы светла,—
Гэтак цёпла, гэтак ветла,
Варна, нібы сярод лета.
Што за дзіўная прымета?
Панскі дом блішчыць, як жар,—
Гэта бухае пажар...
Асталіся там на ўзгорку

Толькі печ і падмуроўка,
Да апошняй галавешкі
Спапялілася ўсё рэшта.
І загінуў пан блгі
Ў тым пажарышчы-агні.
А назаўтрае па вёсках
Пайшла чутка-пагалоска,
Нібы стараста з дачкою
Ўночы панскія пакоі
Падпалілі, уцяклі,
Бо нідзе іх не знайшлі.
Вельмі скора, вельмі хутка
Гэта спраўдзілася чутка,
Як агонь пайшоў гуляці
Над суседнім над палацам,
Як маёнткі паміж сёл
Пагарэлі ўсе вакол.
Доўга помнілі сяляне
Той палац сляпога пана,
Яго жудасныя балі.
І паны не забывалі
Цэлай панскай грамадой
Дзеда-старасту з дачкой.

Менск, 1918—1922 гг.

Х

Д З Е Д

ДЗЕД

I

У вянок убіраецца восень,
У вянок з ацвядзелых лістоў,
І пільнуе сякер адгалоссе,
І вандруе між дрэў, між кустоў.

То дажджом пачне плакаць на рэчцы,
Безупынным, драбнюткім, бы шрот;
То праменнем на небе ўсміхнецца,
Абалье яркім сонцам чарот.

Гляне сумна на цёмныя ўзгоркі,
Кіне вокам на поле, лугі,
Завядзе між сасонак гаворкі,
Затрасе на балоце стагі.

Па гасцінцы жабрачкай кульгае,
Штось шапоча на сон іржаню;
Пад акном ваўком шэрым мільгае,
З азяродам вядзе калатню.

Нібы кот, драпяне акяніцу,
У завэндзаны комін зірне;
Запяе, загалосіць начніцай,
Пук саломы з страхі скубяне.

Туманом апранае фальварак,
Нібы ў шэры, вільготны кажух,
Вараннэ падбухторыць да сварак,
Вырай птушак спляце у ланцуг.

Зробіць зыбку з асвера над студняй,
Закалыша туды і сюды,
Завядзе свае спевы марудна,
Хоць давіся ад гэткай нуды.

Восень ценем палохас, труціць
Адзінокія мутныя дні;
Кожны раз жменьку хвіль яна скруціць;
Ноч раней затуляе лугі...

Ноч расце і расце, нібы казка,
Цёмным ценем між стромкіх барын.
Сябру дню уступае, як ласку,
На жыццё надта мала гадзін.

I

Гудзіць малатарня на доднік,
Коні шчыра пільнуюць свой круг,
І драцянкай фарсіць малы шкоднік,—
Абарваны свавольнік-пастух.

Як загойкае грозна і злосна,
Як тыркне пугаўём пад аброць,
Дык аж коніку робіцца млосна,
А дагэтуль ішоў самахвоць.

То паправіць хамут гаспадарна,
Раптам лейцы без толку рване...
„Галапуп!—хтось крычыць,—што так марна?
Не кіруе, а толькі псуе!“

У таку малатарні у губы
Снапы сам падае гаспадар.
Аж скрыгочуць сталёвыя зубы,
Паядаюць і жруць глебны дар.

Падавайце шывчэй без спачынку—
Звядуць торпу збажыны цалком.
А зярняты мільгаюць пад скрынкай
Залацістым, жывым ручайком.

Дзеўка віламі ўверх падкідае
Саламяны скалмачаны пук:
Мо' збажына схавалася тая,
Верыць нельга—крадзецца з-пад рук.

А за ёй гаспадаравы жонка
Прабівае салому ямчэй.
І журчыць, як крынічка, гамонка,
Ідзе праца хутчэй і хутчэй.

III

Дзед граблямі гартае з зярнятаў
То саломку, то жмут каласоў;
А ён сам у саломе калматы,
Мужычок старадаўніх часоў.

Захадзілі ў яго раптам грудзі,
Як на зло, граблі выпалі з рук,
„Што тут будзе далей? Што тут будзе?
Звар'яцеў мой сыночак Лаўрук“.

„Звар'яцеў, як вярнуўся ён з лесу,
Скуль на шляхту ішоў з грамадой.
Нешта ў голаву смешнае лезе,
Жэніць глупства з падумкай дурной“.

„Сквапным вокам глядзіць на комуню,
Хваліць новы парадак і лад.
Свой язык вечна муліць і муліць,
Ці пацягнеш сыночка назад?“

„Бярэ сполах, як глянеш на ўнучку,
Стала нудна ёй тутака жыць.
А бажніцу назвала анучкай,
З айцом-богам пайшла на нажы...“

„Скуль у парабка пыха такая?
Язычок у яго скуль такі?
Ён туман мне у вочы пускае,
Не йдзе роўна—а верне ў бакі“.

„Як Спалком падарыў стары хутар,
Дык жыві, багацей і сыцей,
А яму захацелася гуртам.
Вось знайшоўся такі грамацей!“

IV

Стары думае горкую думу,
Смокча люльку, дыміць і дыміць.
Раптам крыку наробиць ён, шуму:
„А што дзеўка без дзела стаіць?“

„Не да смаку, мабыць, наша праца,
Не ў спадобу ржаны каласок?
Не зявай, маляваная цаца!
Далібог, дам граблямі пад бок!“

„Ты зрабілася паняй вяльможнай,
Як у горад вучыцца пайшла?
Без цябе абыйсціся тут можна,
Можаш смела ісці, скуль прышла!“

Вось унучка заплача, здаецца,
Круглы тварык гарыць, нібы жар,
І спрытней за работу бярэцца,
І спяшыць, бы забухаў пажар...

Рупнасць вырасла з новаю сілай,
Граблі, вілы свой зык завялі;
Да работы вялікая міласць
У грудзях забуяла сям'і.

Рос імпэт, аж завыла салома,
Закружыла, бы рой лясных пчол;
А да працы ніхто з іх не зломак,
Ажна сцены дрыжаць навакол.

Ловіш рытм кемных рук у паветры,
Проста дзіва, як граблі трымцяць;
Граюць вілы, спяваюць пад ветрам,
Хусткі баб мігацяць, мігацяць.

Цела гнецца рухава, упарта,
Разыгралася, рыпае косць;
Зніклі кліны, адкінуты жарты,
Вока сыпле і строгасць і злосць.

Стог саломы расце на гумнішчы,
Жыта рэчкай плыве і плыве.
Малатарня тарпу скоро знішчыць,
Да астатку яе глымзанае.

Хадыром ходзіць стары будынак,
І дрыжыць пашурпачаны дах,—
Такі шум, такі тлум—быццам рынак,
Аж кругі мітусяцца ў вачах.

Проста любя глядзець, як работа
У руках гарапашных кіпіць.
Тут і цяга да працы, ахвота,—
Любяць працу, як есці, як піць...

V

А газніца стаіць на драбіне,
Воўчым вокам глядзіць на людзей;
І здаецца, буркне зара з клінай:
„Хоць-бы кончылі працу скарэй!“

У адказ раптам шась—стала ціха,
Нібы д'ябал упутаўся сам;
Чутна лаянка дзеда: „Вось ліха,
Стары пас, стары пас папалам!“

Гэты пас мужыку быў назолай,
Вечна рвалася старая гніль;
На вяку сваім пас вакол колаў
Шмаргануў не адну сотню міль.

А цяпер стары пас толькі шкодзіць,
На цярплівасць людзей вядзе гарт;
Рапаруй яго—ён валаводзіць,
Цёнгля рвецца наўмысне, на жарт.

Хоць гадзіцца ён толькі на дзягі,
На падшыўку к атопкам старым,—
Гаспадар да яго мае цягу,
Налажыў на яго свой „хэрым“.

Стары пас толькі латай і латай,
На яго сваю скуру хоць здзень.
Няма грошай, бядуе араты,
Адлажы малацьбу на ўвесь дзень.

VI

Шчыра пот выцірае сямейка
І дахаты ідзе на спачын.
На гумнішчы жалобіць жалейка,—
Пастуха абавязак і чын.

Ускарабкаўся ён на каняку,
Нібы смоўж да апенькі прыліп;
Зняць хамут і забылі,—знявага,—
Клешчы старыя водзяць свой рып.

Голаў конь уніз хіліць, варушыць
Да халоднай пахучай расы,
Хамут з'ехаў на самыя вушы
І кудлаціць і рве валасы...

Лейцы путаюць ногі у петлі,
Ў бруднай лужыне мокнуць аж—грэх;
Прысядае каняка басэтляй,
Як глядзіш на яго—бярэ смех.

Раптам сучка завыла пад бокам,
Нібы зараз каня з'есць жыўцом;
А каняка не міргае вокам,
Рупна корміцца цвёрдым сіўцом.

Водзіць хлопец тым часам тры ноты,
Талялюкае ён узапар.
Галасней паўтарае з ахвотай,
У пузыр аж надзьмухае твар.

Салавеюць блакітныя вочы,
Забывае сябе ды ўвесь свет.
У таку ў гэты час хтось мармоча,
Злосна венікам шморгае дзед.

VII

Стары вечна работу знаходзіць,
Бо заўсёды яе проста цьма;
Вечна тупае, ходзіць і ходзіць,
І памерці на'т часу няма.

Кучу жыта шаруе, шліфуе,
Пачынае мятлою мясці;
На язык часам зерне спрабуе,
Адкідае пылінкі, асці.

І на збожжа зірне без дакукі,
І кіўне галавой кожны раз:
„Мазалі хоць скалечылі рукі—
Умалотнае жыта у нас!“

„А чысцюткае—проста на дзіва,
Гарфаваць і не трэба, дальбогі!
Без званца і ядрона да мліва,—
Будзе белы ў нас хлеб, як пірог“.

Але радасць асела на месцы,
Ашчавеў браджатлівы язык:
„Без мякіны хлеб прыдзеца есці?!“—
А да гэтага дзед не прывык.

„Без мякіны... Ды гэта-ж распуста!
То-ж ашчады не будзе ніякі!
Без мякіны... Кяпство гэта, глупства,
Без мякіны хлеб страціць свой смак...“

Дзед правёў па бакох спрытным вокам:

„Каб не ўгледзеў, часамі, сынок...

Не стухлее дабро ад урокаў,

Як прыбавіцца лішні пудок...“

І давай шуфляваць зноў да кучы

І пазадкі й мякіну назад:

„Усёроўна хлеб будзе пахучы,

Смакаваць будзеш, рад ці не рад...“

„Шмат спарней будзе хлеб наш з мякінай,

Не праколе, як шыла, кішку.

Парасцёртую разам з збажынай

Я глытаў яе шмат на вяку“.

„А мякіна у хлебе не шкодзіць,

Не зашкодзіць і франтам маім“.

Аднак дзед аглянуўся, як злодзей

Пры учынку агідным сваім.

VIII

Сам з сабою дзед ціха гамоніць,

Нібы гутарку з духам вядзе;

Так сумленне і гонар бароніць,

Сваю казку жыцця так пляце.

Улюблёна глядзіць ён на жыта,

Зморшчыць лоб у гармонік стары;

Нібы сэкрат тут нейкі зарыты,

Тастамэнты мінулай пары.

І не скеміш, не сцяміш, не злічыш

Тоўсты жмутак працоўных гадоў.

„Бог святы, ці яшчэ павялічыш?

Ці не годзе ужо? ці не дб?“

„Хіба мне, бадай, не давядзецца
На вясну ды з сывалкай гуляць:
У грудзях штосць хрыпіць і, здаецца,
Хутка кіну людзям дакучаць...“

„Ці так будзе, як бае унучка,
Мне хацелася-б ведаць і знаць.
А памерці цяпер так нязручна,
Хоць яшчэ мне шажыць гадкоў з пяць...“

Вось зірнуў ён убок на газніцу,
Мільганула і згасла яна.
А на небе красуе зарніца,
Адбіваецца ў шыбах акна.

А на небе малюнкi і фарбы
Замільгалі, каб зрок паланіць.
Як-бы нейдзе далёка пажар быў,
Як-бы нейдзе дымілі агні.

І чаго ты, чаго не пабачыш
У багатых у фарбах у тых:
Хмарак воблікі пераіначыш
У сямейкі істотаў жывых.

Там на глебе агнёвых калёраў
Буйны мак крышталёвы цвіце;
Там, апрануты ў яркія зоры,
Волат лапці з праменьняў пляце.

Кожны лапаць—вялікі, як хата,—
Пурпуровым світаннем мігціць.
А вакол гэтак пышна, багата
Срэбны, казачны замак стаіць.

Там у сажалках яркачырвоных
Качкі белыя ціха плывуць.
На бліскучых, прасторных загонах
Тры музыкі сівыя ідуць.

І глядзяць на усход, там дзе слонка
Мігаціць, як вуглёвы арэх.
На купінах варожаць сасонкі
І бялеюцца ў хмарах, як снег.

IX

Раптам хмары з нябесных аблогаў
Паплылі на край неба, на бор.
Бы загад выпаўняўся тут строгі—
Зрабіць вольны блакітны прастор.

Велічэзнай празрыстаю міскай
Неба ціха лягло на зямлю;
Нібы маці над кволай калыскай
Шапянула дзіцяці „люблю“.

На платох тчэцца шоўк павуціны,
І кудзеліць над хаткай дымок;
Пад акном млее чырвань рабіны.—
Будзе слаўны, пагодны дзянёк...

„Баб'е лета“ аздобіць шыр-ніваў,
Закрасуецца сонца ярчэй..
Утаропіць на рунь-зеляніву
Міліёны лагодных вачэй.

Пазалоціць дубы на гародзе,
Прыгалубіць кудравы гушчар;
На лістоў дыване ў карагодзе
Будзе шастаць на цэлы абшар.

Пакуль шэрань засрэбрыць сівізнай
Абамлелай зямлі кожны крок,
Пакуль лес апранецца ў бялізну,
Пакуль рэчку абхопіць лядок.

X

Вось зарыпалі хрыпла вароты,
Дзед зірнуў на гумно, на хлявы.
„Трэба сёнейка вымазаць боты—
Пацвярдзеюць ад мокрай травы!“

Як угледзеў хлапца, крыкнуў строга:
„Што галуздаеш, шэльма, псякосць?
Быдла ў хлеве стаіць, бойся бога,
Ты бакі абіваеш, як госць!“

І паплёўся старэнькі дахаты
Растрывожаны, злосны такі.
„Неяк пахне ад печы занадта,
Мабыць Наста пячэ праснакі“.

„Да кармежкі мае вельмі рупны,
Не сняданне рыхтуюць а пір;
Ўсё адразу пажруць неадступна,
Гаспадарку ўсю пусцяць у вір“.

„А з'ясі хоць вала і карову,
Дык за гэта ўсё гонар адзін!“—
І насупіў калматыя бровы
Старасвецкі дзядок-селянін.

„Ну няхай! Я ўжо выпусціў лейцы,
Хай сыноч гаспадарыць! Мне—што?
Як унук на яловай жалейцы,
Пралюлюкае лёс нізашто!“

„Увесь пот, каб іх няньчылі голых,
На кішку прапускаюць яны!
Сабяруць галадранцаў вясёлых
І ядуць з верашчакай бліны!“

„А каб грошы гарусціў мой Янка,
Гэта-ж—фэ!—грош мазоліць яго!
Гэткіх дзетак хай спаліць маланка!“—
І дзед плюнуў ад сэрца ўсяго.

XI

Азірнуўся дзядок на дзядзінец,
Кінуў вокам на свіран стары:
„Прызапасілі новы гасцінец,
Загавеш душой без пары?“

„Дзе прапала сякера з-пад ліпы?
Хоць-бы латаў цяпер частакол!“—
І ад дзедава гнеўнага крыку
Разляцеліся куры вакол.

„Дзе прапала сякера? Гэй, чэрці!“—
І пайшоў на дрывотнік шукаць.
„Кожны дзень ад іх можна памерці,
Каб іх зыбала чортава маць!“

І ён поркаўся ў трэсках, у кучах,
І рукамі галішча капаў,
І хрыпеў на смяці, на анучах,
Нібы скарб тут багаты шукаў.

Вось знаходзіць сякеру нарэшце
І давай узірацца, глядзець,
Ці сядзіць тапарышча на месцы,
Ці не выскачыў клін, як шальмец.

Вастрыню пазурамі прабуе
І ківае сівой галавой,
На дзядзінец увесь ён гвалтуе:
„Гэта-ж проста загуба, разбой!“

„Крымінал! дзе падзеліся людзі?
Гэй, сюды, акаянцы! сюды!
Гэта-ж свет такі грэх не забудзе!
Нарабілі тут процьму бяды!“

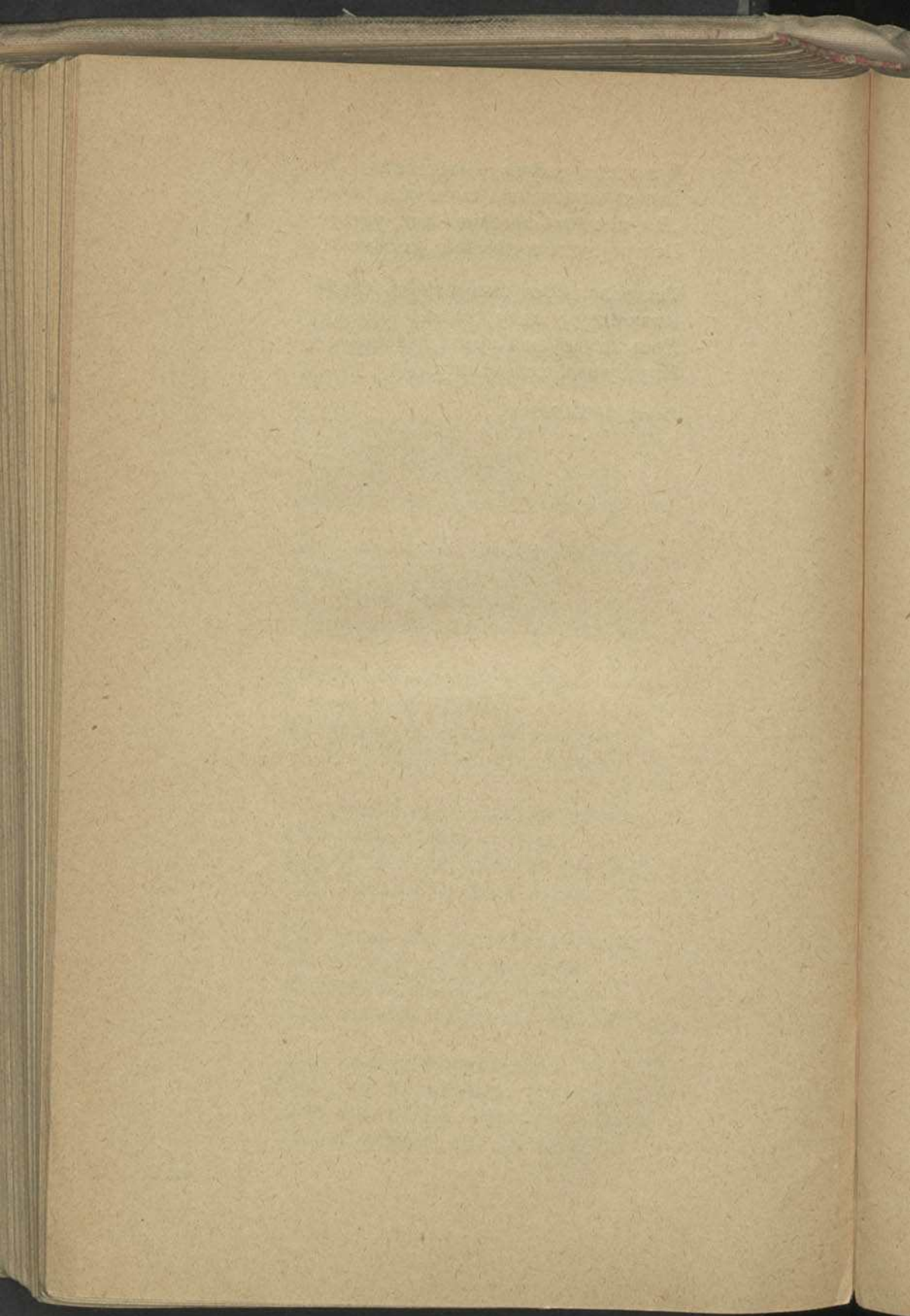
Нібы двор аблягло пажарышчам,
Бягуць з хаты усе на садом.
„Гультаі! пашчарбалі лязвішча!
Хоць ты лезь на сякеру вярхом!“

Дзед пытлуе сям'ю і пілуе,
Бярэ ўсіх на цыгундар страшны:
„Хто вам, погань, праступ падаруе!
Злыдні! нечыці вы! груганы!“

А сямейка маўчыць—вінавата,
Толькі кплівасць і смех лезе з воч.
„Ды ці варта злавацца так, тата?
Потым будзеш хрыпець усю ноч“.

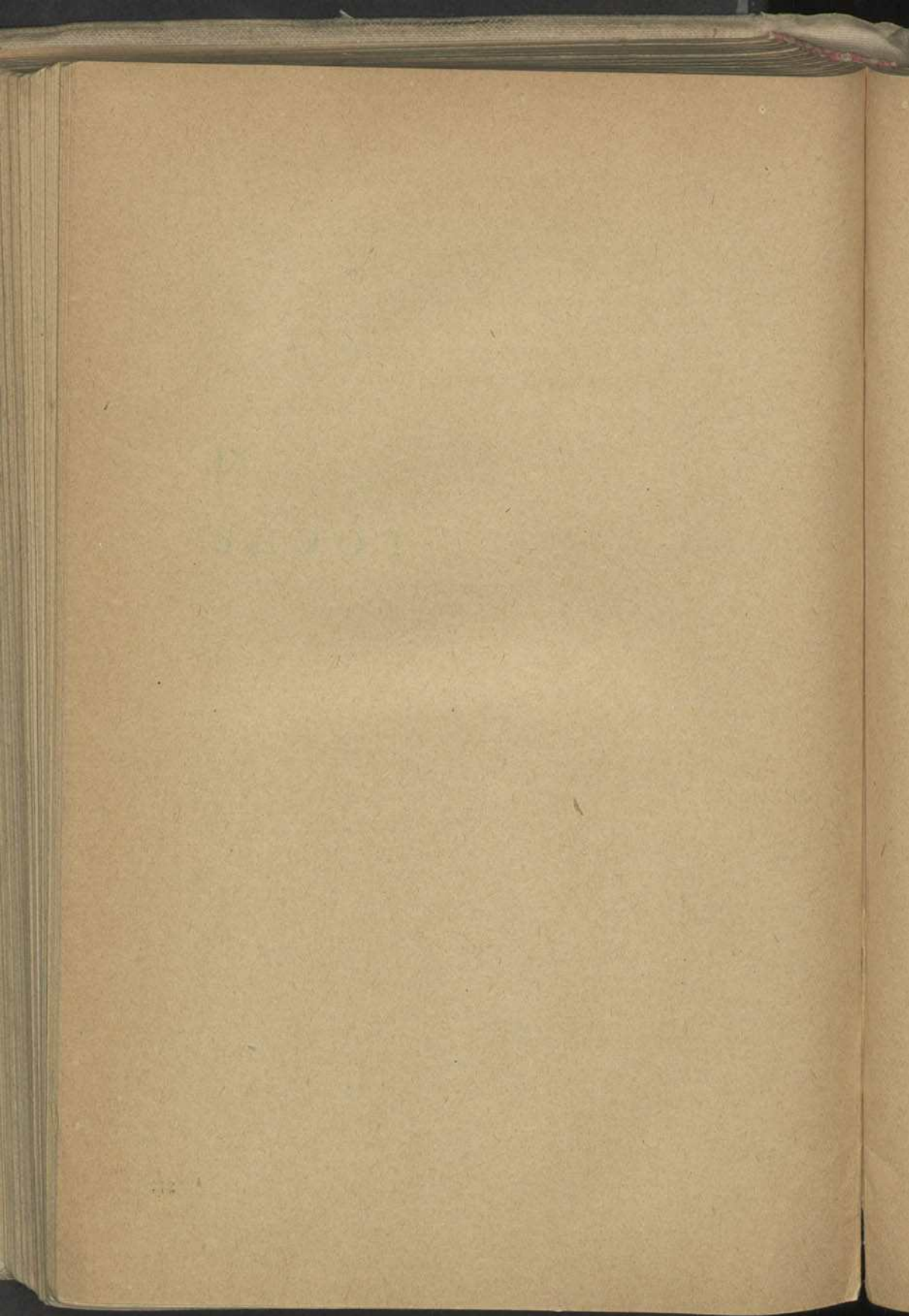
Так адважыўся сын пікнуць слова
І паклікаў у хату сям'ю.
Хоць дзядоўскія крыкі няновы—
Надакучылі вельмі яму.

Менск, 20/XII 1921 г.

XI

ГОСЦЬ

ГОСЦЬ

I

Туман коціцца ў даліне,
Змоўкла птушка на галіне,
Гарыць шапка на сасонцы,
То за лес заходзіць сонца.
На паляне млеюць цені,
Там расінак мігаценне—
Тут-жа блізка каля рэчкі
Бягуць сытыя авечкі.
За авечкамі ў дагонку
Хлопчык смаліць пугай тонкай,
Такі спрытны пастушок,
Раз, два „ф'ю-ф'ю“ у свісток.

А за ім пад касагорам
Ідзе-кročыць крокам скорым
Падарожнік адзінокі,
Такі статны і высокі.
На спіне яго хатулка,
То падскочыць, стукне гулка
Цвёрдым ботам аб каменне,
То зірне на загуменне;
То задумным вокам кіне
На старую на хаціну,

Дзе на шыбе залатой
Сонца дзень спаліла свой.

Колькі год таму ўжо будзе,
Як у свет пайшоў у людзі,
Як паехаў шукаць хлеба,
Як пакінуў хатку, глебу
І бацькоў старых у горы.
Доўга жыў дзяцюк за морам—
Так абрыдла ў тым Бастоне,
Там народ бядняцкі стогне.
Захацелася дахаты,
Дзе матуля, родны тата.
„Вось і бацькаўскі загон...“
Аж слязу пускае ён...

Тут прывольна так улетку
На пахучых на палетках.
Вабіць поле хлебароба,
Дзіўна хмеліць краска бобу
На гародзе. Верабейкі.
Спеў гармоніка, жалейкі.
„Эх, мая Ганулька, дзе ты?
Пры грашох я ды адзеты.
Мабыць вышла за другога,
Небагаты прэч з дарогі!
Што мне грошыкі мае
Без дзяўчыны, без яе?“

„Адрываў з пітва ды ежы,
Працаваў там як належыць.
Грош ад грошыка ні ў прочкі—
Вось сямейка з адзіночкі.
Хату новую збудую,
Дзесяцінку і другую
Прыкуплю да гаспадаркі,
Будзе хлеб і будуць скваркі,
Тата з маткаю ў пашане
Пачнуць жыць у лепшым стане.

Ці спазнаюць хоць бацькі?
Не скажу ім хто такі...“

„Пэўна, вочы ў іх—не вочы,
Будуць радасці удвойчы.
Аж хваліцца пачне тата:
Жарты—сын такі багаты.
А матуля па суседках
Будзе баіць нават дзеткам,
Што Ягорка сын удалы,
Назапасіў ён нямала.
І гаворкі-пагалоскі
Рэхам пойдучь з вёскі ў вёску.
Я пазваць гасцей рашыў,
Пачастую ад душы“.

Вось і хатка... Сціхні сэрца...
Адчыняе з рыпам дзверцы...
Іншы голас, асцярожны:
„Пераспаць у вас тут можна?“
„Мы людзей не выганяем.
Чым мы можам, тым прымаем!“—
Чуе голас ён старэчы,
Голас маткі,—„толькі нечым
Частаваці. Пуставата,
Кажу шчыра, наша хата“.
„Ты адна, ці ёсць дзядок?“
„Вышаў толькі што ў лясок“.

Лезе ў сэрца голас маці,
Захацеў сын абыймаці
Пры такой яе гамонцы
І сказаць: матуля... сонца...
Я так рады і шчаслівы,
Што вы цэлы, што вы жывы...
Але—не! Цяпер не варта,
Пачакаю лепш да заўтра.
Пагляджу вось як жылі тут,
Гаспадарку як вялі тут.

Не спазнала ані-ні.
Сэрца ў радасным агні.

„Дзякую за шчыры словы!
Я і сыты і здаровы.
Аж да заўтра хопіць дыхту.
Штось не бачу маладых тут...
Ці-ж няма дачкі на старасць
На падмогу і на радасць?
Альбо сына маладога,
Працавітага якога,
Хто да самай да магілы
Шанаваў-бы вашы сілы?
Мне вас шкода, даліпан!“
Скінуў клунак на тапчан.

Хату госць абводзіць вокам.
Да стала прысеў ён збоку.
А бабулька горбіць плечы,
Бы з гары, злязае з печы.
І пры гэтым з крэхтам горкім
Пра сына вядзе гаворку:
„Нецікавыя часіны
Не давалі жыць тут сыну,
Хлеба-солі было мала
І дзіцятка галадала.
Вось і будзе ўжо шмат лет,
Як пайшоў Ягорка ў свет“.

„Ён цяпер амерыкантам,
Абадранцам альбо франтам.
Штосьці нас забыў саколік,
Мо' не вернецца ніколі.
Ні лістоў і ні паклонаў.
(Прымасцілася на ўслоне).
Вось уцехі мае многа
Ад дзяцей сваіх убогі,
Грэюць, няньчаць маткі грудзі,
А як выйдуць дзеці ў людзі,

Пакідаюць для пакут
і бацькоў і родны кут“.

Вочы хусткай трэ старая.
Вось дзядок вярнуўся з гая.
На гасця ён лып вачыма.
„...Ці знаёмы? Немагчыма...
То здалося мне ныйначай.
Мабыць вока кепска бачыць:
Госцік мае падабенства
Да Ягоркі, што з маленства
Ў свет пайшоў...“ І незвычайны
Госць стрымаўся... Ледзь змаўчаў ён...
Азірнуўся на бакі.
„... Будуць заўтра знаць бацькі...“

На акенцы сонца згасла,
Лічыць грошы госць тым часам:
Робіць гэта ён наўмысне—
То зазвоніць, то заблысне.
Дзед на цуд сюды прызваны,
Дзед глядзіць зачараваны.
Грошай звон—у сэрцы гранне.
Грошай бліск—у сэрцы ззянне.
Эх, на старыя на леты,
Кабы меў я грошы гэты!..“
У вачах злы аганёк.
Вострым локцем—жонку ў бок.

Думкі—ночныя зладзеі,—
Думкі—чэрці-ліхадзеі—
У глузды старога дзела
Лезлі новым цёмным следам.
З гэтай справы ды ці мала
Людзей згінула, прапала.
Як зазвоняць звонам грошы,
Як захмеліць хмельны коўшык,
Як пачнуць сваё ігрышча,—
Пападзеш у іх багнішча.

Дзед не крыўдзіў нават мух,
А папаўся ў вірны рух.

„Грошы мне на гвалт патрэбны“.
Смак іх хмельны, смак іх хлебны
Так завабіў, што дзед сівы
Аж спалохаўся ад дзіва.
„Што мне грошы, што багацце,
Доўга ўжо ці буду ў хаце.
Вось сыночак мой, Ягорка,
Недзе ў людзях жыве горка.
З яго здзекуюцца, чэрці.
Ён напэўна церпам церпіць.
Я гатоў пайсці на грэх...
Для сынка спрабую... Эх...“

„Мо' дадому прыдзе хутка,
Дык жыццё паправіць тутка.
Адсапнецца ён ад мукі,
Адпачнуць ад працы рукі.
Як ніколі, як ні разу,
Пажыву я з сынамі разам.
Я быка куплю, карову,
Трэба новыя нарогі.
Ды з пяток свіней, авечак.
Богу дам я пару свечак.
Маю-ж сына аднаго—
Для яго ўсё, для яго...“

Госць, злажыўшы грошы ў жмені,
Сунуў кучамі ў кішэні.
Раз, другі зяўнуў на лаве
І прылёг. Камарык жвавы
Гуў, звінеў над самым вухам.
Падарожны што ёсць духу
Захрапеў пад старым „спасам“.
Дзед, бабулечка тым часам
Не збіраліся йшчэ легчы,
Штось шукалі каля печы.

Зашапталі, прыляглі,
Болей шэптаў не вялі.

II

Туман коціцца ў даліне,
Птушка дрэмле на галіне.
Зоркі—кропкі на паперцы.
Месяц—хмаркавае сэрца.
Дрэмле рэчка—рэчка млява.
Месяц сіль яе крывавіць.
Лес маўчыць. У лесе цені
І галінак дрыгаценне.
Вядуць шэпты ветрык з мгліцай.
Птушка піскнула: штось сніцца
Аб нябеснай вышыні,
Аб зямельнай цішыні.

Вось і поўнач б'е ў акенцы,
Певуны пяюць у сенцах.
Месяц пляміць сцены, лавы.
І свярчок тут бавіць бавы.
Госць натупаўся так сёння,
Балабочыць ён спрасоння,
Душыць цяжкае паветра.
Таракан на сценцы светлай
Тырк цянюткім вусам-голкай.
Раптам госць расплюшчыў вока.
Зноў сапе, як паравік.
Не пачуе—хоць даві.

Блізка мыш скрабе па сценцы,
Кот цікуе на паленцы.
Зоркі з неба зірк праз шыбы.
Дзед на печы: „эх, зажыў-бы!“
Ціха, спрытна нож ён точыць—
І чатыры злыя вочы
Стуль глядзяць кашачым зрокам,
Прабіваюць скруткі зрокаў,

У вачах агонь зялёны,
Дзед і баба непрытомны.
Баба—злая. Дзед, як звер,
Нельга іх пазнаць цяпер.

Вось абое крокам скрытным,
Крокам ценяў, крокам спрытным,
Як-бы ў прысядкі-забаве,
Падыходзяць да той лавы,
Дзе спіць госць чамусьці ў світцы
У куточку пад бажніцай.
Нож бліскучы у дзядулі,
Серп, як месяц, у бабулі.
Дзед гасця—нажом у грудзі,
І сказаў: „няхай так будзе“...
А бабуля тырк сярпом:
Кроў—гарачым ручаём.

Дзецюка і стогн адзіны
Не чуваць быў у хаціне.
Ціха ён у сне бяспечным
Перайшоў у сон той вечны,
Дзе ніколі не працнецца
І на кліч не адгукнецца.
Дзед і баба—душагубы—
Труп схавалі ў яме з бульбы,
Доўга з лавы кроў змывалі.
І маліцца абяцалі
Да апошніх дзён жыцця
За душу свайго гасця.

III

Туман нікне па даліне,
Пяе птушка на галіне.
Грае сонца на усходзе:
„Пясок свежы на гародзе...“
Над гародам тым жаўронкі
Пачалі свае гамонкі:
„Цірлі—злы і цірлі—злая:

Нешта знаем... Нешта знаем..."

„Ку-ку! Ку-ку!“ над агрэстам:

„Знаю нешта... Знаю нешта...“

На пяколку дзед ляжыць,

Лічыць грошы і дрыжыць.

Бабка рупна, бабка жвава,

Сала скварыць, есці варыць.

Між сабою ані слова.

За дзвярыма: „Гэй, здарова!“

Хтосьці крыкнуў у камору.

„Пахвалёны!“—хтось гаворыць.

І дарослыя і дзеді—

Ўсе сюды. Няма дзе дзецца.

Паглядаюць асцярожна.

„Дзе ваш госць?“—пытае кожны.—

„Што дзядок на печы змоўк?“

„Дзе схаваўся ваш сыноч?“

„Мо' зрабіўся нейкай цацай

І не хоча з намі знацца?“

„Не ў спадобу за абедам

Пазюзюкаць тут з суседам?“

„Ці ён стаў такім багатым,

Што прыкажа выйці з хаты?“

„Жарты-жартамі, а дзе ён?

Вось якраз-жа і нядзеля...“

— Ці то сын наш?—дзед аж крыкнуў.

Бабка лыпіць вочы дзіка.

На гародзе незнарок

Знайшлі свежанькі пясок...

IV

Туман згінуў у даліне.

Пяе птушка на галіне:

Глядзіць сонца дабрадзеям.

Лес шапоча: „знаю, дзе ён!“

Сыплюць пэрлам роскі ночкі:

„Во слядочкі! Во слядочкі!“

Жвір-пясок лапата рэжа.
„Гэй, скарэй-жа! Гэй, скарэй-жа!“
Крык і шум і адгалоссе:
„Вось ён! Вось ён! Вось ён! Вось ён!“
У людзей і гнеў і злосць:
„Гэта сын ваш! Гэта госцы!“

Пасадзец, 1918 г.

XII

ВІЛЕНСКІЯ УСПАМІНЫ

IX

RIEHCRIE WCEAMHPI

ВІЛЕНСКІЯ ПОМНІКІ

Арнаменты вулиц.
Скрыжалі касцёлаў, царквоў,
Сінагогаў і кірх і мячэцяў:
Багоў інтэрнацыянал.
Кавярні, шантаны,
Графоў і купцоў камяніцы.
Гатэлі. Рамізнікі. Конка.
Вунь некалькі комінаў—
Шпілек фабрычных
З аблокамі дыму,
З прызывам гудкоў.
Вунь Антокаль, Закрэт.
Вунь Лукішкі.
Пяты год у тым каменным доме
Святкаваўся крывёю,
Пятлёю і кулямі.
Срэбраны пояс Віллі
Тут уецца, блішчыць
Між далінаў, узгоркаў,
Садоў і лясоў
І магільнікаў.
Бедныя хаткі акраін,
Бы ластавак гнёзды,
Маленькімі купкамі

Горад увесь абкружылі.
Балада вякоў і прастораў.
Балада крыві і няволі.
Скляпы-падзямеллі
Ахоўваюць, нібы святыню,
Гнілыя астанкі літоўскіх князёў.
А на могілках—косці рабоў,
Што рукамі сваімі
На плахце вякоў будавалі
Святы добрабыт для паноў.
Пергамінаў, шмат
Летапісаў пра Вільню—
Струхлелыя звіткі—
Ляжаць у музеях.
Іх мышы грызучь.
Адчуваюць іх водыр і смак
Археолагі.
Многа лірызма...
Усё тут запісана?
Не.
Тут запісаны толькі легенды.
А былі лунаюць шаптушкамі
З вуснаў у вусны.

.
Хоць лірыкі мала,
Затое...
Паслухайце:
Помнікаў два—
Мураўёў...
Кацярына...
Пры іх дзень і ноч
Стаіць варта—
Ад птушак гарэзных,
Гарэзных людзей.
Гарадавыя пры іх
Нерухомы, як мармур,
І пышны пагрозлівы мармур
Вартуюць, як скарб.

Дзень і ноч тут вартуюць, бо...
Ёсць ад каго вартаваць.
Дзень і ноч блізка кружаць вакол
Рознастайныя зграі
Шпікоў,
І мрамур, абсвістаны ветрам,
Абмыты дажджамі,
Вартуюць, як порах,
Бо... ёсць ад каго вартаваць.
Стаіць варта
Ад птушак гарэзных,
Гарэзных людзей,
Бо бываюць выпадкі:
Каменьнямі вуха адбілі ушчэнт
Фабрыканту вяровачных гальштукаў.
Тут-жа ля каменных ног
Тоўстай Кацькі—
Аматаршы цесных штаноў
Лейб-гвардзейцаў—
Знаходзілі шмат
Залатых абаранкаў...
А раз...
Была ноч...
І спала Вілля на пасцелі
З пяску між абоймаў прысад.
І Вільня драмала, як тыгра,
Гатова да скоку-нападу.
На вуліцах цёмна.
Ні месяца яркай ліхтарні.
Ні зорак—мятлічак агнёвых.
І дрэвы шапталі у парках
Аб старых часах.
Жартаўлівыя людзі
Бідон валяр'янкі
(Каты вельмі любяць)
Прынеслі да помніка Кацькі.
І мрамур яе
Ад дробных хвасткоў гарнастая

Да самага нізу-падолу—
 Да шлейфа цырыцы
 Давай валяр'янкай крапіць.
 Пасля,
 Праз гадзіну ці дзве,
 Тут гулялі каты
 З усёй Вільні,
 І ладзілі гучны канцэрт,
 Не горш—даліпан—
 Афіцэрскай ці панскай гулянкі.
 З фліртамі, з пыхам і зграбнасцю
 Вялікасвецкай;
 Якраз мільянерская моладзь:
 — Ня-а-а-а-а-аў...
 — Ку-ня-а-а-а-аў...
 Кацэн-ямер такі,
 Ажна Вільня схапілася з ложкаў
 Са страхам.
 І вочы працёрла
 І вушы наставіла,
 Слухала...
 — Што гэта?
 — Хто гэта?
 — Можа пажар?..
 — Можа разбой?..
 — Можа графскі дэбош?..
 — Тышкевіч, ныйначай, балюе
 Адказ быў адзін:
 — Ня-а-а-а-а-аў...
 — Ку-ня-а-а-а-аў...
 І начальнік губерні
 Званіў паліцмайстру:
 — Сейчас успокойце!—
 І сам паліцмайстар,
 Як Неран той, рыжабароды,
 Паехаў на баль да катой.
 Не адзін, а з атрадам
 Узброеных гарадавых...

І была там ідылія...
Слаўнае гульбішча...
Кошак, як зайцаў, стралялі...
І многа каго—
Падазроных ў справе катоў,
Больш дзесятка людзей—
У Лукішкі забралі.
Быў допыт ў аптэках:
— Дзе?
— Хто і калі?
— І каму?
— Прыметы?
— Хто валяр'янкі купляў?
Як асінавы ліст,
Дрыжэлі аптэкары.
Агенты царскай ахранкі
Аж некалькі месяцаў
Хлеб зараблялі па горла:
Лавілі, лавілі, лавілі...
Лукішкі глыталі нямала
„Няісціннарускіх“...

А вось з Мураўёвым...
Прашу прабачэння, не з ім,
А з адным селянінам.
Прыехаў на рынак малюсенькі,
Дробненькі, жвавы адзін Янучок.
Не адзін—з роднай жонкаю Мартай—
Таўстухай высокай,
Якая магла-б на руках,
Як дзіцёнка, качаць мужанёчка
Свайго. Авечку прадалі яны,
Япрука. Шанцавала. І вось
Ў аднаго „землячка“
У „Заезным дварэ“ пакінулі
Людзі каня і пайшлі сабе
Горад агледзець. Скупыя былі
І любілі глядзець толькі тое,

За што ім не трэба плаціць.
Не пайшлі ў балаган—
Пяць капеек не жарты—ого!
І чаго там глядзець?—
Як няшчасны за грошы тым бокам
Спявае, якім людзі добрыя
Іншае робяць?
Ці можа глядзець, як там жулік
Нагою, як пісар той,
Піша? Падумаеш—фокус!
Хоць Янка рукою не зробіць
Таго... Дык затое у воласці
Пісар у іх. Дык такі ён
Аматар, што піша зімою
Па снезе павесткі...
І Янка наш з Мартай
Праспектам пайшлі.
Быў пагодны дзянёк. Вераб'і і вароны.
І Янка наш з Мартай
Глядзяць у вітрыны.
„Мо' купіце што?“—
Так цікавіцца крамнік адзін.
Далікатныя людзі у Вільні...
„Не трэба нам, дзякуй“.
І Янка наш з Мартай
Пайшлі аж на сквер
Паглядзець Мураўёва.
Драбнюткі, сухенькі Янук
Выглядаў нібы муха пры ім.
А Марта вачэй адарваць не магла:
— Ён вялікі такі
І напэўна у гэтага ўсё
Велічэзнае...
Эх!..
І не чулі муж з жонкай,
Як гарадавы ім сказаў:
„Разайдзісь!“
„А які-ж ён вялікі!..“

Нагледзеца Марта не можа.
Зазлаваўся Янук на яе—
І як крыкне, як гіркне
(Хоць быў ён малы,
Трубны голас ён меў велікана):
— Не бачыла поскудзі гэтай!
Хадзем!
Ледзь паспеў ён закончыць
„Хадзем!“—як два фараоны
Яго за руку гэтак моцна
Трымалі, аж думаў ён:
Сам Мураўёў сваёй каменнай
Лапай прыціснуў яго.
Фараоны, як вогалас,
Слова „хадзем!“—паўтарылі:
— Хадзем у кутузку, гасцёк наш,
За „поскудзь“, хадзем!
— Оскорбление важной особы...—
А Марта у лямант, у плач
На ўвесь голас:
— За гэтага з каменя?!
Цьфу на яго з гэтым камнем!
Тут двое яшчэ фараонаў
Да Марты. Пад ручку жанчыну.
— Хадзем-жа і ты,
Маладуха, за „цьфу!“
— Оскорбление важной особы...—
Збіраўся народ і смяўся,
І жарты і кепікі строіў.
„Гу-га“ і „гу-га“.
Гарадскія смяюцца з вясковых:
— Дзеля гэтае малпы людзей
Павялі у кутузку!..
Тут царскія агенты
Вызвалі йшчэ фараонаў.
І колькі дзсяткаў людзей
Павялі:
— Оскорбление важной особы!..—

За „малпу“ хадземі
Вядуць у кутузку грамаду.
Наперадзе Янка той з Мартай
З вёскі. За імі ідуць
Гарадскія. А вакол
Фараоны...

.....
А потым быў суд.
Чорнасоценны друк затрубіў
Аб крамоле.
Ля помнікаў варту
Паставілі
Ўдвойчы,
Утройчы.

Менск, 1917 г.

ЖАЛЕЗНЫ ВОЎК

І валіцца сонца
Чырвоным шчытом,
Пажарыць дубы і барышы.
І цені ля пнёў,
Нібы козы, ляглі.
І туліцца вечар,
У долах чакае.
Змоўк рог паляўнічы.
Нямала сягоння пад князевы лук
Зганялі зуброў і казюль.
А князь быў стральцом самым першым,
А князь быў стральцом самым трапным.
Так гутарка йшла,
Так усе гаварылі ільсціва.
Бо лепш паляванне ў лясах,
Чым па гнёздах—па норах падданных.
Бо лепш хрыпы смерці звяроў,
Чымся войканне, гвалты дзяўчат.
Змоўк рог паляўнічы.
Даволі.
Будзе досыць забавы крывавай.
І людзі, як псы,
І псы, нібы людзі,
Спацелі. У пене. У пыле.

Служылі. Гатовы службыць.
Спакора ў вачох.
Ці шчыра, няшчыра—спакора...
Бы „нішто“ акружыла „усё“,
Акружылі усе Гедыміна.
І нехта за повад стрымаў жарабца,
І нехта к страмёнам прысунуў руку,
І нехта сагнуўся, каб князю мякчэй
Было па спіне цяжкім чобатам стаць,
І нехта прытоіў злы бляск у вачах,
І нехта праклёны шаптаў...
Каня адвялі да пшаніцы,
Князь прылёг адпачыць
На высокай гары над Вялейкай,
Як і быў ён у зброі жалезнай,
І сонца кацілася ўніз ды ўніз,
І цені раслі і даўжэлі,
І вечар туліўся, чакаў.

.....
Стала ціха вакол.
Бераглі князяў сон, як збавенне, як скарб;
Сераглі яго сон, нібы зверу у клетцы.
Бо як спіць—не грашыць
Нават князь, нават цар.
Бо як спіць—няма гора нікому.
Зоркі зірк навакол, нібы вочы людзей,
Нібы вочы адданных ваяк,
Нібы вочы пужлівых дзяўчат,
Нібы вочы мяцежных людзей.
Зоркі блішчаць.
Хай не думае хто, калі спіць ясны князь,
Дык і варта узбройная дрэмле,
О, варта не спіць,
Хоць ніхто і не думае князя чапаць:
Як навекі засне, будзе шмат князянят,
Будзе горш, як цяпер...
Зоркі ў небе гараць.
І кальчугаю шызаю—ноч.

І шацёрам закуранным—ноч.
А вятры на гары, а вятры навакол
Баюць байкі далёкіх стагоддзяў:
Далёкіх стагоддзяў, што зніклі,
Далёкіх стагоддзяў, што прыдуць.
Выюць вятры.
Хто знае—мяцеж ці пакора
У сэрцы вятроў.

.....
У той час:

Па дробных хацінках ля сіняй Віллі
Не бярэ нешта сон ратаёў,
Што кормяць і князя і слугаў яго,
Што плачуць з чыншоў і падаткаў.
Адляцеў ад іх сон лёгкай птушкай,
Лебядзіным пяром ён панёсся
На сініх хрыбтах вейна-хвойных вятроў.
„Князь тут блізка цяпер—
Не да сна.
Князь тут блізка цяпер—
Што рабіць?“
Спалох. Неспакой.
„Дзе схавацца?“

.....
У той час:

У дубовым гушчары палае агонь.
Жрацы падліваюць жывіцы-смалы,
Вандалоткі кладуць хварасціну,
Пахучыя зёлкі у вогнішчы—
У чэсць Перуну, у пашану,
На славу князям і харомам,
На страх паспалітаму люду.
У сяродку, як сонца, агонь.
Ноч цемрыць цямней навакол.

.....
І князь бачыць сон.

Князь глядзіць, што за цуд:
Воўк жалезны стаіць,
Б'е хвастом па бакох,

Нібы звонам звiнiць медзь па медзi.
I вуголлем блiшчаць яго вочы-агнi.
Блiзка воўк той стаiць—
Вось рукою падаць—
Мо' на крокаў на дзесяць ад князя.
Воўк завуў на заход,
Воўк завуў на усход,
I на поўдзень, на поўнач таксама.
I выццё—не выццё:
Праз жалезны, праз рог
Хтось крычаў,
Хтосьцi зваў,
Пагражаў.
I водгулле-рэха з пагоркаў, далiн
Стогалоссем зычэла, гучэла.
Воўк заляскаў зубамi.
Ў князя п'яўкамі зрэнкi ўпiлiся,
Пранiклiвы грозныя вочы.
Да гэтакiх позiркаў князь не прывык,
I князева сэрца зайшло хадыром,
I князева сэрца—як люты груган,
I князева сэрца—пажар.
Нацэлю свой лук на ваўка Гедымін,
Бо князь быў стральцом самым першым,
Бо князь быў стральцом самым трапным.
I стрэлы ляцелi,
I стрэлы гулi,
Не стрэлы—крылатыя змеi,
Не стрэлы—пагiбель,
Не стрэлы—а смерць.
Нацэліцца ў грудзi—трапляе,
Нацэліцца ў карак—якраз,
Нацэліцца ў вока—туды.
I стрэлы, бы рой камароў,
Гулi i звiнелi.
А воўк—хоць-бы што.
Не баiцца тых стрэл воўк жалезны.
Не стрэлы—а мухi,

Не стрэлы—лучынкi,
Не стрэлы—пясок.
І спалохаўся князь,
Апусціў свой қалчан.
— „Што рабіць, о, Пярун?“
Воўк раз'юшаны лезе і лезе...
Бліжэй і бліжэй...
Зараз кінецца...
Вось...
Прыталіся псы.
І зніклі кудысьці ўсе людзі.
І людзі, як псы,
І псы, нібы людзі.
Князь адзін.
Яго сіла адпала, як струп.
Яго сіла адпала, як дым.
Сам-на-сам.
І жалезную ляпу разявіў
Жалезны разгневаны воўк...
Князь за грудзі схапіўся
І...
Сон.

.....
Расплюшчыў ён вочы. Ускочыў. Стаіць.
Цішыня.
Месяц ціха плыве
Залатым чаўнаком.
За хмарку сіваю хаваецца ён.
І зноў...
А хмары—як туры,
А хмары—зубры,
А хмары—алені,
А хмары—як войска,
Як грозны атрад.
Месяц ціха плыве
Залатым чаўнаком.
Сон.
Дрэвы—людзі жывыя—шапочуць.

Дрэвы—рыцары-воі—дрыжаць.

Сон.

І ваякі і слугі стаяць навакол

І чакаюць загаду ад князя.

Сон.

.....

Князь ад вогнішча вечнага склікаў жрацоў

І свой сон гаварыў ім,

Свой сон.

Гаварыў—і хаваў свой спалох ад людзей,

Гаварыў—па баках аглядаўся.

Сон.

.....

Першы жрэц

Быў стары, у сівізне гадоў,

З мутным вокам, з гарбом,

З сінявасцю жыл на дрыжучых руках.

Ён тлумачыў:

— Вешчы твой сон, слаўны князе.

Гэта хартыя будучых дзеяў святых.

Дзе дрэмлюць цяпер шчыр-дубы і бары

Па нізінах, узгорках адвечных,

Там горад устане вялікі.

Да зор, да нябёс будуць гмахі расці,

Дыяменты і мрамур заморскіх зямель

Заварожаць наш край на гады, на вякі;

І людзі з адалля і зблізку

Плысці будуць сюды на паклоны багам.

У абоймах Віллі між лясоў і палёў

Шмат вякоў будзе жыць гэты

Горад.

.....

Жрэц другі

Быў сярэдніх і мужных гадоў.

Задумна, паважна і мудра

Ён голаў схіліў.

І вось як тлумачыў сон князя:
— Вешчы твой сон, наш саколе,
Ад мілосных багоў светлым знакам ідзе.
Сцеражыся жалеза.
Шануй, ясна сонца, жалеза.
У моцных руках шчыр-адданных ваяк
Жалеза табе паратунак,
Больш зброі! жалезнае зброі!
Толькі, князе, глядзі, каб па хатах па тых,
Што, як гнёзды, растуць каля рэчкі,
Не было ні мячоў, ні нажоў ані-ні,
Не было ні кавалку жалеза...
А то раб, а то хам
Бунтавацца пачне.
Я сказаў...
І больш гаварыць мне нязручна.

.....

Трэці жрэц
Юнаком быў з агнём у вачах,—
Хоць агонь той схаваць ён стараўся,—
Сон князя тлумачыў:
— Вешчы твой сон.
Ён—прароцтва нябёснае сілы,
У вякоў аддаленні, што ўзыйдуць сюды,
Возьме верх над залотам жалеза,
І апыніцца чорны метал у руках
Тых людзей... тых рабоў... ля Віллі...
І тады..
— Годзе!—крыкнуў вой-князь
І радасць і гнеў
Пад грознай брывой яго
Гаслі-гарэлі,
Гарэлі і гаслі.

.....

Збудаваў Гедымін на высокай гары
Аж да хмар камяніцу-замчышча,
Пад замчышчам—скляпы.

Шмат жалеза пайшло для скляпоў,
Каб мацней трымаць тых, што
У хачінках убогіх...

А вакол вырас горад вялікі

І завецца ён

Вільня.

1915 г.

XIII

ПАЛЕСКІЯ БАЙКІ

XIII

ПАНСКИ БАНКИ

ПАЛЕСКІЯ БАЙКІ¹

1. НА БАЛОЦЕ

І туды, і сюды навакола глядзі:
Толькі тхлань, толькі гідкае нетра.
Па карчах, па ламах цэлы тыдзень брыдзі,—
Цябе душыць гнілое паветра.

Сцеражыся дрыгвы, бо адразу глыне,
Хтосьці ў процьму пацягне за ногі;
Прападзеш пад карчом у дрыготнай багне,
Дзе няма ні пуці, ні дарогі.

¹ Матэрыялам для „Палескіх баек“ служыў мне багаты фальклор Палесся, сабраны рознымі этнографамі.

Раней Палессе было месцам каўтуноў, папоў, шаптуноў і незвычайнай памешчыцкай эксплуатацыі працоўнага сялянства. Да рэвалюцыі яно жыло бадай што першабытным жыццём. Непраходныя лясы і балоты, няведанне законаў прыроды спрыяла таму, што палешукі пад панскім бізуном і пад націскам рэлігіі стварылі сабе своеасаблівы фантастычны свет, своеасаблівую філасофію змагання добра і зла, арыгінальна разважалі аб жыцці і смерці, тварылі касмагенічныя ды іншыя байкі ў стылі міфаў старадаўняй Грэцыі.

Да бога і чорта паляшук у сваіх байках адносіўся аднолькава кпліва, з лёгкім смяшком, да папоў і паноў—з вялікай класавай нянавісцю.

Баечнік-паляшук вельмі паэтычны, усёй істотай любіць музыку і таму фантазіруе аб яе неймавернай сіле над прыродай.

Паляшук усё жыццё змагаўся з навакольнай прыродай, пляжыў лес, будаваў сабе курныя хаты, і характэрна, што сялянская праца, паводле

Сум пануе вакол, страхакцё і жуда,
Плача каня ў кустах на балоце;
Адусюль на цябе паглядае брыда,
Млее сэрца, дрыжыць у самоце.

2. ШТО БЫЛО ДА СТВАРЭННЯ ПАЛЕССЯ

Зіхацела даўней тут вада, нібы шкло,
Быццам неба было тут другое.
І Палескай зямлі тут зусім не было,—
Быў абшар вадзяністы затое.

Толькі рыбкі ў вадзе мігацеліся тут
І блішчэлі хвастамі на дзіва.
На жар-сонца глядзеў акунёў цэлы жмут,
Карагоды кружылі гулліва.

Сонца ўсходзіла з хваль на надводны абшар,
Бо пад коўдрай вады начавала.
Красавалі ў глыбі плоймы колераў, хмар,
Было сонечных косак нямала.

палескіх баек, вельмі палохала „нячыстую сілу“ і яна, чартаўшчына, старалася перашкодзіць яму гарэлкай. З боку гісторыі культуры варта адзначыць, што бадай да рэвалюцыі ў Палессі захаваўся звычай першабытнага здабывання агню, як рытуал пры змаганні з паморкам.

Нямала палескіх баек насычаны сацыяльнымі матывамі. Яшчэ старыя баечнікі часта тлумачылі прычыну кепскага жыцця сялянскай беднаты панскім гнётам. У часы грамадзянскай вайны Палессе дало шмат парты зан-рэвалюцыянераў.

Трэба адзначыць, што і даўней самі баечнікі, у большасці старыя людзі, мала верылі ў свае байкі аб „нячыстай“ і „чыстай“ сіле. Яны проста любілі пафантазіраваць і пацешыць людзей на начлезе або ў хаце ў часы адпачынку.

Старое цёмнае Палессе, дзякуючы парты і савецкай уладзе, пайшло ў нябыт. Цяпер яно стала краем калгасаў і соўгасаў з квітнеючай багата-ўраджайнай зямлёй на асушаных балотах, дзе торф дае электраэнергію вакольным фабрыкам і заводам.

Дзеці і ўнукі непісьменных паэтаў-баечнікаў становяцца высокаадукаванымі людзьмі, якія твораць пышную савецкую культуру ў галінах гаспадаркі, навукі і мастацтва.

Аўтар.

Неба ў люстра вады аж на самае дно
На бруштын апускалася чысты.
І дрыжэла яно, і блішчэла яно
Перламутравай плахтай іскрыстай.

І блакіт расцвітаў да нябес ад вады
Абрусом-палатном з павуц'ны;
На блакіце—блакіт. За гадамі гады
Так ішлі векавечнай пуцінай.

Ветрык хмаркі ганяў, ветрык зыбаў віры,
Цішыню лёгкім шэптам трывожыў;
Калыхаў ціш вякоў ад пары да пары,
Бы дзіцё сваё песціў і гожиў.

І была цішыня. Ні людзей, ні звяроў,
Ні драўлякаў, ні траў, ні зямліцы...
Вадзяніцаю цьма з-пад шкляных пустыроў
Выхадзіла на ўзверх падзівіцца.

Быў нямы белы свет, нібы камень-скала,
Быў нямы даль-абшар над вадою,
Цішыня, як мара, вандравала, плыла.
Шлі гады так капа за капою...

з. БОГ, ЧОРТ І ДУДА

Ў алатырных палях бог на небе сядзеў,
Галубіную кнігу чытаў ён.
З глыбі вод угару злы нячысцік глядзеў,
І змяіную кнігу трымаў ён.

Ў кнізе белай у той было мудрасцяў шмат
Аб дабры векавечным, аб долі.
Ў кнізе чорнай у той было жудасцяў шмат
Аб смяротных грахах, аб нядолі.

Паміж небам-зямлёй самаграйка дуда
На грудзях дзеда-сонца вісела.
Побач ціха плыла сівых хмар грамада,
Побач ззянне блакітнае мела.

Нібы птушкі ў гняздзе, спалі гукі дуды,
Іх ніхто не будзіў навакола,
Так плылі, так ішлі за гадамі гады,
Бы з вясёлак адвечнае кола.

З валакністых агнёў ткала даль паясы,
Аздабляла ў нябесныя краскі;
З яркіх зорак-вачэй ткала даль абрусы,
Дуда спала пад сонечнай ласкай.

4. ПЕРШЫ СОН ДУДЫ

І дуда сніла сон, заварожаны сон:
Матылькамі кружыліся зыкі.
Абляцеў белы свет дзіўны тон, вешчы тон
Пад рукамі сивога музыкі.

Спеў імкнуўся удаль лебядзіным пуцём,
Дудар граў і спяваў грайкі-песні.
Бачыў хаткі сялян, бачыў панскі харом,
Цэлы свет дудару быў зацесны.

Слёзы ў ясных вачах ззялі светлай расой,
Акраплялі ратайскія грудзі.
Людзі йшлі на агонь. Людзі рынулі ў бой,
Згадаваныя працаю людзі.

Нібы хваля плыла, ірвануўся сыр-бор,
Грамада йшла, гуляла, спявала.
І глядзела ўгару на нябесны прастор,
І жаданне ў вачах красавала.

Колькі моцы было ў гучных песнях людзей,
Радасць хлынула светлай навалай.
Гукі шчасця раслі з гарапашных грудзей,
Зычным выраем песня лунала.

5. ДРУГІ СОН ДУДЫ

І дуда сніла сон: абяздолены край
Між балот і лясоў дрэмле ціха.
Па лугах і палях жабраком ходзіць бай,
Па шнурах ходзіць злыбеда-ліха.

Край той спіць, як стары занядужаны дзед
За цямнюткай, за курнай пячуркай,
А над краем відаць светлы зорачны след,
Захаваны пад шэраю хмуркай.

Ой, каб быў там пясняр, сівабровы дудар
У забытай, загнанай старонцы,—
Ён падняў-бы людзей, разварухаў-б абшар
І паклікаў-бы ў госці да сонца!

Скарб багаты ў зямлі векавечна ляжыць,
Сіла брызгае светлай крыніцай.
І прачнецца той край, будзе вечна ён жыць,
Закрасуе зарой-зараніцай.

6. ЯК БОГ СТВАРЫЎ ПАЛЕССЕ

Вось уздумаў пан бог край Палесся стварыць
І людзей і жывёлін, і птухаў;
І вярхоўку пачаў ён з праменьчыкаў віць,
І сіваю патыліцу чухаў.

Па вярхоўцы з нябёс апусціўся ў ваду,—
Бог—вялікі штукар на ўсе рукі;
Захапіў ён з сабой самаграйку-дуду,—
Маюць сілу вялікую гукі.

Ледзь падумаў загад—крышталёвы чаўнок,
Як цудоўны мянтуз, паказаўся.
І сявалка ў чаўне. Ў той сявалцы камок,
Як шаўковы клубок развязаўся.

Развязаўся клубок: дыяментавы мак
Заіскравіў, напоўніў сявалку.
Бог бярэ на вагу, бог прабуе на смак,
Такіх зерняў не еў ён і змалку.

„Вось насенне—дабро, вась насенне—адбор!
Гэтым свет тут засеяці трэба!
Тут хай будзе зямля, а над ёй—цёмны бор
І лужок і ўрадлівая глеба“.

Бог плыве на чаўне ды мяркуе туд-сюд,
Нібы рупны ратай гаспадарны;
Сыпне жменю добра—і расце, проста дуд,
Пушча-лес, нібы сад велізарны.

Вада шчыліцца—ў міг выступае гаёк,
А за гаем—лугі, сенажаці.
Зелянеюць палі і шуміць каласок,
Ажыла ўся зямеліца-маці.

Выступаюць ушыр, разлягаюцца ўдаль
Лугі, пожні, даліны і ўзгоркі.
Кветкі граюць, блішчаць, зелень ладзіць свой баль,
Мігаціцца раса, нібы зоркі.

Прамяністым агнём сонца грэе зямлю,
Аздабляе луг свежы і сочны.
Цеплыня... Хоць дзіцё палажы на раллю,
Дык пачне тут расці відавочна.

7. ГРАЮЧЫ НА ДУДЗЕ, БОГ СТВАРЫЎ ПТУШАК, ЗВЯРОЎ
І ПЕРШАГА ПАЛЭШУКА

Ой, пачатку няма, ой, канца не відаць
Шчыр-красе агняцветаў і фарбаў.
Вось давай на дудзе бог іграць ды іграць—
І з'явіліся новыя скарбы:

Замільгаў матылёк, зашумела пчала,
Зух-стрыгунчык між травак туркоча.
І зязюля пяе, кволы гук завяла,
Громка болбатка ў лесе балбоча.

Грае бог на дудзе. Лось выходзіць на лог
З лагавішчаў дрымотнага бору;
Тур лагодна глядзіць на атару ў палёх,
Што пасецца на вольным прасторы.

Грае бог на дудзе і плыве песня-гук,
Бог насенне паўсюды кідае.
На паляне стаіць, нібы дуб, паляшук,
Першы раз вольны свет аглядае.

Выкрасае агонь, дыміць люльку ўзасос
І магерку кідае на камень;
Зірж туды і сюды—уваходзіць у стос,
Бурчыць: „Хату збудую тут. Аман!“

Шмат клопот, шмат турбот, паляшук, будзеш мець,
Ты глядзі, не спудлуй, а трымайся!
Прападзеш, як разок заваронішся ледзь,
Над сабой пастыром быць старайся.

Дзеі-думкі твае—гэта стада гаўяд
На даліне абшырнай жыццёвай,
Пуга-цямлівасць іх абароніць ад здрад,
Будзе рупнасць трымаць у захове.

8. ЧОРТ УКРАЎ У БОГА НАСЕННЕ

Бог плыве на чаўне, а тым часам злы чорт
Круць і верць вакол божае вабы.
Чорт з рагамі, з хвастом і худы, як той хорт.
Чорт—гідкі і слізкі, нібы жаба.

Бог—слабенькі дзядок—слепавата глядзіць
На жар-сонца—на вечны загарак.
„Эх“ і „эх“, „квох“ і „квох“, і дрыжыць і дрыжыць,
А гады яму згорбілі карак.

Нібы ўюн, туд і сюд вакол бога шальмец,
На насенне ён слюнкі пускае;
Трэ аб човен бакі, дасць пад човен нырэц,
Дражніць бога, як малпа дурная.

Раптам лапу тыц-мыц, цапнуў жменю дабра,
Проста з рук вырваў божых чарцюга.
Ён насенне глынуў і паплыў, як мара,
Рагатаў жарабцом лайдацюга.

Бог маўчаў—яму што? Кончыў працу. Назад
Па вяроўцы ўскарабкаўся ў неба.
На аблоках ляжыць. Спачывае і рад,
Што нацацкаўся болей, чым трэба.

9. ПАЛЯШУК ГРАЕ НА ДУДЗЕ

Кінуў з неба дуду на зямлю бог уніз,
Паляшук ад яе слодыч мае.
Скача поле і лес, скача звер сярод хмыз,
Як ратай на дудзе тут зайграе.

І дабрэе злы воўк; ён глядзіць, бы ягнё,
І ківае ў лад-тахт галавою.
Нібы рой галубкоў, замаўчыць груганнё
І лунае над мяккай раллёю.

Не кусае вужак; ён звярнуўся клубком,
Заварожаны слухае гранне.
Хоць у рукі бяры, перазайся вужом,—
На цябе, як дзіцё тое, гляне.

Паляшук на дудзе пасля працы цяжкой
Грае цэламу свету на дзіва.
Адыходзіць, як цень, жальба з цяжкай журбой,
На душы—бы хто мажа алівай.

Плывуць гукі ў прастор, нібы птушкі нябёс,
Разлягаюцца пошчакам дробным.
Рады краскі, трава; ў яркіх кропельках рос
Апранаюцца пышна, аздобна.

І журчыць ручаёк, байку-казку пляце,
Дудару вельмі шчыра уторыць,—
Во ад чараў дуды ўся зямля запяе,
Зараз камень нямы загаворыць...

Ой, на свеце няма прыгажэй і пякней
Вольнай песні і простаі і шчырай;
Паляшук нават смерць забывае пры ёй,
Яго сэрца ўзнямаецца ў вырай.

Думка рэчкай плыве праз краі, праз вякі,
Думка ў небе гарыць зараніцай.
Сыпле кроплямі ўніз, як раса на лісткі,
Жыве сэрца жывою крыніцай.

10. ЯК ЧОРТ СТВАРЫЎ БАЛОТА

Чорта гне у дугу, бельмы лезуць на лоб,
Забурчэла ўнутры аж занадта.
Бы атруту глынуў, бы глынуў горкі боб—
То зашкодзілі божы зярняты.

Ён крычыць на живот, бо пачала расці
Раптам чэрава ў стог велічэзны,
Распірае бакі, ні сапсці, ні храпсці,—
Распучыўся ў гару ваўкарэзны.

І пачаў ён бляваць, мэкаць, нібы каза,—
То вылазіць крадзёнае бокам;
Там, дзе плюне,—расце гнілы корч і лаза,
І ракіта і лопух, і блёкат.

Чорт снуе, як павук, выпірае аж дух,
Плюе, харкае серкай, крывёю;
Ён паганіць ваду цэлай кучай рапух,
Рабакамі і дзікай травою.

Чорт снуе, як павук, рыгануў раз-другі,
Плюнуў панам і яснаю паняй.
Пойдзе гора гуляць на шнуры, на лугі
І жыццё мужыка апаганіць.

Чорт снуе, як павук. Ён усё—храк і храк:
Вылез поп з яго ляпы паганай.
Поп калматы такі. Гэй, пільнуйся, бядак,—
Поп закурыць у вочы туманам.

Чорту моташна—страх, аж хвастом лясь ды лясь,
Дзе рыгне—камары, аваднішчы;
З нутра купіны пруць,—скок і скок, плясь і плясь,
Чорт паскудзіць ваду, брудам нішчыць.

Ад натугі язык цяляпаецца ўдоўж,
І тырчыць, нібы шост сукаваты.
Ўвесь запеніўся чорт; ён слізкі, як той смоўж,
А плюецца, плюецца рагаты.

Там, дзе плюне—багна і атрута-трава,
Тхлань трасецца, лапоча, дрыгоча;
Чадзіць голаў багун, сасе п'яўкай дрыгва,
То паморак, то трасца якоча.

Чорт нарэшце за корч зачাপіўся, рыгнуў—
З жывата ўсё насенне рванула;
Забурчэла, аж бор у далі ўздрыгануў—
Аж сава прыкры спеў зацягнула.

Раптам выскачыў дзед—гэта злыдзень-шаптун.
Яго вочы—два гнойныя бельмы.
А пад шапкай расце, нібы лямец, каўтун,
Штось мармыча пад нос гэта шэльма.

Апаганіўся ўсюль чысты водны прастор,
Стаў ён чортавым гідкім балотам:
Там пайшлі панаваць страхациё, смертны мор,
І начніца і цмок пад чаротам.

Чарцяняты кішаць, нібы вар у катле,
Іх гадуе там чортава матка;
Паратунку няма ад іх проста нідзе,—
Прыстаюць да лапцёў, да апраткі.

11. ЧОРТ ВАРЫЦЬ СІВУХУ ПАЛЕШУКУ НА ЗАГУБУ

То не вецер гудзіць, не шуміць сухавей,
То не гойдаюць злыя віхуры;
То над борам не мчыць чарадзейны цар-змея,
То не ладзяцца плачы-хаўтуры.

Гэта ў медных катлах між зачумленых вод
Вадзянік варыць жыжу-атруту;
Там і хмель і палын, і пякельны смурод—
Для людзей на лайдацтва, пакуту.

Між балотных карчоў многа бочак стаць,
Їх пільнуюць-вартуюць вужакі;
Жыжа пенай бурліць, і кіпіць і блішчыць.
Ой, шалёныя будуць прысмакі.

І прабуюць на моц, і прабуюць на крэп,
І пячэ агнём, плягай пякельнай;
Голаў круціць, бы ўюн, і малоціць, як цэп,
Голаў круціць ён бубнам вясельным.

Не дыміцца туман—курыць люльку сваю
Вінакур-вадзянік сярод ночы.
Нечысьць вабіць людзей, нечысьць ладзіць гульню,
Дым туманіць у самыя вочы.

Паляшук моцна п'ян, скача, песні пяе,
Лье у глотку нячысцікаў трунак;
Ломіць-крышыць усё, жонку родную б'е,—
Дзеці клічуць людзей на ратунак.

Як за клямку з дзвярэй, цягне чорт за язык—
Паляшук нешта брыдка гавора;
Ён хрыпіць, як вяпрук, ён раве, як той бык,—
Па калена яму сіне мора.

Збудаваў браварок пан на дзікі прыгон,
Сплёў бізун для сялян на Палессі,
Змайстраваў поп царкву, зазваніў ён у зvon
У глухім заварожаным лесе.

І прыехаў царок на крылатай бядзе,
І астрог ён прывёз—падарунак.
Ой, канец надышоў. Паляшук прападзе,
Хіба сам сабе знойдзе ратунак.

Вось як гідкі той чорт дзеду-богу памог,
Пастараўся зладзюга нямала.
А ў нябесах сваіх вельмі рад стары бог—
Вышла досыць цікава, удала...

12. ЧОРТАВА ЛАЗА АБХАПІЛА ПАЛЕССЕ.
ШТО З ГЭТАГА ВЫШЛА

Урадзіла лаза. Нясе ліха з сабой,
Перайшла ад балота на поле,—
Проста рады няма, стаіць шчыльнай сцяной,—
Паляшук праклінае лёс-долю.

І злуе паляшук: цэлы край прападзе
Пад чартоўскай пляцёнкай-заховай:
То-ж Палессе, як дзед, барадой абрасце
Кучаравай, калючай, лазовай.

У гарачыя дні просіць сонейка ён:
— Ты спалі мне лазу—гэту здраду!
У халодныя дні просіць зімачку ён:
— Змаразі мне лазу, дай ты рады!

Давай сонца пячы, давай парыць ваду—
Яшчэ болей расце, вырастае.
І мароз надышоў на лазу, на брыду,—
А лаза не баіцца, не дбае.

Зноў бярэцца яна на вясну, як вязель,
Заглушае лугі і паляны;
Лезе ў вочы і твар, як дакучлівы чмель,
Сваёй лапай чартоўскай паганай.

І злуе паляшук, і сякеру бярэ,
І кусты сам цярэбіць адважна.
Нямаведама скуль насустрэчу чорт прэ,
Секачу ён шапкуе паважна.

Чорт частуе яго з капшука тытуном,—
Паляшук гэта зелле смакуе;
Чорт ратая заве гультаям, ласуном,
З яго люлькі жартуе, штукуе:

„Ты радзіўся, мабыць, з сваёй люлькай ў губах,—
З губ не выпусціш люлькі ніколі;
Ты прывык да яе, цёнгле дыміш, аж страх,
Душыш дымам гаркім сваю долю“.

„Загарыцца твой кут,—няма як ратаваць,—
Насагрэйкай сваёй ты заняты.
Прыдзе смерць па душу—няма як паміраць,—
Тытуну засталася багата“.

„За жыццё тытуну спаліш цэлы ты стог,
На той свет ты паедзеш капяжкай;
Гібель бочак віна выпівай, каб не ссох,
Каб лілася, як рэчка, гамонка“.

І хвастом ляснуў чорт—з-пад лазы гоц і гоц—
Скача пляшка за пляшкай сівухі;
Паляшук п’е на гвалт, паляшук п’е на моц,
Абліваецца чортавай юхай.

„Кінь лазу церабіць,—кажа чорт,—лепш дуду
Прынясі ды зайграй мне вяселле“.
І пайшоў паляшук па дуду на бяду,
І ад бабы дастаў на пахмелле.

13. ЯК ПАРАБІЛІСЯ ЧАРТОЎСКІЯ ДАРОГІ І ЯК ПАЛЯШУЧКА
ЗРАБІЛАСЯ ВЕДЗЬМАЙ

Жонка б’е мужыка той чартоўскай лазой,
Паляшук нешта сп’яну бармоча.
Чорт вясёлы глядзіць, круць і круць галавой
І віляе хвастом і рагоча.

Тутка рады няма, сама баба пайшла
І цярэбіць лазу, дзярэ на лыка;
Ўе вяроўкі з лазы, супачыць прылягла,—
Дзень пагодны, лагодны, вялікі.

Прывалюхаўся чорт. „Хто тут лыка дзярэ?
Ды нашто табе, свацця, вяроўкі?
Нашто губіш лазу?“—Чорта сполах бярэ;
Распускае кабета шнуроўкі.

„Хочаш ведаць нашто? Зараз я пакажу.
Стань во’ тут, каля гэтага дуба;
Я на рукі твае во’ лычок палажу!“
Баба чорта рукою галубіць.

Чорт раскіс і размяк, анямелы стаіць;
Так стаяў-бы гадамі, здаецца.
Баба лашчыць яго, росным вокам блішчыць
І смяецца, смяецца, смяецца.

Скрампавала яго да таўшчэзных сукоў
Лычаком і вяроўкай пляцёнай;
А лазою давай лупцаваць па бакох,—
Пайшлі вохі і плачы і стогны.

Чорт рвануўся раз-два, вырваў дуб векавы
І сунуў з тоўстым дрэвам далёка;
Барануе зямлю, прабівае равы,
Прэ наперад і бокам і скокам.

Баба мае свой спрыт і таксама не спіць,
Мощна села на дуб і кіруе:
— Гэй налева!—крычыць,—гэй, направа!—крычыць,—
І лупцуе, лупцуе, лупцуе.

Толькі пошчак гудзіць; вье чорт, нібы воўк;
Ад лупцоўкі ён жвавы, рухавы.
Чорт нарэшце аслаб; зубы сцяў ён і змоўк.
Грыміць баба: „Налева!—направа!“

Чорт—бягом, узвярнуў шыр балотных раўнін,
Нарабіў ён брады, брадзяняты;
Дзікіх выскацяў шмат, без канца азярын,
Вызяроў і каўдобін багата.

Па сягонешні дзень асталіся сляды,—
То чартоўскія сцежкі-пуціны;
Ні праехаць па іх, ні прайсці нікуды
Няма як. А хто пойдзе—загіне.

Чорт засеў у глушы, з дуба бабу сцягнуў
І зрабіў яе ведзьмаю лютай;
Ажаніўся ён з ёй і на вёскі сунуў
На нядолю людзям і пакуту.

14. АГІДНЫЯ ўЧЫНКІ ВЕДЗЬМЫ

Сядзіць ведзьма ў кустах, а над ёю сава
Шэрым крыллем плюгавым лапача;
Крэхча жабай, дрыжыць, як жывая дрыгва,—
Ведзьма злая замовы шапача.

А жар-месяц глядзіць на калматы гушчар,
Нібы твар агняшчокі, чырвоны.
Ой, Палессе замрэ ў ланцугах ночных чар,
У паганых кіпцях забабонаў.

Ваўкалакам страшным ведзьма душыць дзяцей,
Лезе чорным катом у сялібы,
Губіць спрэсу народ, муціць бедных людзей,
Кожны прэ на ражон і на хібу.

Плодзіць-родзіць чарцей, знахароў, ведзьмароў,
Паслугачак-шаптух усюль мае;
І падвеем ляціць на гумно з пустыроў
Паляшучка, вядзьмарка старая.

На людзей, на быдлё шле бяду за бядой
І бядой паганяе, бы пугай;
Замятае сляды чараўніцкай мятлой,
Затуляе гнілою дзяругай.

Пусціць дождж на жніво, сыпне град ільдзяны
З зачарованых горных харомаў;
Душаць кур, куранят каршуны-груганы,
Губяць збожжа страшныя заломы.

Сонца паліць-гарыць, нібы прысак пясок,
Хоць пячы ў ім яйцо, як у печы.
Пошасць, трасца бярэ, есць дзяцей прагны цмок,
Усіх поедам есць і калеча.

15. ЯК ПАЛЯШУКІ ЗМАГАЮЦА З ПАМОРКАМ

Людзі б'юць шаптуноў, у магілы кладуць,
Да зямлі прыбіваюць асінай,—
Ведзьмакі-мерцвякі не ідуць, не брыдуць
Па начах таямніцай-пуцінай.

Людзі ў пушчу ідуць; з усіх сіл грамадой
Вырубаюць высокую хвою;
Робяць крыж, валакуць да ракі талакой,
Ставяць крыж на гары за ракою.

Дзецюкі аб той крыж брусок ясеня труць,
Губку ў міг да бруска прыкладаюць;
Загарыцца яна, агонь людзі бяруць,
Ва ўсіх хатах з яго запалюць.

І гарыць дзень і ноч гэты вечны агонь.
І пад крыжам не зводзяць агнішча.
Дзед паморак дрыжыць, як спалоханы конь,—
Не пускае яго пажарышча.

Ходзіць-бродзіць адзін між карчышчаў балот
Сівы дзед аднавокі, калматы;
Ён у вёску ідзе, дзе вартуе народ,—
Дзед праплішчыцца думае ў хаты.

Пападзе на агонь, пападзе на ваду,—
Яго смаліць агонь, вада топіць.
Люд дрыжыць і глядзіць на паморка-брыду,
Вочы пільна ў яго утаропіць.

„Ой, пусціце мяне, я вам шчасце нясу,
Векавечнае шчасце такое...
Я вам радасць даю, на спякоту—расу,
Ой, пусціце-ж у хаты затое!“

„Таго шчасця няма ў мужыка пры жыцці,—
А ў мяне—мае волю нявольнік.
У мяне можа сон-адпачынак знайсці,
Гарапашны палескі бяздольнік“.

„Гэта смерць, гэта смерць...“—кажуць людзі кругом,
„Адыйдзі-жа! акыш! мы не хочам!“
А паморак стаіць, як той цень над агнём,
Вокам зіркае, штосьці шапоча.

Расплятаюць тады бабы косы свае
І скідаюць апраткі дагола;
Грамада голых баб шумна песні пяе,
Аб'язджае сахой вакол сёлаў.

І равок-баразна мае моц, як ніхто,—
Смерць яго не прыйдзе ніколі.
Дзед-паморак злуе, ажна плакаць гатоў,
Ходзіць-бродзіць па чыстым па полі.

16. ПАЛЯШУК ПЛЯЖЫЦЬ ЛЕС І ВЫКАРЧОЎВАЕ БАЛОТА

Шуміць бор векавы. Лясун гойкае—страх.
Ён тут пан-уладар сярод пушчы.
Паляшук пляжыць лес. Стук і стук, трах і трах,
Толькі пошчакі граюць у гушчы.

Кружыць чорт секача. Не баіцца мужык,—
Дзераўлякі ён лысіць сякеркай;
Не заблудзіцца ён, бо да лесу прывык,
Як да світкі сваёй, да магеркі.

Валіць хвою і дуб, на будоўлю кладзе,
Чысціць лапідла, рупна карчuae;
Сее збожжа, арэ, бараною вядзе,
І бяды за сабою не чуе.

Жыта жнуць і пяюць, урадзіла зямля,
Жнеям ладзіць дажынкi араты.
Рэчка грае, бурліць; мёдам пахне ралля,
Сонца грэе вясковыя хаты.

Хаты лезуць у лес ўсё глыбей і глыбей.
Лесуна і нячысціка грабяць.
Лясун стогне—лясы ўсё радзей і радзей,
А балота людзей вельмі вабіць.

Высыхае яно. Чорт сунуў аж да дна,
Бо людзей пачынае баяцца.
Чорта сполах бярэ. Страшыць сіла адна—
Гарапашная, рупная праца.

17. ПАЛЕШУКІ І ПАНЫ

А дудар-паляшук на сваёй на дудзе
Дзень і ноч сабе грае ды грае.
Аб мужыцкім жыцці, аб сялянскай бядзе
Плыве песня ад гая да гая.

Песня паліць агнём, вугаллём залатым
Паляшукія шчырыя сэрцы:
„Іх нямнога—паноў. Мы—як лес той густы,
Дык хадзем на іх з косамі! Смерць ім!“

„Будзем біць тых паноў! Пусцім яркі агонь—
Хай гуляе над панскім палацам!
Нашы слёзы у ім, векавечны наш стогн,
Бо на пана ідзе наша праца...“

„У паноў сыць-гульня, абіваюць бакі.
Трэба нішчыць і біць гэтых гадаў!“
І пайшлі грамадой беднякі-парабкі
У бары, у лясы радзіць рады.

А дудар-паляшук на сваёй на дудзе
Дзень і ноч сабе грае ды грае.
Аб мужыцкім жыцці, аб сялянскай бядзе
Плыве песня ад гая да гая.

Гулкі пошчак ідзе ад сяла да сяла
Ад дударскага вольнага грання.
Песня птушкай ляціць і ракой паплыла,
Будзіць люд яна з рання да рання.

У маёнтках той спеў як пачуюць паны—
Давай коні сядлаць ды за пікі.
Па палях і лугах круцяць-верцяць яны,
Каб злавіць бунтароў і музыку.

— Дзе той хам-паляшук? Дзе адважны дудар?
Мы паробім з усіх квашаніну!
Як адважыўся ён—непрыстойны бунтар—
З ганаровых паноў строіць кліны?

І бягом на усход і бягом на заход—
Полям-лугам і лесам вячыстым.
Ад мяцежнай дуды замяцежыў народ—
Лаві ветра у полі у чыстым!

Голас гулкай дуды, раней тонкі, як дрот,
Раптам вырас у буру-віхуру.
То грыміць на заход, то грыміць на усход:
— Па вяльможных наладзьце хаўтуры!

Гнеў кіпіць у паноў. Большы гнеў у сялян.
Свеціць белы маёнтак агнішчам.
І ад страху дрыжыць злы, збянтэжаны пан:
— Што рабіць? Нас мужык хутка знішчыць.

І цар войска прыслаў—хоць гаці ты з іх гаць—
І пачаў будаваць шмат астрогаў.
А калматы „айцец“ давай пеклам пужаць
І нябесным царом—гнеўным богам.

18. ПАЛЕШУКІ І ПОП

А дудар-паляшук на сваёй на дудзе
Дзень і ноч сабе грае ды грае.
Аб мужыцкім жыцці, аб сялянскай бядзе
Плыве песня ад гая да гая:

„Ты не бойся, батрак, гэтай шэльмы-папа,
Не давай ты яму падарункаў.
Лепш ты хату пільнуй. Поп на жонку напаў,
Распусціўся гультай гэты з трункаў“.

Раз пайшоў паляшук аж на некалькі дзён
У багаты маёнтак на працу.
Ненарокам назад. Ажна ў хаце смех-звон.
— Добры вечар, калматая цаца!

— Дык ты часта, лайдак, тут да бабы маёй
Валачэшся на гэткія балі?—
І давай лупцаваць, аж той полік: „вой-вой!“
Па спіне яго граюць цымбалы.

Попік молиць яго і ад болю дрыжыць:
— Далібог, больш не буду, не буду...
Я дахаты пайду... Дай на свеце пажыць...
Мілы бог, выратуй сваім цудам...

Без кашулі стаіць ды у плач ды у плач,
І дрыжыць яго цела ад лою.
Не. Не пройдзе дарма. Паляшук бярэ квач
І папа таго мажа смалою.

І папа-шальмяца усадзіў ён пасля
У курынае пер'е, у скрыню.
І замкнуў на замок і запрог ён каня
І павёз гэту скрыню на рынак.

„Гэй, збірайцеся ўсе! Падыходзьце сюды!
Пятакоў не шкадуйце вы толькі!
Я кіятар прывёз вам—маладым—
Зараз малпа станце вам польку!“

Сваю скрыню адкрыў.—Гэй-жа, малпа, вылазь!
Весялей! Патанцуй перад людям!
Што? Не хочаш, лайдак?—і драцянкаю лясь
Па спіне той папоўскай і кудлах.

І танце „айцец“, і людзей бярэ смех:
— Ну і гожи малойца! Ну й гожи!
І шапоча „айцец“: падаруй мне мой грэх...
Ствары цуд свой, нябесны мой божа...

19. ВОСЕНЬ, ЗІМА, ВЯСНА І ЛЕТА

З шчылін бору ў акно восень пільна глядзіць
Шэрым бельмам слязлівым, балючым.
Лес шуміць і дрыжыць, і звініць, і гудзіць
Жоўтым лісцем шуршавым, дрыжучым.

І Палессе тады у туманістых мглах,
У вільготнай і слізкай апратцы.
Хтось брыдзе па дрыгве у парваных лапцях
Па зыбучай патрэсканай кладцы.

А па восені ўслед надыходзіць зіма,
Ў снежнай хустцы вандруе па лесе;
Сцеліць-беліць абшар, проста месца няма,
Дзе схавацца на топкім Палессі...

З пытля сыплецца снег—з высачэзных пустот,
Спрэсу гурбай сялібы заносіць;
Нібы ў млыне мука, лезе ў вочы, у рот,
Вея ў трасцы трасеца, галосіць.

Мчыць мяцеліца ўдаль, завіруха круць-верць,
Ваўкі выюць на сівых курганах.
Вужы-косы скубе сіва-белая смерць,
Пакідае сляды на палянах.

Чорт марозіць людзей, губіць-душыць іх шмат,
Ён пякельную злосць спаганяе.
Людзі гінуць усюль—каля сёл, каля хат,
Ім усюды—магіла нямая.

Але з поўдня вятрок прысылае вясну;
Сонца грае, снег тае і тае.
Прабужаецца свет ад зімовага сну,
Расцвітае, як дзеўчына тая.

Зноў балота-дрыгва пад бурлівай вадой.
Плывуць крыгі мільгаюць, бы качкі.
Пні, карчы і кусты па вадзе грамадой,
Аж скрыпяць, аж дымяць ад гарачкі.

Паляшук на чаўне не баіцца плысці—
Яму ўсюды дарожанька вольна.
Ці не хоча ён лёс, долю-шчасце знайсці
На прасторы празрыстым прывольным?

Думу думае ён, штось спывае ў душы,
Бы дуда у грудзях, а не сэрца.
Адчыняе сакрэт ён палескай глушы,
Нібы піша яго на паперцы.

Лета песні пье у вянку з васількоў
І стаіць на шаўку, аксаміту;
А гарсэцік яе—з залатых каласкоў;
Саматканка-фартух—з сінь-блакіту.

Слепіць шыйку яе росных пацеркаў жмут
З буйных ягад, чырвоных, як золак;
Песціць стан малады абручок-баламут—
Паясок з сяміцветных вясёлак.

Там, дзе ступіць нагой—траўка-хохлік зірне,
Там на сонца ўгару гляне кветка;
Там, дзе кіне свой зрок, яркі свет мільгане,
І прамяняцца шчасцем палеткі.

20. ПЛОЙМЫ ЗДАНЯЎ ПАНУЮЦЬ НАД ПАЛЕССЕМ

То не сны-туманы, не імгла аблягла
Густым невадам пушчы, даліны,—
Гэта ўздоўжку ў шыр-даль зданяў цьма наплыла,
Як паводка ў Палессе-краіну.

Крычыць мшалы лясун „го-го-го!“ у бары.—
Ён лясны гаспадар ганаровы;
У кароне з галля, ў світцы з цёмнай кары
Ён сядзіць на пасадзе дубовым.

Цягне-топіць людзей у вадзе вадзянік,
І русалкі там ладзяць ігрышчы.
У хаціне жыве стары дзед дамавік,
Злы гуменнік сядзіць на гумнішчы.

За пячуркай старой каты-злыдні жывуць
І трывожаць людзей беспрастанку.
На гаўяду, людзей цёнгле клічуць-завуць
Трасавіц, злых мароў, ліхаманкаў.

Ой, „страхоцяў“ зашмат мае наш паляшук.
Шмат пякельных агідных прывабаў.
Ў старых пустках гудзіць адзінокі кадук.
На гародах—жалезная баба.

Зух-паляруш імчыць звар'яцелым віхром,
Ён вясковых калечыць і бэсціць.
Саранчою вісяць над забытым сялом
Беды розныя, розная нечысьць.

А на крушні сядзіць у тумане ў расе
Краса-дзеўчынка голая—доля;
Яе грудкі вужак цёнгле смокча-сасе,
Плача бедная ў чыстым у полі.

Па пуцінах пустых залягла варажба,
Павуцінай плятуцца замовы.
Рвецца вужам з грудзей то праклён, то бажба,
Пырх і пырх ад заховы ў захову.

І чакае народ ад нявідзімых чар
Збаўцу светлага, гожага воя;
Аб ім мараць і сняць, і глядзяць на папар,
Ці не свеціцца постаць героя.

Яго шлях—млечны шлях, яго шлях—сонца шлях,
Яго зброя—з праменняў вясновых;
Зараніца гарыць на пукатых грудзях.
Яго вочы—з вясёлак вясёлых.

На высокім чале свеціць сонца, як жар.
Месяц ясны ў руках ён трымае;
Ў юным сэрцы яго гарыць вечны пажар,
Макам-цветам яскравым буяе.

Прыдзе збаўца такі. Ён затрубіць у рог.
Рой зданёў, як туман, здрыганецца.
Прападзе наўсягды. Будзе вольна ў палёх.
Светлым Розумам вой той завецца.

Забудуецца край. Загрыміць на ўвесь свет
Небывалаю славай-грымотай;
Паляшук зажыве, бы пад сонцам мак-цвет,
Заваюе навекі балота.

21. ІЛЬЯ ПАЛЮЕ ЧАРЦЕЙ. ЦМОК НІШЧЫЦЬ ПАЛЭШУКОЎ

Над Палескай зямлэй полаг неба вісіць
Велізарнай тканінай шаўковай.
Рослы волат-ратай—Сонца ў неба стаіць
І блішчыць галавою агнёвай.

Гляне вокам уніз, патрасе галавой,—
Расыпаюцца кудры-праменні;
Неба рупна арэ залатою сахой,
Сее іскры-дабро поўнай жменяй.

Стада хмар ён пасе, штук нязлічаных шмат,
З крышталёвых крыніц ён іх поіць:
То пагоніць у кут, то іх верне назад,
Над Палескай раллэй ён іх доіць.

Малако льецца ўніз, бы з вядра плюх і плюх,
Корміць-сыціць абшар лугавінаў.
А тым часам імчыць па балоце злы дух,
Ён з вясковых людзей строіць кпіны.

А нячысцікі ўсе пад вадою кішаць,
Толькі бурбалкі пырсь сінім кругам,
Вось задумаў Ілья тут чарцей паляваць
Над балотам, над лесам, над лугам.

Разыграўся пярун, смаліць-паліць пярун,
Кіпіць неба, маланка гуляе.
Сярод дня сее мглу Ілья—грозны вяшчун,
Ён чарцей, нібы зайцаў, страляе.

Ілья громам грывіць: „Так, так, так! Го-го-го!“
„О, лупі яго, бі яго, гада!“
„Трах, трах, трах па зубах ды па карку яго!“
„Трэсні раз і другі ў гэту здраду!“

Паласуе дубы, запаляе стагі,—
Непрытульна на шэрым балоце.
Мокнуць дрэвы, кусты; плачуць поле, лугі.
Ўсё Палессе ў зыбучай вільгоце.

І мінула жуда, і мінула туга
На балоце, над полем, над гаем.
На абшарах нябес грае фарбай дуга,—
То каняку Ілья запрагае.

Трэба ехаць дамоў на спакой-супачын,
Трэба даць мужыку касіць сена;
Трэба на зіму шыць кажух з белых аўчын;
А гаспода без дроў—ні палена.

І паехаў Ілья, а тым часам злы цмок
На ўсіх тубыльцаў сее дрыготы.
Шмат глытае людзей, іх пужае знарок
Яшчэ горай, чым нечысьць з балота.

Няма рады—хоць плач, каму плакаць няма—
Асталіся пустыя сялібы.

І вісіць страхачцё над Палессем, як цьма,
Увесь край анямеў, нібы рыба.

22. АСІЛАК ЗАБІЎ ЦМОКА, А САМ СКАМЯНЕЎ
У КУРГАН

На той жудасны час у Палескай глушы
Жылі ў згодзе ў любосці дзед з бабай.
Не было ў іх дзяцей, было добра ў цішы—
Не было ў іх для цмока прывабы.

Дзядок дровы сячэ, бабка воўну прадзе.
Так плыве дзень за днём ў адзіноце.
Не баяцца бяды, хоць живуць у бядзе,
Не баяцца жуды на балоце.

Але здарыўся цуд: зорка ў небе мігціць,
Паглядае на хатку кривую;
І расце і цвіце, і на хатку глядзіць,—
Апусцілася ў хатачку тую.

Зіхацела яна залатым галубком,
Над бабуляй сівой залунала.
Зорка стала пры ёй дзіцянем-хлапчуком,
Было клопату ў бабы нямала.

Рос хлапчук міг у міг, рос па днях, па начах,
У пяць год быў асілкам высокім;
Ступіць крок—грук ідзе па лясах і палях,
Грэе-лашчыць усё ясным вокам.

Вырваў з корнем сасну і на цмока пайшоў
Ваяваць на абшырным балоце.
Брыў-хадзіў доўгі час, таго цмока знайшоў,
Пачалася там бітва—страхоце.

Аж балота у стогн, аж дрыжэла яно,
Аж кіпела вада, бы ў катлішчы.
Кінуў цмока ў вір-глыб ён на самае дно,
Ад крыві парудзела багнішча.

Волат рад, волат горд сваёй сілай страшной,
А няма з кім падужацца болей,
Стукне ў неба ілбом, трах па сонцы сасной,
Нібы ўночы, сцямнелася ў полі.

Волат рад, волат горд крэпам плеч, сілай рук,
Кроў у жылах гарыць і буяе.
Кулаком аб зямлю грук і грук, стук і стук,
Зацвіла на душы думка злая.

Пачаў свет на свой лад гартаваць, папраўляць,
Перайначваць нанова парадкі;
Выпіў воду з азёр і давай абліваць
Той вадою сялянскія хаткі.

Курган соваў рукой—то адзін, то другі,—
Нібы порхаўкі, з месца на месца;
Кінуў луг на лясы, кінуў лес на лугі,—
Няма з сілай сваёй куды лезці.

Моц па сэрцы стучыць, крэп гудзіць па касцях,
Мучыць волата дзікая смага:
Трэба штосьці рабіць на прасторных палях—
Усёроўна ці добра, ці блага!..

Неба ў злосць увайшло.—Чараўнічы туман
Спутаў волату рукі і ногі;
Дзікім мохам пакрыў, скамяніў у курган,
Што стаіць і цяпер ля дарогі.

23. СТАРЫ ДУДАР СХАВАЎ СМЕРЦЬ У РАЖКУ. ЛЮДЗІ
ПЕРАСТАЛІ ПАМІРАЦЬ, І ЗРАБІЛАСЯ ЯШЧЭ ГОРАЙ

Смерць брыдзе і касой косіць старых, малых,
Нібы снег на вадзе, вёска тае.
Раз вандруе дудар па пуцінах лясных,
У гушчэчы ён смерць сустракае.

Стала цёмна ў ваччу. Дастае ён ражок,
Каб панюхаць табакі шчапотку.
Ён ад страху дрыжыць, лезе трасца праз бок,
Ражаном стала ў горле хрыпотка.

Смерць вітае яго, адкідае касу
Здрацвянелай сваёй рукой-косткай.
„Покуль богу душу я тваю панясу,
Дай сюды тытуну на пачостку!“

— „Нюхай!“—кажа дудар,—ражок тыц ёй пад нос,
Востры дзюб смерць бліжэй падстаўляе.

„Ой, тытун твой слабы, як трава; дзе ён рос?
Моцы-крэпу ні трэшкі не мае!“

— „Калі так,—у ражок лезь і нюхай як след,
Будзеш чыхаць, праветрыцца голаў“.
Смерць палезла ў ражок, зачыніў яе дзед,
І дахаты пайшоў ён вясёлы.

Сядзіць смерць у ражку: чых і чых, стук і стук,
Штосьці глуха і хрыпла лапоча.
Песні грае дудар, стары дзед-паляшук,
Робіць тое, што ўздумае, хоча.

Люд працуе, жыве; прайшоў год і другі,
На Палессі ніхто не ўмірае.
Зелянеюць лугі і бялеюць лугі,
І жывецца ратаям, бы ў раі.

На шнурах—ураджай, у снапах—умалот,
Развялося гаўяды без ліку.
Дзяцей шмат у бацькоў, распладзіўся народ
Грамадою бясконца вялікай.

Так прайшло гадоў сто, а мо' болей за сто.
А людзей так паўнютка на свеце.
Стала прыкра старым: дзед памерці гатоў,—
А, як хоча, не можа памерці.

І людзей і быдля на зямлі, як гара,—
Во' зямелька разваліцца зараз.
А даўненька-даўно ім памерці пара,—
Гэта-ж нейкая лютая кара...

Хай паморак, вайна выратуюць зямлю,
Хай ачысцяць мяцёлкай віхурнай.
Надакучыла жыць, адкідаюць гульню,—
Зажадалася песні хаўтурнай.

А буе зямля, хоць ратай не арэ,
Плодзіць-родзіць дабро без аддухі.
Ратай лезе ў багну, а багна не бярэ,
Не бярэ на балоце зыбуха.

Ратай лезе ў пятлю, рэжа горла касой,
Сабе дол на гародзе капае;
Кроў пальецца ад ран жыватворчай вадой,—
Бедакоў і зямля не прымае.

Наракае народ, што дудар вінават,
Бо ён смерць у ражку запалоніў.
„Дай нам шчасце, дудар,—ці ты рад, ці не рад!—
Пусці смерць нам на родныя гоні!“

Адчыніў дзед ражок, бо няма што рабіць,—
Людзі самі жадаюць загубы.
І пайшла смерць гуляць, і пайшла смерць касіць
На галодныя—вострыя зубы.

24. СМЕРЦЬ ДУДАРА

То не рвецца струна, то не лебедзь пяе,
То не ломяцца крыллі сакола—
То канае дудар. Сум пануе ў сяле,
Прычытанне чуваць навакола.

Зайшло сонейка ў бор, загуляла жуда,
Кажанамі над вёскай мільгае.
На каго-жа цябе, сіраціна-дуда,
Сівабровы дудар пакідае?

Анямее твой гук, засмуціцца загон,
Будуць жнеі тужыць на дажынках.
Рване сэрца, душу хворы стогн, ціхі стогн
Без дуды на гульнях-вечарынках.

Без зязюлі-дуды на гады край засне,
Будзе нема маўчаць, як магіла.
І чырвоны, бы кроў, месяц круглы зірне,
Абалье цішынёй крыж пахілы.

Загуляюць вятры ў ясных світках снягоў,
Бы каляднай парою ваўчышчы.
Сярод белых лясоў, абамлелых лугоў
Рыхтаваць будуць веі ігрышчы.

Будзе сонца пячы ўлетку жоўты пясок
На магіле сівога музыкі.
Будзе пушча будзіць: „Гэй, устань, каласок!
Чаму змоўклі дударскія зыкі?“

Плача бедны народ, у жалобе ўвесь край,
Льюцца горкія слёзы бясконца.
Валасы свае рве гарапашны ратай:
„Што пакінуў ты нас, абаронца?“

„Будуць цюкаць на нас, будуць люкаць на нас,
Будуць крыўдзіць паны, паняняты.
Наша сонца зайшло, наш агонь раптам згас,
Што рабіць без цябе, голуб-тата?“

„Аздабляў нам жыццё гучнай песняй сваёй,
Працаваць было лёгка і лоўка.
Не кідай нас, стары, пачакай-жа, пастой!
Надалей будзь вясновым салоўкам!..“

25. ЯК ДУДАР ГРАЎ НА НЕБЕ ПЕРАД БОГАМ,
ПОТЫМ АПУСЦІЎСЯ НА ЗЯМЛЮ І АСТАЎСЯ ВІСЕЦЬ
ПАМІЖ НЕБАМ І ЗЯМЛЁЙ

Вось памёр дзед-дудар, ці хацеў—не хацеў.
Пахавалі ля шляху-дарогі.
Нібы птушка-арол, угару паляцеў
Аж на самае неба да бога.

Дзеду лёгка было на нябесных палёх
Без балот, без лясоў, без азёраў;
Было добра яму: яго слухаў сам бог,
Сонца, месяц і хмаркі і зоры.

Чараваліся ўсе, любаваліся ўсе,—
І святых дзяды і анёлы;
Зялі вочы ў слязах, у надгорнай расе,—
Гэткай песні не чулі ніколі.

Увесь смутак балот паляшускай зямлі
Красаваўся пад божым пасадам;
Гукі моцна раслі, гукі ціха плылі,
Гукі сыпалі сонечным градам.

Стары дзед-паляшук на мужыцкай дудзе
Думкі-жальбы на небе іграе
Аб сялянскіх шнурах, аб жывой грамадзе,
Аб турботах забытага краю.

Гук ляціць да зямлі галасней і зычней,
Ён дрыжыць паміж зор і галосіць.
„Пусці, божа, назад на зямлю да людзей...“—
Паляшук ціха моліць і просіць.

„Пусці, божа, назад... Будзеш слухаць з зямлі
Мае шчырыя, простыя гукі.

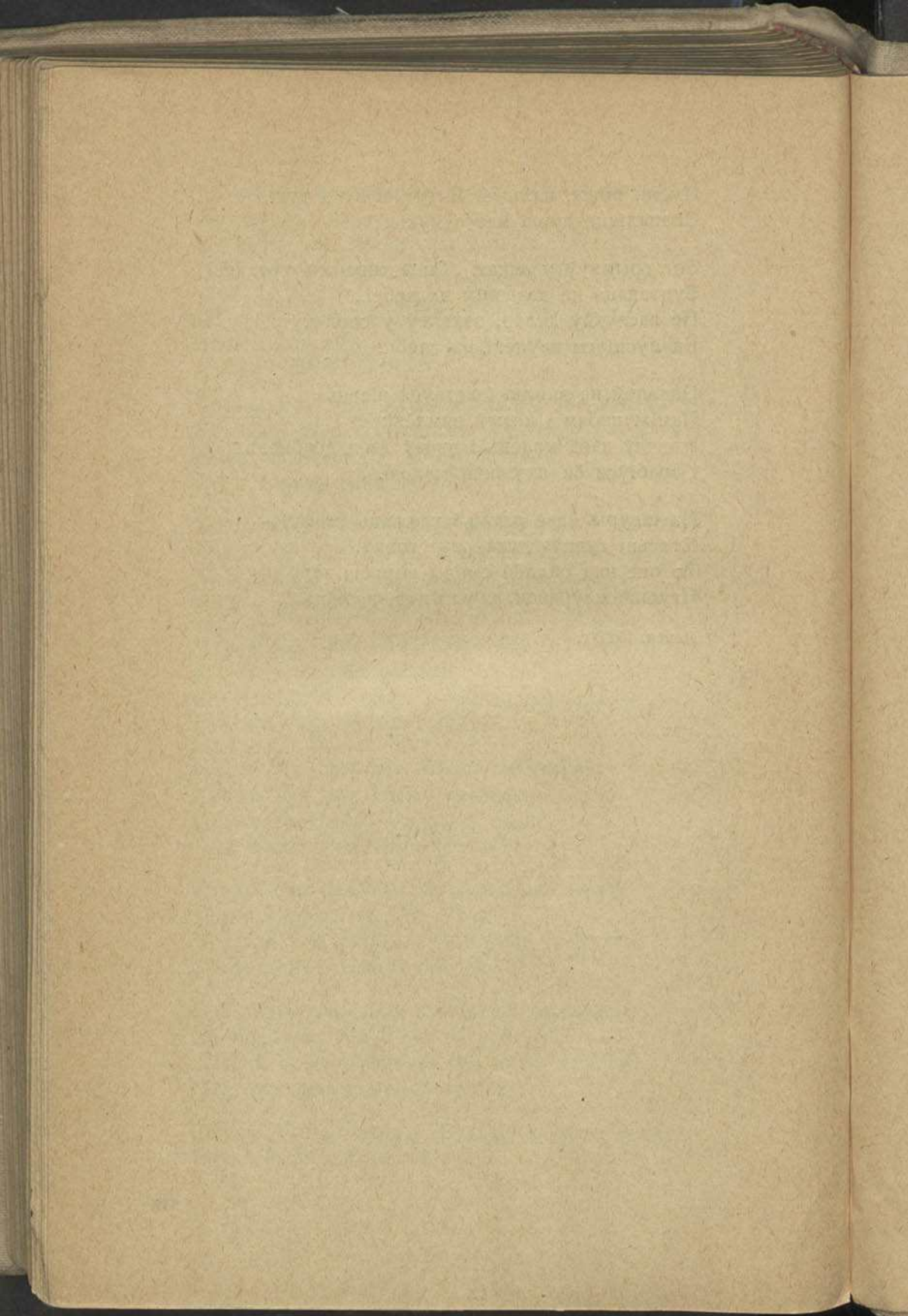
Пусці, божа, назад... Я тут згіну з тугі,
Спапяліцца душа мая з мукі..."

Бог грывнуў у адказ: „Ты астанешся тут,
Бунтаваць не дазволім на небе!..“
Не паслухаў дудар, захацеў у свой кут,
Ён пусціўся наўцекі на глебу.

Паляцеў на зямлю і астаўся вісець
Паміж небам і нізкай зямлёю;
І пачаў дзед малець і пачаў дзед драбнець,
І зрабіўся ён птушкай малою.

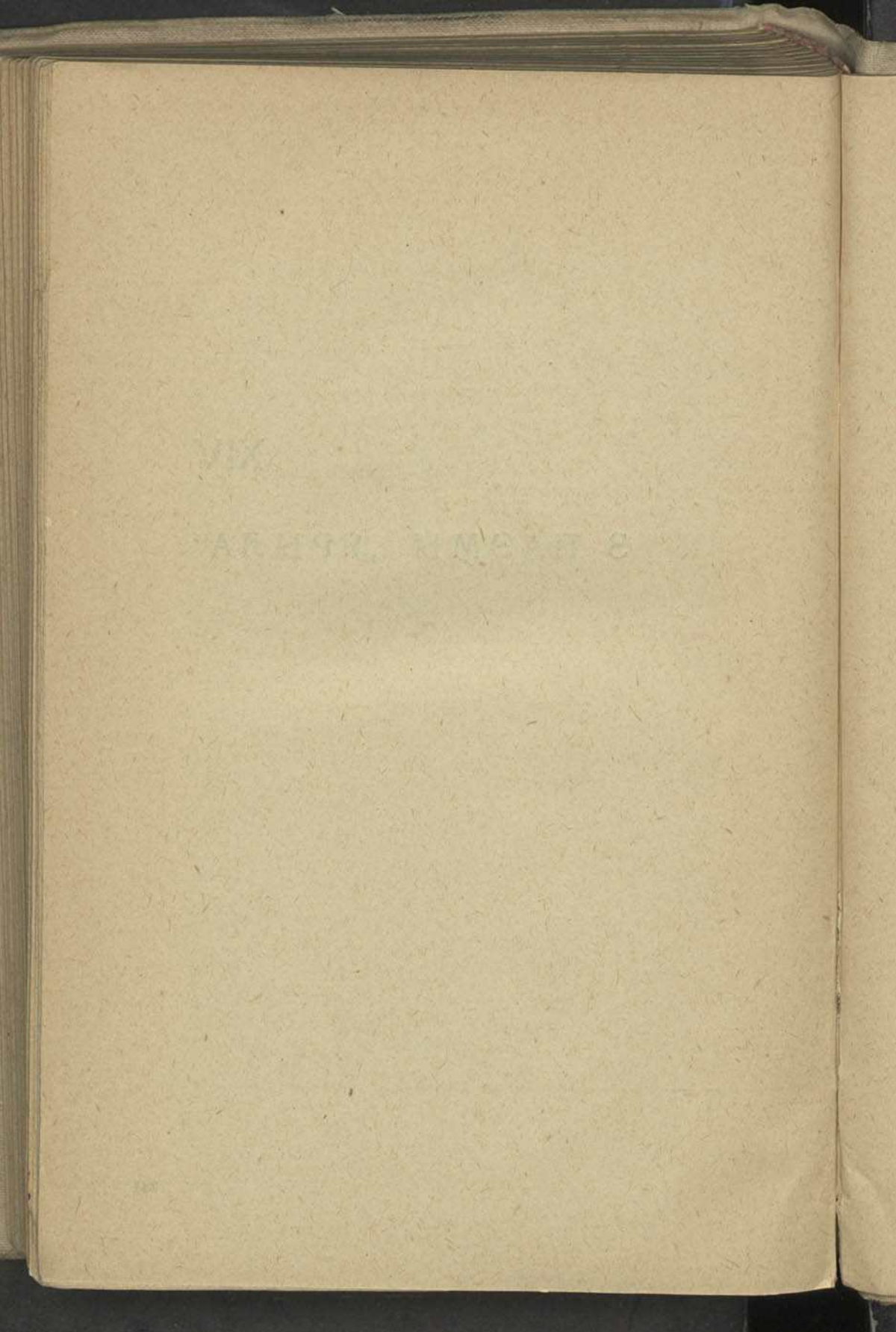
На шнуры йдзе ратай і глядзіць угару,—
Хтосьці гучна спявае над гоняй.
То пяе над раллёй смелы гімн на зару
Птушка-жаўранак, кружыцца, звоніць...

Менск, 1922 г.

XIV

3 ПАЭМЫ „ЯРЫЛА“

ВЯСЕЛЛЕ

Неба млела над раллёю,
Над матуляю-зямлёю.
Цёмна-светлым, дзіўным зрокам
Паміж светам, паміж зрокам
Сонца з месяцам гулялі
Ў яркай сіні, ў сіняй далі.
Пад кудзелямі туману
Каля крушні ля кургана,
Пад зялёным дубам-дрэвам
Дзецюка сустрэлі спевам.
Ён стаяў тут адзінокі,
Задумённы, сінявокі.
І сказалі: ўстрапяніся,
На свет вольны азірніся.
Тут усё тваё навекі—
Для цябе—для чалавека.
Закрасуеш краскай вечнай.
Гэй, сустрэчны-папярэчны,
Абдаруй хлапчыну скарбам,
Аздабляй сакола фарбай,
Вешчай думкай, вешчым словам
Адчынай жыцця заховы!

*

Паясок дала заранка,
Крэмень з крэсівам—маланка,
Прычасаў вятрок кудзерцы,
Сонца кроў хмяліла ў сэрцы,
Ясны месяц ззяў у вочы.—
Было светла сярод ночы.
На даліне ля дарогі
Рэчкі мылі яму ногі.
Поле грудзі гартавала,
Пушча плечы сталявала.
Дала сілу маці-глеба,
Дала хлеба і да хлеба.
Лета радасць і вяселле
Дала хлопцу з мёдам хмельным.
Зіма сцежкі слала пухам,
А вясна зялёным птухам
Над хлапчынай заспявала.
Восень клікала на балі.
І вятры яго паднялі
На нябесныя крышталі,
Дзе мігцелі краскі-зоркі
На аблочных на пагорках.
Там яго сустрэла Песня
Добрым словам і пачэсным.
Песня—гожая дзяўчына—
Там сустрэла такім чынам:
З граннем гусяў, з хмельным мёдам,
З былою, казкай, з карагодам.

*

І сказалі месяц-сонца:
— Калі хочаш у старонцы
Лічыць беднасць за багацце,
Жыць пад небам, як у хаце,—
Ажаніся з нашай Песняй,
Будзе свет табе не цесны.
У пасяг ты гуслі тыя—
Самаграйкі залатыя—

Сабе возьмеш назаўсёды.
Ты ў пагоду-непагоду
Будзеш пець і будзеш граці
І будзіць зямельку-маці.

*

І сказаў дзяцюк малыды:
— Я без племені, без роду,
Ці дастойна мне з дастойнай
Разам жыць, як роўны з роўнай?

*

І казалі сонца-месяц
Пяць разоў, а мо' і дзесяць
Дзецюку адно і тое:
— Ажаніся, хлопец, з ёю!
Ажаніся з ёю тутка.
Мы вяселле зробім хутка.
Краса Песня—наша дочка—
Бач, табе міргае вочкам.
Песня—ясная, як неба,
Песня—простая, як глеба.
То не панская дачушка—
Наша дочка-весьялушка.

*

І сказаў дзяцюк-малойца
Ім на гэта сваё слоўца:
— Карак я ў паноў скалечыў,
Дык ці будзе мне дарэчы
Граць на гусях, з Песняй жыці,
З ёй гуляць на полі ў жыце.
Я не буду ёй па сэрцу,
Месяц-сонейка, паверце!

*

Разліваліся ў гармонцы
Ў шчырай праўдзе месяц-сонца:
— Не бяда тваё калецтва,
Памачніцу будзеш мець ты
Аж да самай да магілы:
Ажаніся з Песняй мілай!

*

І дзяцюк зірнуў на краску,
На дзяўчыну, з шчырай ласкай.
Палыхалі вочы, сэрца,
Палюбіў яе да смерці.
І дзяўчына, нібы зорка,
Хлопцу ў вочы без гаворкі
Паглядзела, пагадала:
Ён разумны, ён удалы,
Выйдзе любы мой у людзі—
Гусляром ён слаўным будзе.

*

Ззялі вочы, як зарніцы.
Маладзенькая ў святліцы
Расплетала косы-шоўкі,
Па звычайу слоўкі смутна
Гаварыла:—Вось загана—
Выхаджу я замуж рана.
Апранула саматканкі,
Вышываныя заранкай,
І гарсэцік з аксаміту,
Стужкай з зорчак абвіты.
Шыйку зграбна аздаблялі
З росных пацерак каралі.
Фартушок—кавалак снегу,
У палях-лясах бялеў ён,
Вышываны ў журавіны
Для красуні для дзяўчыны.
І вянок быў на галоўцы,
Нібы з красак сплялі сонца.
А на твары з агняцветаў
Яркі вёлюм кволай сеткай.

*

Доўга прасніцы шумелі,
Доўга кросны шапацелі,
Доўга колеры і фарбы
Тут шукалі, нібы скарбы.
Выдумляліся узоры.

Їх шукалі спаміж зорак,
Спаміж неба пажарышчаў
Ды вясёлкавых ігрышчаў,
Спаміж розных травак дзікіх,
Спаміж ягад невялікіх.
Выдумляліся укарасы.
Їх шукалі раз за разам
Сярод птушчыных заховаў,
На іх пер'ях каляровых,
Ці на дробных жвавых пчолках,
На мятлічках, як вясёлкі.
Выдумляліся малюнкi—
Ручнікам на візарункі.
Пад жывою пад вадою
Їх шукалі грамадою
Паміж рыбак, паміж плотак,
Паміж шумных ачаротаў,
Їх шукалі ў сіняй далі,
Їх дзяўчаты нашы ткалі.

*

Маладая ўсіх, як трэба,
Частавала соллю-хлебам,
Нізка кланялася людзям.
Эх, вяселле тутка будзе!
І падружкі заспявалі
На вясельным гэтым балі:
— Два саколы заляталі,
На акенца селі-палі,
На акенца той святліцы,
Дзе нявеста, дзе зарніца,
Веснавай красою ззяе,
Нібы кветка веснавая.
Запыталі ў краскі мілай:
— Ці матуля блаславіла?
— О, матуля блаславіла,
Як на шчасце спарадзіла.

*

Дзед-маршалак жмурыў бровы,
Прамаўляў мядовым словам:
— Сціхні, звонкая музыка,
Хай замоўкнуць гусяў зыкі,
Хай чакаюць скрыпка, дудка
І вясёлая пагудка.
Перастаньце есці, піці,
Перастаньце весяліцца
Не на цэлую гадзіну—
На кароткую хвіліну.
Вы паслухайце бяседу—
Пару слоў сівога дзед.
То не я прашу вас, госці,—
Маладыя гэта просяць.
Блаславіце іх, шануйце,
Долю светлую віншуйце,
Каб на шчасным, добрым, месцы
Маладым галубкам сесці!
— Бласлаўляем! Бласлаўляем!—
Нібы ветру шэпт над гаем.
Адбылося баляванне
Трое ночак, тое ранняў.
Многа мёду выпівалі,
Многа танцаў танцавалі.
І давалі падарункі:
Поўны куфар, поўны клумкі.
З лірай вешчай, гучнаструннай,
У аўчынах сіварунных,
На аблоках беламлечных,
Каля брамы людзей стрэчных.
Месяц-сонца сустракалі,
На гулянне заклікалі:
— Гэй, да нас, да нас у госці,
Дабрадзеі, ягамосці!

*

Едуць-едуць маладыя
У шацёры залатыя.

Ад нябёсаў да зямліцы
Доўгі, роўны шлях мігдзіца.
Глянй уверх—абрус блакітны,
Глянй уніз—дол аксамітны.
Едуць-едуць маладыя
У шацёры залатыя.
— То хацінка, не шацёры,—
Маладой дзяцюк гаворыць.
— Не бядуй, у тваёй хаце
Будзе гуслева багацце.
Ты без грошай, без дукатаў
Будзеш шчасным і багатым.
І харошая малжонка
Вядзе гутарку-гамонку:
— Між аблочных між карунаў,
На гусярскіх чулых струнах.
Аб тваёй жыццёвай сцежцы
Раскажу табе нарэшце.
У гусярскіх гуках-граннях
Лёс далёкі твой схаваны.
Тваіх песень адгалоскі
Разыйдуцца з вёскі ў вёску.
У сялянскай беднай хаце
Замігдзіць тваё багацце.
Твая песня ў цэлым краі
Скліча парабкаў-ратаяў.
Пры рабоце ў ліхалецце
Твая песня адгукнецца.
Макам дробным брыльянтавым
Парасеецца ў дубровах,
Пры звярыных панскіх здзеках
Дасі радасць чалавеку.
Ты прыгонніку у грудзі
Кінеш песню ў светлым цудзе,
Сыпнеш віхры дум бязбрэжных,
Дум агнёвых і мяцежных—
І нявольнікі ў палацы
Рынуць волю здабываці.

Глядзіць молайцу у вочы,
Долю-лёс яму прарочыць:
— Люд вандроўны ў бездарожжы
Песняй шчырай заварожыш.
Як на крыллях лебядзіных,
На адгуках песень дзіўных
Будзе ён ляцець жаўронкам
Па усіх кутках старонкі.
Ці у радасці, ці ў муках—
Будзе люд купацца ў гуках.

*

І малодка далей кажа,
Бы вянок той пляце-вяжа:
— І людское ўсё хаценне,
Сэрца шчырага імкненне,
Заяскравіцца крыніцай,
Нібы пацеркі на нітцы,
На гусярскіх струнах-чарах.
З струн па полі, па абшарах
Сойдзе росным карагодам
Ад народу да народу.
Сыпнуць спевы з гусяў чулых—
На сто міль народ пачуе.
Пойдзе песня лесам, лугам,
Як віхор, закружыць кругі.
І пры вогнішчы начлежным,
Ля бярозы беласнежнай,
Каля рэчкі, каля гаю
Песню шчыра заспявае
Сінявокі хлапец з вёскі.
Зажурбуецца бярозка.
Будзе слухаць на даліне
Песні шчырыя дзяўчына.

*

І малодзенькая краска
Вяжа, бае сваю казку:
— Да гусярскіх гучных спеваў,
Што зайграеш ты пад дрэвам,

Гаварыць пачнеш казанне,
Думу шчырую да грання.
Будзеш думкі прасць, як праха,
Будзеш думкі ткаць, як ткаха,
Дыванамі, паясамі
Ды зарніцы паласамі.
Лёгкакрылую частушку
Пусціш птушкаю-пяюшкай
Над кудзерцамі гушчараў,
Над грудзьмі палёў, папараў.

*

І твая частушка-песня
Ўсюль жаданы госць пачэсны,—
Ёй араты заварожан,
Ёю—жаўранкам над збожжам;
Б'е галінаю ў аконца,
Ў павуцінне валаконца,
Лезе дзеўчыне на кросны
Васільком сінявым росным;
Нібы ветрык беспрымусны,
З шчыр-дзявочых звоніць вуснаў.

*

І твая частушка-дзіва
Зернем ядраным на ніве
Будзе сеяцца-кружыцца
Ад мяжыцы да мяжыцы,—
Ў баразну з насеннем ляжа.
О, шчаслівая зямля-жа!—
Спевам-дзівам апляцёна,
Нібы кужалем бялёным,
Нібы ўсход ды зараніцай,
Мох вільготны ды брусніцай.

*

І твая частушка-кветка
Зацвіце узімку-ўлетку
Ад кургана да кургана
Шумным вечам веліканаў,
І запоўніць спевазвонам

Поле, лес, шнуры, загоны.
І захмеліць перунамі
І мяцежнымі агнямі
Дні і ночы год за годам
Сэрца беднага народу.

*

І красуня кажа слоўка,
За прымоўкаю прымоўка:
— Ці то дзяцел робіць грукат?
Ці зязюля кажа „ку-ку“?
Ці будуецца будова?
Ці шуміць барок хваёвы?
То па кузнях грук грывотаў,
То жалеза абмалоты.
Молат раз і два ў жалеза,
У жалезны воск ён лезе,
Лезе зубам гартаваным
І галоўкай сталяванай.
Гэй, стучы, каваль, па сталі,
Каб усе да працы сталі!
Кінь ты вугаль цвёрды, чорны,
Кінь на попел, кінь на горны!
І мяхі ды скураныя
Раздувай, каб рукі нылі,
Заяскравіцца тут промень,
Пойдзе злосна ў чорны комін.
І жалезны прэнт нарэшце
Мяккім зробіцца, як цеста;
Куй ланцуг такі, як трэба,
Ад нізін зямлі да неба.
Гарт сталёвы навядзеш ты,
Ланцугом тым закуеш ты
Гуслі молайца Ярылы,
Што пад небам сінякрылым
Песню носяць лёгкім птахам
Над вясковым шэрым дахам.
Словы песні гэтай смелай
З неба падаюць, як стрэлы,

І трапляюць простым людзям
Песні-стрэлы ў сэрца, ў грудзі.
Люд збіраецца ў мяцежы
І на пана праўду рэжа.
Адкідае забабоны,
Кліча сходкі люд прыгонны.
Ён пускаецца ў дарогу
Супроць пана, супроць бога.
Задушыце песню тую—
Цэлы свет яна збунтуе.
Але гуслі, гуслі ўсюды
Сеюць песні, твораць цуды,
Не баяцца пана-ката,
Ланцугоў, жалезных кратаў,
Граюць з ветрам на раздоллі.
Гэй, лавіце ветра ў полі!

*

І нябесная дзяўчына
Сказ звязала такім чынам:
Тваё племя—песні-кветкі,
Люд па вёсках—твае дзеткі.
Лес—твой бацька, поле—маці.
Цэлы свет—тваё багацце.
Замест жонкі, замест мілай
Аж да смерці, да магілы
Маеш гуслі—не забава.
Грай на дзіва! Грай на славу!

*

Аддала Ярылу гуслі,
Цалавала моцна ў вусны
Песня—мілая красуня.
Было радасна і сумна.
Як дзіцятка, палажыла
На мяжу свайго Ярылу.
Узнялася зноў за хмары,
На нябесныя напары,
На зарніцы пажарышчы,
На усходняе ігрышча.

Як той лебедзь замільгала,
Забліщчала зоркай малай.
Нібы ў поле з аксаміту—
У няясныя блакіты
На здзіўленне ўткнулі лоўка
Шпільку з залатой галоўкай.

*

У апратцы зелянівы
Над пшанічнай коўдрай-нівай,
Над далінаю, над гаем
Ясна раніца гуляе.
Над кудзернай галавою
Высачэзнай стройнай хвоі
Яркасіні шоўк мігціцца
Акаймлены зараніцай.
На высокіх стромкіх соснах
Сонца тчэ на срэбных кроснах
У хвіліну—ў вокамгненне
Яснацветныя праменні.
Ходзіць раніца ў разлогі,
Па расіцы мые ногі;
Дзьмухне ветрам па асіне,
Цягне шоўк празрыста-сіні.
На шаўковых нітках тонкіх
Сотні дробненькіх жаўронкаў
Як зазвоняць у званкі там;
Над лагчынай, над ракітай—
Качка дзікая у рэчцы
Шэрым крыллем страпянецца.
Бродзіць раніца ў абшарах,
Па далінах, па імшарах,
Будзіць траўкі, будзіць кветкі:
— Уставайце, малалеткі!
Вам гатова ўжо на ранне
З росак-кропелек сняданне!

*

На мяжыцы пад калінай
Спіць Ярыла. А галіна,

Нібы пальцам зачাপіла
Струны гусяў з усёй сілы.
Струны войкнулі жывыя,
Загулі, як пчолы тыя,
Задрожэлі, затрасліся:
— Гэй, Ярыла-друг, прачніся!
Ён прачнуўся. Што за з'ява?
Ці то сон? Ці гэта ява?
Няма дзеўчынкі прыгожай—
Засталіся сляды ножак.
Рваў Ярыла кветкі-руты,
На сляды ён клаў у жмуты,
Каб адцісці пальцаў, пяткі,
Ножак беленькіх пячаткі
Звер і людзі не тапталі
Тут на роснай на крышталі.

ДЗЯЛЬБА

Быў дзяцюк яшчэ падпаскам,
Як памёр дзядок Панаска.
Дзед памёр і родны бацька
Гаспадарку з родным дзядзькам
Падзяліць не мог спакойна.
Пайшлі бітвы. Пайшлі войны
За гародзік, за кароўку,
За цабэрак, за вяроўку,
За бявенне на гумнішчы,
За саху, за тапарышча.
Два браты дабро дзялілі,
Як чужыя, гаманілі.
Брату брат—заядлы вораг.
У вачах дыміўся порах.
Малацілі языкамі
Ды схапіліся рукамі.
І пайшлі платы ламаці,
Вокны біць у роднай хаце.
Было крыку, было грэху
Для суседзяў на пацеху.
Моцна біліся і лоўка,
Аж трашчалі ў іх галоўкі.
Кроў цякла, рыпелі косці,
Браты вылі з дзікай злосці.

Два браты дабро дзялілі.
Было шуму на тры мілі.
Вось схапіліся зубамі
Для суседзяў на забаву.
За авечку за рабую,
За цялушку за малую
Брата брат гатоў забіці,
Нібы шэльма, нібы гіцаль.
Вы не смейцеся тут, людзі,
Зараз ліха, гора будзе.
Мо' абліць братоў вадою,
Бо няшчасце будзе ўдвое.
Дзве ўдавіны, шмат сіротак,
Нібы кучы дробных плотак,
На бяду тут застануцца.
Іхню долечку ратуйце!
Хай агнём ідзе багацце—
У нялюдскай гэтай хаце!
А суседзям ды на радасць
У братоў да бойкі жвавасць
Угару расце, як стог той,
За авёс той, за гарох той.
За цыбулю ды за пеўня—
Аднаму тут смерць напэўна...
Хай-бы жыў дзядок Панаска,
Сваёй смерцю мала ласкі
Ён зрабіў сынам ды родным,
Ці хто годны, ці не годны.
І браты адпачывалі—
Ды нанова пачыналі
Бой за лыжку і за пугу,
Як шалёныя звяругі.
А суседзі: ой, цікава
Чым-жа скончыцца тут справа?
Дайце мераць вокамерам,
Можна думаць, можна верыць,
Будуць труны дзве патрэбны
Для братоў у портках зрэбных.

А два долы, а дзве ямы
Зараз выкапаюць самі.
Вось качаюцца ля плоту
З азвярэлаю ахвотай.
І насамі глебу рыюць,
Грэе брата брат па шы.
Раптам новае здарэнне
Звяло родных да змірэння:
Задымілася ў абшары—
То гумно пайшло пажарам.
За гумном—хляўчук і хата,
І скаціна і зярняты.
У агнёвым дзікім балі
Зноў браты сябрамі сталі.
— Эх, лучына, ты лучына,
Ты была агню прычынай!
Памагала пры дзяльбе ты!—
Плачуць бедныя кабеты.—
Як за новую за працу
Пры бядзе пры гэтай брацца?
На зіму схавацца недзе—
Злітаваліся суседзі:—
Лазню курную крывую,
Лазню чорную, старую
Адалі на зіманне,
Двум братам на жабраванне.
Вось браты пайшлі ў жаброўку
Пад людскія дзверы, вокны.
Былі торбы іх няпоўны,
Было ў лазні дзетак поўна...
І пад снежнай завірухай,
Пад зімовым белым пухам,
Пад марозным грозным ліхам
Браты марылі паціху:
— Эх, каб хата... Печ у хаце
Ды не трэба нам багацця...
Ды нашто было сварыцца?
Ды нашто было дзяліцца?

Уначы пад гул віхорны
Снілі сны у лазні чорнай.
Сны, як ластаўкі, ляцелі
Над іх цвёздай над пасцеллю:
... А пасля калядаў лютых,
Лёдам-сіверам закутых,
Два браты пайшлі ў сасоннік,
А сасоннік ім спрасоння:
... Палясоўшчыкі з пахмелля
Ды на воўчае вяселле
Як натрапілі, папалі,
Дык ваўкі іх разарвалі.
Насталойце вы сякеры
І давайце хвойкі мерыць,
Хвойкі стромкія на сцены.
Вы пацейце, як пацелі.
... І сякеры сталявалі,
І сякеры гартавалі.
У мароз, мароз траскучы
Йшлі браты у бор дрымучы.
Эх, як пахне свежай хвойй
І жывіцаю-смялою.
Эх, блішчыць піла на сонцы,
А сякеры па сасонцы
Трах і трах, аж любя, міла.
Эх, каб больш нам, больш нам сілы.
І павалення пнішчы
Давай мерыць тапарышчам,
Тапарышчаў сем—гатова
Пень-калода для будовы.
Сніўся сон у лазні цеснай.
Сон—як сонца, сон—як песня.
У мароз, мароз траскучы,
Трэлявалі бэрвы ў кучы,
Абліваючыся потам.
На гумно вазілі потым.
Былі жарты, былі смешкі.
А з вясновым сонцаблескам

Праца йшла у дзве сякеры,
І ляцелі грэскі-пер'е.
Як запахла глеба хлебам,
Працавалі скоблі, гэблі,
А піла званіла звонам
Пад птушыны гучны гоман.
Так дзён колькі праляцела—
Вось гатовы зараз сцены.
Вельмі рупна, вельмі пільна
Затыкалі мохам шчыльна.
Палажылі вянцоў дзесяць.
Бабы блізка гліну месяц.
Палажылі адну траму
І дзве бэлькі гэтак сама.
Над пахучым жоўтым зрубам
Кроквы ставіліся дуба,
Вырубаныя ў імшары
Крокваў ставілі тры пары.
А да крокваў зухавата
Прымацоўваліся латы.
Сніўся сон у лазні цеснай,
Сон—як сонца, сон—як песня.
А саломы ўніз камлямі,
Роўналежнымі кулямі
Прыціскалася паплётам,
Нібы тоўстым моцным дротам,
Аж да вільчыка высока
Пад майстроўным роўным вокам.
А ў хваёвых гучных сценках
Прарубілі тры акенкі.
Для дзвярэй была тут дзірка—
І раўнялі ўдоўжку, шырку.
А на бэльках пад страхою
На два пальцы таўшчынёю
Клалі плахі на ўсю хату—
Столь хваёвы, моцны надта.
Зверху сыпалі кастрыцу,
Мох сухі, пясок-зямліцу.

Ля дзвярэй у той хаціне
Збілі печку з добрай гліны.
Сніўся сон у лазні цеснай,
Сон—як сонца, сон—як песня.
Расла хутка, расла шпарка
Пры хаціне гаспадарка.
Для суседзяў на здзіўленне—
Прыбудовачка-трысценне.
Будавалі прыбудоўкі
Для каня і для кароўкі..
Сніўся сон у лазні цеснай,
Сон—як сонца, сон—як песня.
Два браты пайшлі ў жаброўку
Пад людскія дзверы, вокны.
Былі торбы іх няпоўны,
Было ў лазні дзетак поўна.
Панскі лес той вартавала
Палясоўшчыкаў нямала.
Два браты дабро дзялілі,
Было шуму на тры мілі.

ВОСЕНЬ

Па-над гаем, па-над лесам
Тучы-хмары хтось павесіў.
Плачуць хмары, сыплюць слёзы
На рабіны, на бярозы.
А па шчэці зжатай нівы
Бура чэша сваю грыву,
І качаецца па лужах,
Муціць рэчку, кругі кружыць,
Галаву хваіны-маці,
Як шалёную, калмаціць.
Медзяныя кудры клёнаў
Пазурамі рве і стогне.
І бярэцца ў дужкі з дубам,
І скрыпіць жалезным зубам.
Восень смутна ходзіць-бродзіць
Па вільготным агародзе.
Пераходзіць праз парканы,
Туліць вочы у туманы.
У хмызняк зірне з журбою,
Кашляне па ім крывёю.
А з нябёсных шэрых вокнаў
Дожджык ніткамі-валокнай
Сыпле, падае на стрэхі,
Па саломе б'е арэхі.

Наш Ярыла не бядуе.
Ён задумаў песню думу.
Пыл ад гусяў выцірае,
Струны-цуды, струны-граі
Ён рукой вітае правай.
Лад і строй прабуе жвава,
Ён прабуе гусяў голас—
Залаценькі струнны волас.
Крутнае колікам, паверне—
Ці той зык са струнаў верны.
Гуслі чулыя на волі
Загулі, як роі пчолак.
Пальцы-дзівы, пальцы-чары
Сеюць песні на абшары.
Гукі-смах і гукі-стогны
Лезуць з пальцаў непрытомна.
Пальцы ўюцца матылькамі,
Мігаеюць аганькамі,
То нямеюць нібы з болю,
То дрыжаць пяхчотна, квола.
Пальцы—шчырыя падружкі—
Вядуць з струнамі шаптушкі,
То цалуюць іх, то гладзяць,
То у прысядкі прысядуць.
Іх не пяць на струнах—соткі,
Пальцы—лёгкая лябёдка.
Дождж шкляны чароўных гукаў
У люстэрка даляў стукнуў.
Панясліся, панясліся
Песні сокала да высі.
А тым часам у прасторы
Пачалі круціць віхоры.
Хмары снегу завярцелі.
Лес і поле пабялелі.
У вялікай грознай сіле
Многа гурбаў нанасіла.
Гуслі граюць. Конь і сані
Да Ярылы прышлі самі.

Сеў. Паехаў ён у госці
Да жар-сонца ягамосці.
Ў яркім пуху з белых мгліцаў,
У кужэльных у спадніцах
Елі, хвой на спатканне
Чуюць гуслевае гранне.
Наш Ярыла ў белым снезе
Да жар-сонца ў госці едзе,
А зіма за ім імчыцца:
— Змерзнеш ты без рукавіцаў.
Замарожу ў полі чыстым,
Не паможа конь твой быстры.
Зіма ляскае клыкамі,
Скубе поле кіпцюрамі.
Вокам злосным, вокам белым
Блысне ў далі ашалелай,
Гукне раз, другі і трэці—
Не дае Ярылу грэцца.
А па лёдзе, як па сталі,
Наш Ярыла едзе далей.

ЛАЗНЯ

Лазня зложена з бяргвенняў.
Печка звалена з каменняў.
І палочак ёсць дубовы,
І цабэрак ёсць кляновы.
І кацёл—у ім вадзіца
Пенай пеніць, кіпяціцца.
Быў палок засланы сенам.
Побач венікі віселі,
Пахлі свежаю бярозкай
Пад бліскучай цёплай роскай.
Гаспадар паліў у печцы,
Каб Ярыла мог тут грэцца.
Першы дух спусціў у сенцы,
Дух другі—цераз акенца.
Трэці, чысты дух, стрымалі,
Шчэлі ўсе пазатыкалі.
Госць раздзеўся, як належыць,
У цяплыні цела нежыць,
Правым бокам, левым бокам,
Як ля рэчкі ў сонцапёку,
Ён пацее сёмым потам,
Венік хвошчыць так пяшчотна.
„Пары мала! Мала пары!“
Галава гарыць ад жару.

„Ой, яшчэ! Ды не шкадуй-жа!
Не самлею, боя дужы!“
Хвошчыць грудзі, стогне, крэхча
І мяркуе як прылегчы.
Валасаты, як гуменнік,
А спіну засцёбаў венік.
Счырванеўся, як мядзяны.
Цела клубіцца ў тумане.
Ад прыемнасці завохаў:
„Яшчэ пары! Яшчэ трохі!“
Хвошчыць венікам, смяецца.
Малацьба адна—здаецца.
„Дай мне венік, венік новы!
Ты не бойся, я здаровы!“
Аж тры венікі засцёбаў.
Потым выбег ён харобра,
Голы, рады, жвавы ў сенцы
Ды адтуль на загуменца.
Пакачаўся ў пухкім снезе,
Ды у гурбу лёгка ўлез ён,
Нібы ў ложка пад пярыну.
„Вось яшчэ адну хвіліну...“
Ён адзеўся ды ў святліцу,
Каб мядком павесяліцца.

РЭЧКА

І палямі і лясамі
Рэчка ўецца паясамі.
Багатырская сівай броўкай,
Гучнасрэбнаю падкоўкай
Гнецца ўлева, гнецца ўправа,
Абагне гушчар кудравы,
Ды абцягне ўзгорак стромкі
Ці то змейкай ці пярсцёнкам.
А то роўным простым шляхам,
Пазасланым гучнай бляхай,
Рэчка мерыць шыр пашніцы,
Сонцу, месяцу, зарніцам
Служыць мостам чыстым, ясным.
Зоркі свецяць, зоркі гаснуць.
На чаўне, чаўне альховым
З песняй вешняй, песняй новай
Наш Ярыла к сонцу мчыцца,
Сыціць песнямі зямліцу.
Над вадой, вадой—ракіты.
У вадзе, вадзе—блакіты.
З плавунамі ўперамешку
Сонцатканя мярэжкі,
Каляровыя живёлкі,
Як праменні, як вясёлкі,

Кружаць кругі над вадою.
А пры чыстым вадапою
Каля грэблі, каля кладкі
Пастушок пільнуе стадка.
І па рэчнай па крышталі
Наш Ярыла едзе далей.

КУПАЛЛЕ

Гралі гуслікі ў дуброве,
Гаварылі чары-словы:
— Хто тут з красак харашэйша,
Хто з дзяўчатак наймілейша,
У каго у вочах росы,
У каго, як сонца, косы,
Хто з красунь ад песні млела,—
Хай бялюсенькае цела
Зграбна краскамі пакрые:
Хай на грудкі—цвет лілеі,
Хай на ножкі кладзе ружы,
Хай для ручак рута служыць.
Белы плечыкі-лябёдка
Хай цалуюць папароткі.
Хай вяночак на галоўку—
Будзе зграбна, будзе лоўка.
У такім сваім убранні
Хай стаіць на сонцаззянні.
Будзе зграбна, будзе ўдала,
Будзе імя ёй Купала.
І зрабіла так дзяўчына,
І стаяла такім чынам.
Сонца краску цалавала,
Бела цела абвівала

Залатым праменнем дзіўным
У калёры пераліўным.
І дзяўчыны голас-песня
Зазвінеў у тую весну,
Зазвінеў вясёлым словам:
Гэй, выходзь з лясных заховаў,
Хто ў купальскім карагодзе
Тутка шчасцейка знаходзіў!
Вось у сонечным пажары
Падыходзілі к ёй пары.
І яна з свайго ўбрання
Дала парам на каханне,
І пры гэтым гаварыла,
Як яе вучыў Ярыла:
— Вясяліла вас купалле,
Цёмна ночка атуляла.
Быў пасцелькай шоўк травіцы,
Амывала вас расіца.
Кроў у жылах пламянела:
Нібы яблычак той спелы,
Кветку шчасця вы зрывалі
На купальскім ночным балі.
Хай вам шчасце назаўсёды
Свае кружыць карагоды!

Менск, 1922—24 гг.

З М Е С Т

	<i>Стар.</i>		<i>Стар.</i>	
I				
С І Л У Э Т Ы				
*** На горне душы першы верш я каваў	5	✓	Можа быць 41	
На балоце	6		Гусляр 42	
*** Гараць сняжынкi кволыя	7		*** Курыць люльку вадзянік 45	
*** Хоць ты разарвіся	8		Воўк 46	
*** Ці хто забывае цябе, неба- рака?	10		Дравасек 50	
Радасць	12		*** Звініць струна сталёвая 52	
У зімовы дзень	14		Старарэчышча 53	
*** На раніцу з неба пакралі ўсе зоркі	15		II	
*** Начлежнікі пяюць. Над во- гнішчам туман	17		Н А С Т Р О І	
Успаміны	18		*** Зарніцы над рэчкай гарэлі сягоння	57
*** Тры маладыя бярозкі—бяро- завы снег	22		*** Вунь бярэзнік на пагорку	58
Пастушка	23		*** Рэчка зыбіць сваю зыбку	59
Вечар	26		Дзень добры	60
*** Плача птушка ў пустыры	29		Восень	61
Мары паэта	30		Зімовая раніца	63
*** Вячэрнія гаснуць зарніцы	31		*** Вецер доіць малако са стрэх Зімовая казка	66
*** Ці ведаеш зямлю арлоў-лю- дзеі магутных?	32		*** Лезе ў вочы ззянне месяца	68
Прыдзіце	33		*** Грала, грэлася заранка	69
Песня	34		Спякота	70
Пан	36		*** Вісіць серп залаты над спа- лоханым борам	71
Ты	37		*** Абліта ззяннем зорак росная паляна	72
Не ўголіш	39		*** Яшчэ бялелі касагоры	73
*** Заліў быдлячы лой валоўі твае грудзі	40		*** Лугам-лугам зеляненькім	74
			Дазволь	75
			*** Я пайшоў у сыр-бор	76

	<i>Стар.</i>
*** Свеціць месяц. Б'ецца сэрца	78
Ля срэбнай затокі	80
*** Палумесяц арэ залатыя ба- розны	82
Доч месяца	83
Зазімак і адліга	85
*** Б'ецца восень халодная ў рэч- ную шыбу	86
З песень зімы	87
Ганулька	89
Вясной	91
*** Кажа вецер-віхор: хвойкі, елі, зламлю	93
Снег	94
Сняжынкi	96
*** Зіхаціць, зіхаціць срэбны тур	98
*** Ад плачу птушкі невядомай	99
*** Апанута ўлісцях мядзяных .	100
*** Між бору, між балог, сярод лугоў, далінаў	102
Зімік	104
Паводка	108
На прадвесні	110
Летнік	112
*** Ні хмаркі адной. Гарачы дзень вясны	115
*** Гэй, на золак рана ўстаньце .	116

III

В А Й Н А (1914—1917)

Вавілон	119
Мяцежнік	120
Ад крыві чырвонай	123
Не мы	124
Вайна	125
*** І будзе на палях трывож- ная работа	126
Браты	128
Арлікі	130
*** І сотнямі тысяч	134
Юда жэніцца	135
Кат	137
„Жыды“	139
Шатая смерці	149
*** То не хаты, а курганы . .	150

	<i>Стар.</i>
Сухавеі	151
*** Ты слязамі і крыжамі	153
У зімовую ноч	155

IV

З ГОДУ Ў ГОД

*** Нас пакута гартавала	161
Воля	162
У кузнi	163
Заходняй Беларусі	166
Хто гэта ідзе?	167
*** З палаючых квятаў-агнішчаў	169
Пятая гадавіна Кастрычніка . . .	171
Араты	172
Воля	174
Маладой гвардыі	176
Крылатыя машыны	178
Беларусь	180
На высокай гары	185
Чырвонаармейская	187
Шляхі	189
*** Я—спадчына вякоў, сын даў- ніх пакаленняў	192
Мой скарб	193
*** Стозычныя, высокія	194
*** Думкі апоўначы—кветкі ра- сістыя	195
*** Я—кропля вялікага творчага мора	196

V

КАЎКАЗ

Вандроўка	199
Буду піць пахучы смутак змрокаў	208
Сакавік	210
*** Хвалі гралі стаямі	211
*** Ноч разліла свой атрамант .	212
*** Каго сюды пазвалі	213
Санеты	214
Чорнае мора	216
*** Вецер, вецер, малады, гарачы	219
*** Ветракі, навакол ветракі . .	220
Шамшавілі	221

	<i>Стар.</i>
Ноч расла, як горны сон	223
У ваўнянай начы	224
Палаў заход	227
Ідзем у горы	228
Свае ночы і дні я развешу	231
Бродзіць вецер	234
Пайду	235
Раніца кінула казку ў дно мора	237
Бакланы	239

VI

ЧЫРВОНА-ЧОРНАЯ ЖАЛОБА

Чырвона-чорная жалоба	243
---------------------------------	-----

VII

У ЯСНЫХ КРУШНЯХ

У Ясных Крушнях	251
---------------------------	-----

VIII

З СКАЗАЎ БУРЫ І ВІХОРАЎ

З сказаў буры і віхораў	265
-----------------------------------	-----

IX

АДПЛАТА ПАНУ

Адплата пану	291
------------------------	-----

X

Д З Е Д

Дзед	303
----------------	-----

Стар.

XI

ГОСЦЬ

Госць	319
-----------------	-----

XII

ВІЛЕНСКІЯ ЎСПАМІНЫ

Віленскія помнікі	331
Жалезны воўк	339

XIII

ПАЛЕСКІЯ БАЙКІ

Палескія байкі	349
--------------------------	-----

XIV

З ПАЭМЫ „ЯРЫЛА“

Вяселле	383
Дзяльба	396
Восень	402
Лазня	405
Рэчка	407
Купалле	409

Бел. архив
1964 г.

1964 г.

*

Рэдактары *Лынькоў*,
Тэхрэдактар *Абрамава*.
Карэктар *Нейфах*.
Адк. кар. друк. *Л. Кучынская*.

*

Здана ў друкарню 23|XII—36 г.
Падпісана да друку 22|V—37 г.
Аб'ём 26 друкаваных аркушаў.
Папера 62×96¹/₁₆.
Знакаў у друк. аркушы 35.800.
Тыраж 5.120 экз. Зак. № 4937.
Зак. ДВБ № 281.

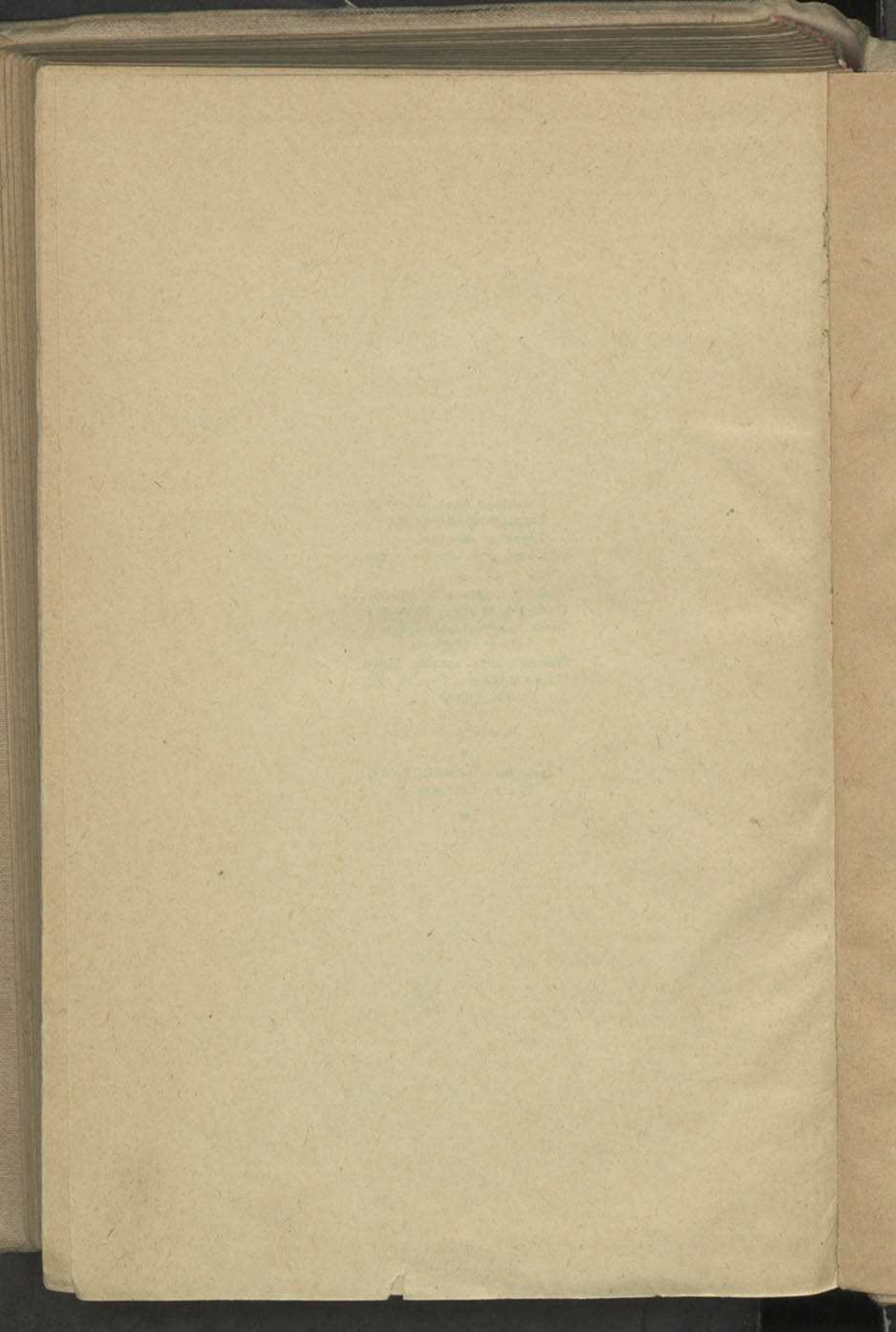
*

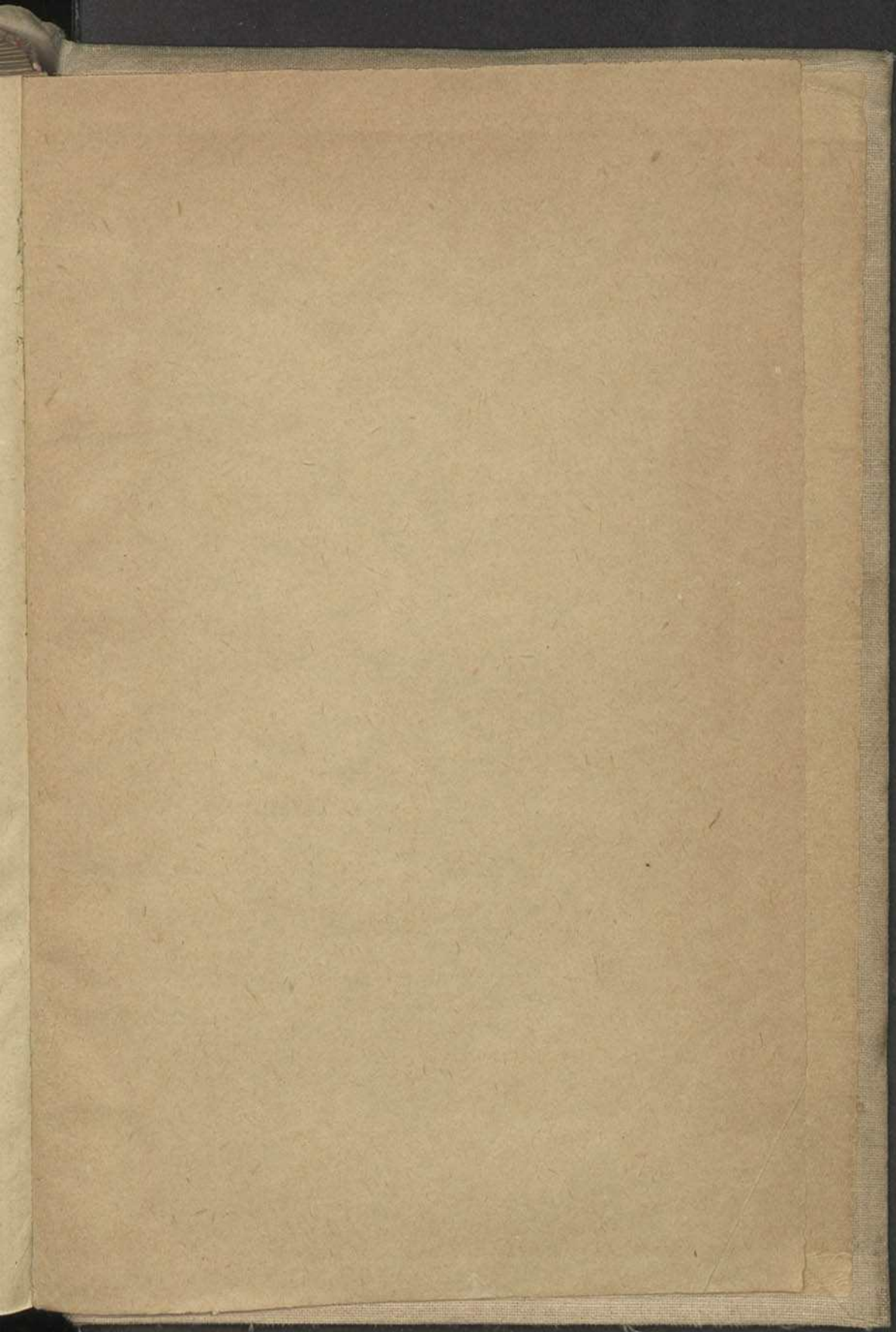
Уп. Галоўлітбела № 216.

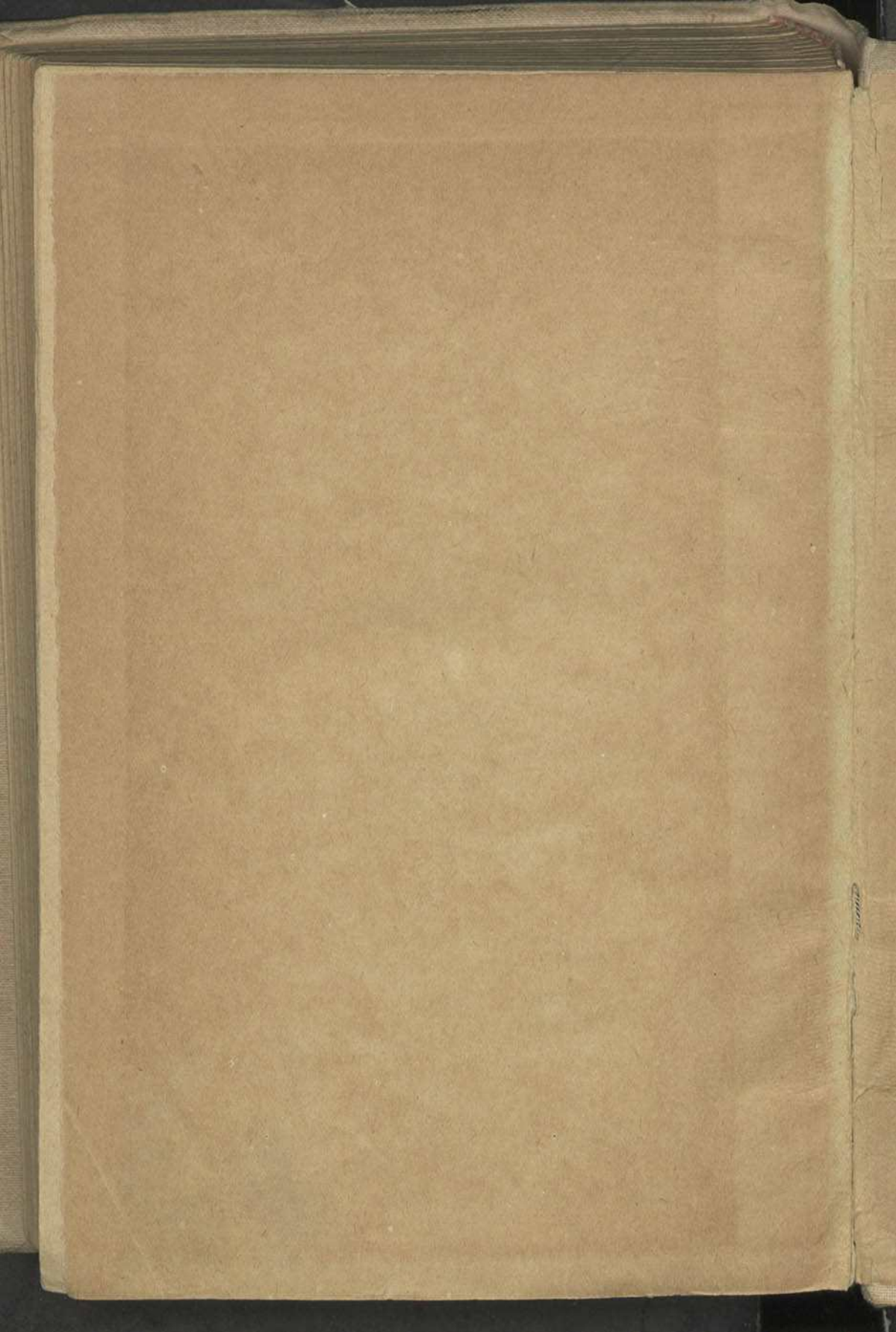
*

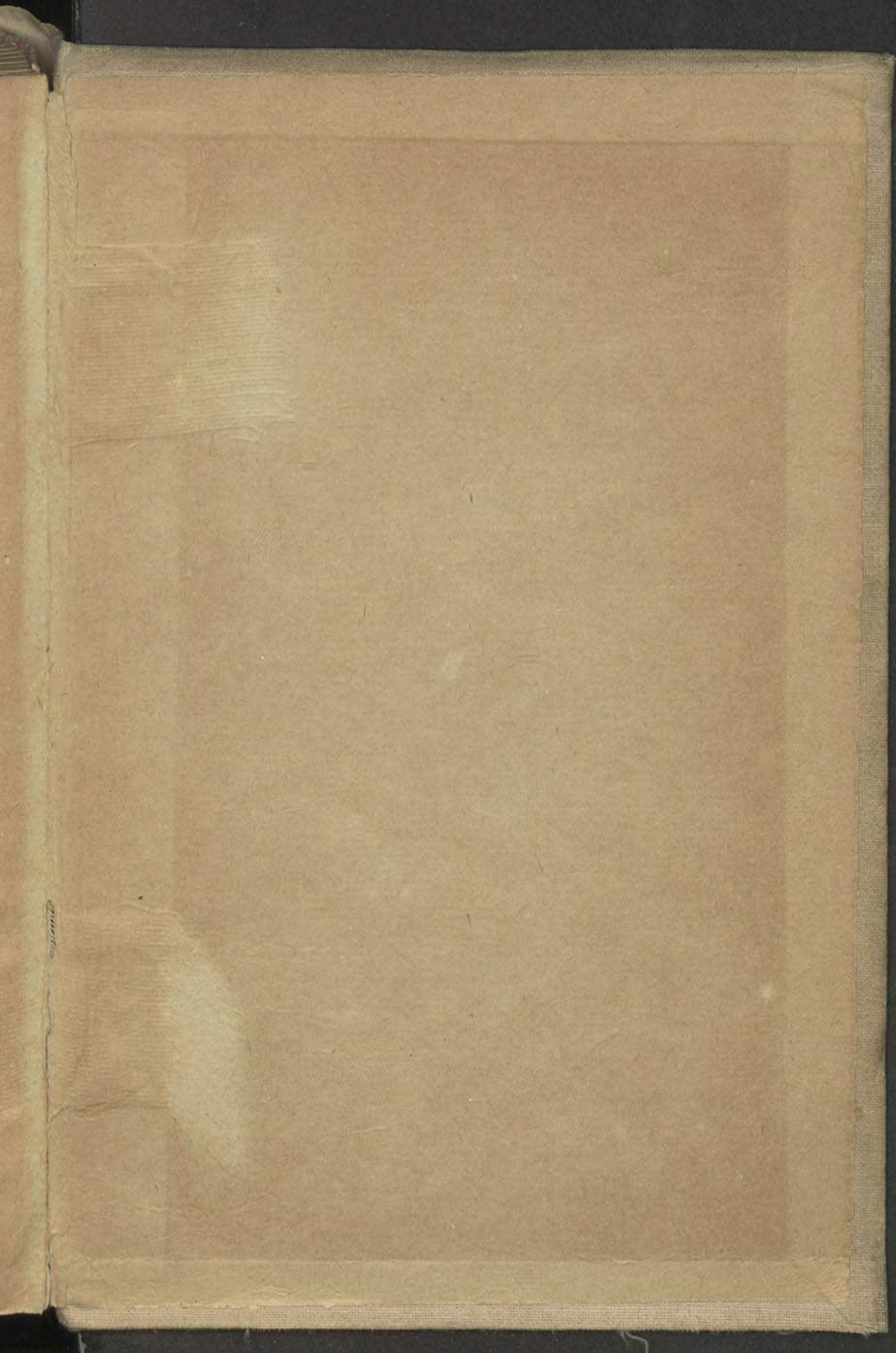
Друкарня «ПАЛЕСДРУК»,
Гомель, Совецкая, 1.

*

5/6

ЦАНА 10 руб.

